

NIKA RAZPOTNIK
MIMI URBANC
JANEZ NARED

PROSTORSKA
IN RAZVOJNA
VPRAŠANJA ALP

GEORITEM 12
PROSTORSKA IN RAZVOJNA VPRAŠANJA ALP

Nika Razpotnik
Mimi Urbanc
Janez Nared

GEORITEM 12

**PROSTORSKA IN RAZVOJNA
VPRAŠANJA ALP**

**Nika Razpotnik
Mimi Urbanc
Janez Nared**

LJUBLJANA 2009

GEORITEM 12

PROSTORSKA IN RAZVOJNA VPRAŠANJA ALP

Nika Razpotnik, Mimi Urbanc, Janez Nared

© 2009, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Urednika: Drago Kladnik, Drago Perko

Recenzent: Milan Orožen Adamič

Prevajalec: DEKS d. o. o.

Oblikovalec: Drago Perko

Izdajatelj: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Za izdajatelja: Drago Perko

Založnik: Založba ZRC

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Vojislav Likar

Računalniški prelom: SYNCOMP d. o. o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

711(234.3)(0.034.2)

911.3:332.1(234.3)(0.034.2)

RAZPOTNIK Visković, Nika

Prostorska in razvojna vprašanja Alp [Elektronski vir] / Nika Razpotnik, Mimi Urbanc, Janez Nared ; [prevajalec DEKS]. - El. knjiga. - Ljubljana : Založba ZRC, 2013. - (Georitem, ISSN 1855-1963 ; 12)

O avtorjih

ISBN 978-961-254-556-7 (pdf) ,
<https://doi.org/10.3986/9789612545567>

1. Urbanc, Mimi 2. Nared, Janez
269517312

GEORITEM 12

PROSTORSKA IN RAZVOJNA VPRAŠANJA ALP**Nika Razpotnik, Mimi Urbanc, Janez Nared**

AVTORICA

Nika Razpotnik

nika.razpotnik@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/gi/razpotnik>

Rodila se je leta 1981 v Ljubljani. Gimnazijo je obiskovala v Kamniku, kjer je leta 1999 maturirala, natopa vpisala na študij geografije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Diplomirala je leta 2005, naslednje leto pa se je kot mlada raziskovalka zaposlila na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstveno-raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Podiplomsko izobraževanje nadaljuje na interdisciplinarnem študiju prostorskega in urbanističnega planiranja na Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani.

Raziskovalno deluje predvsem na področju geografije podeželja, regionalnega in prostorskega planiranja ter ekonomske geografije.

AVTORICA

Mimi Urbanc

mimi@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/gi/urbanc>

Rodila se je leta 1969 v Kranju. Po končani gimnaziji v Škofji Loki se je vpisala na študij geografije in zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in ga leta 1996 zaključila. Za diplomsko nalogo z naslovom Kmetijsko obremenjevanje okolja na gorenjskih Dobravah v energetske luči: na primeru naselij Goriče, Letence in Srednja vas je prejela fakultetno Prešernovo nagrado za študente. Leta 2002 je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani zagovarjala magistrsko delo Poskus tipologije kulturnih pokrajin v Sloveniji, leta 2007 pa na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem doktorsko disertacijo Vpliv spreminjanja državnih mej na kulturno pokrajino v slovenski Istri.

Takoj po končanem študiju se je kot asistentka zaposlila na Geografskem inštitutu Antona Melika. Od leta 2008 je znanstvena sodelavka. Je pomočnica predstojnika, zadolžena za mednarodno sodelovanje, in predstavnica Slovenije v strokovnem združenju *Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape*. Na nacionalni ravni je aktivna v Zvezi geografov Slovenije. Ukvarja se s preučevanjem kulturnih pokrajin, historično geografijo, agrarno geografijo, okoljevarstvenimi vsebinami in regionalnim razvojem.

GEORITEM 12

PROSTORSKA IN RAZVOJNA VPRAŠANJA ALP**Nika Razpotnik, Mimi Urbanc, Janez Nared**

AVTOR

Janez Nared

janez.nared@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/gi/nared>

Rodil se je leta 1975 v Ljubljani, mladost pa preživel v Dobcu. Po končani osnovni šoli v Cerknici je obiskoval gimnazijo v Postojni, nato pa študiral geografijo in sociologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer je leta 2001 diplomiral in leta 2007 doktoriral z disertacijo Vplivi regionalne politike na razvoj prostorskih struktur v Sloveniji: teorije, modeli in aplikacija.

Leta 2002 se je kot mladi raziskovalec zaposlil na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU, kjer sodeluje pri raziskovalnih projektih s področja regionalnega planiranja. Leta 2007 je bil izvoljen v naziv znanstveni sodelavec. Je sourednik znanstvene knjižne zbirke Regionalni razvoj. Dejavno je sodeloval pri organizaciji več simpozijev. Aktiven je tudi na mednarodnem področju, predvsem kot nacionalni predstavnik strokovnega združenja *Regional Studies Association* za Slovenijo.

IZDAJATELJ

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

gi@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/>

Inštitut je leta 1946 ustanovila Slovenska akademija znanosti in umetnosti in ga leta 1976 poimenovala po akademiku dr. Antonu Meliku (1890–1966). Od leta 1981 je sestavni del Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Leta 2002 sta se inštitutu priključila Inštitut za geografijo, ki je bil ustanovljen leta 1962, in Zemljepisni muzej Slovenije, ki je bil ustanovljen leta 1946. Ima oddelke za fizično geografijo, socialno geografijo, regionalno geografijo, naravne nesreče, varstvo okolja, geografski informacijski sistem in tematsko kartografijo, zemljepisno knjižnico ter zemljepisni muzej. V njem je sedež Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije.

Ukvarja se predvsem z geografskimi raziskavami Slovenije in njenih pokrajin ter pripravljanjem temeljnih geografskih knjig o Sloveniji. Sodeluje pri številnih domačih in mednarodnih projektih, organizira znanstvena srečanja, izobražuje mlade raziskovalce, izmenjuje znanstvenike. Izdaja znanstveno revijo *Acta geographica Slovenica*/Geografski zbornik ter znanstveni knjižni zbirki Geografija Slovenije in Georitem. V sodih letih izdaja monografije GIS v Sloveniji, v lihih letih pa monografije Regionalni razvoj.

GEORITEM 12

PROSTORSKA IN RAZVOJNA VPRAŠANJA ALP

Nika Razpotnik, Mimi Urbanc, Janez Nared

UDK: 911.3:332.1(234.3)

711(234.3)

COBISS: 2.01

IZVLEČEK

Prostorska in razvojna vprašanja Alp

Alpe so eno najbolj občutljivih območij v Evropi. Njihov prihodnji razvoj predstavlja izziv, ki zahteva sodelovanje stroke, predstavnikov gospodarskega, političnega in družbenega življenja ter prebivalcev. Z razvojnimi izzivi Alp se je spopadel tudi INTERREG IIIB projekt DIAMONT, ki je potekal med letoma 2005 in 2008. V monografiji predstavljamo bistvene rezultate projekta, oprte na širše teoretske okvirje regionalnega in trajnostnega razvoja. Najprej predstavljamo kulturne razlike v Alpah in njihov vpliv na trajnostni regionalni razvoj, sledijo rezultati delfi analize, ki je pomagala izluščiti bistvene razvojne smernice v Alpah, nato izpostavljamo še vprašanja primernih kazalnikov regionalnega razvoja ter harmonizacije podatkov. V nadaljevanju je pozornost namenjena instrumentom regionalnega razvoja in participativnemu procesu, ki je ključen za zagotavljanje resnično trajnostnega razvoja. Na koncu predstavljamo še slovenski pogled na predhodno obravnavane tematike.

KLJUČNE BESEDE

ekonomska geografija, regionalno planiranje, regionalni razvoj, regionalna politika, Slovenija, Alpe, Idrija, DIAMONT

ABSTRACT

Alpine Spatial and Developmental Issues

The Alps are one of the most sensitive regions in Europe, and their future development represents a challenge that demands the cooperation of various experts, the business world, politics, and society, as well as the people living there. The Interreg IIIB project DIAMONT, which took place from 2005 to 2008, also addressed Alpine developmental challenges. This monograph presents the basic results of the project, supported by the broader theoretical framework of regional and sustainable development. We first present the cultural differences in the Alps and their influence on sustainable regional development. This is followed by the results of a Delphi analysis, which helped reveal the basic development tendencies in the Alps, and then we discuss appropriate indicators for regional development and harmonizing data. Attention is then dedicated to regional development instruments and the participative process, which is essential for attaining truly sustainable development. Finally, we present a Slovenian perspective on these issues.

KEY WORDS

economic geography, regional planning, regional development, regional policy, Slovenia, Alps, Idrija, DIAMONT

Vsebina

1	Uvod	11
2	Vpliv kulturnih razlik na regionalni razvoj Alp	13
3	Stanje in težnje na območju Alp	21
3.1	Pogledi strokovnjakov na razvoj Alp	22
3.2	Kazalniki regionalnega razvoja	37
3.3	Tipologija in območja trga delovne sile	39
4	Instrumenti za spodbujanje regionalnega razvoja v Alpah	52
5	Sodelovanje prebivalstva kot nujen predpogoj zagotavljanja trajnostnega razvoja	65
6	Slovenska perspektiva	74
6.1	Kulturne razlike kot dejavnik regionalnega razvoja	74
6.2	Ocene slovenskih strokovnjakov o razvojnih izzivih in problemih Alp	75
6.3	Participativni proces na izbranem območju trga delovne sile	76
7	Sklep	86
8	Seznam virov in literature	87
9	Seznam slik	91
10	Seznam preglednic	92

1 Uvod

Le malo območij v Evropi se lahko ponaša s takšno naravno, družbeno in kulturno raznolikostjo kot Alpe. Tisočletna prisotnost človeka je to na prvi pogled nepriljučno območje preoblikovala in v njem pustila močan pečat. Raznolikost in pestrost sta razvojni priložnosti na eni strani in ovira na drugi. Če v sodobnem svetu brez fizičnih in mentalnih meja kulturne, jezikovne, etnične razlike izgublajo svojo ostrino, tega nikakor ne moremo trditi za okoljske značilnosti. Odnos med človekom in njegovim življenjskim okoljem postaja zaradi vse večjih človekovih potreb in zahtev na eni strani in možnosti, ki jih nudi sodobni razvoj tehnike in tehnologije na drugi, vedno bolj zapleten in kompleksen. Z njimi postaja človekovo življenjsko okolje vse bolj občutljivo in mnogokrat tudi dejansko razvrednoteno. Poleg tega se Alpe – tako kot vsa druga območja – srečujejo z zaostrenimi razmerami na globalnem gospodarskem trgu. Reševanje odprtih problemov in vprašanj ter preudarno načrtovanje, ki bo vodilo v svetlo prihodnost, je mogoče edino z mednarodnim sodelovanjem in oblikovanjem strategij ob upoštevanju specifičnosti alpskega naravnega in kulturnega okolja. Le tako lahko na skladen način ohranimo naravno in kulturno dediščino ter omogočimo večjo konkurenčnost alpskega prostora v globaliziranem svetu.

Te ideje so dobile mesto tudi v Evropskih prostorsko razvojnih perspektivah (2000). Z njimi je koncept trajnostnega prostorskega razvoja začel zmagoviti pohod po političnem podiju in posledično tudi v realnem življenju. Dokument stremi k ohranjanju gospodarske in družbene skladnosti, zaščiti naravnih virov in kulturne dediščine ter oblikovanju uravnotežene tekmovalnosti. Te cilje je mogoče doseči le s spodbujanjem mednarodnega sodelovanja ter krepitevijo gospodarske in družbene povezanosti celotne Evropske unije (EU), pri čemer je s posebnimi ukrepi treba spodbujati razvoj slabše razvitih območij in prenavo območij, ki se soočajo s strukturnimi težavami. V tem okviru so bile Alpe opredeljene kot občutljivo območje in zato je njihov trajnostni razvoj deležen velike pozornosti.

Še bolj neposredno je na razvojne izzive Alp odgovorila Alpska konvencija, ki si že od začetka prizadeva zaščititi naravno okolje in podpirati trajnostni razvoj ter s tem zavarovati okoljske, družbene, gospodarske in kulturne interese v Alpah živečega prebivalstva. Za doseg široko zastavljenih in zahtevnih ciljev so potrebni temeljito poznavanje trenutnih razmer ter aktualnih procesov v alpskem prostoru, njihovo primerjanje in interpretiranje ter oblikovanje razvojnih smernic. V ta proces je treba vključiti vrsto ljudi iz različnih sfer javnega in zasebnega življenja: znanstvenike, gospodarstvenike, politike in v Alpah živeče prebivalstvo. Zato ni presenetljivo, da Alpska konvencija podpira projekte, pri katerih sodelujejo regionalne organizacije, raziskovalni inštituti in druge ustanove, ki jih zanima trajnostni razvoj v Alpah. Dober primer takega sodelovanja in pomemben korak k boljšemu poznavanju Alp je projekt

DIAMONT (medmrežje 1), v okviru katerega so bili zbrani in obdelani številni podatki, narejene analize in pripravljene smernice nadaljnega razvoja.

Polno ime projekta, ki je trajal tri leta (od marca 2005 do konca februarja 2008) je *Data Infrastructure in the Alps: Mountain Orientated Network Technology*. Vodilni partner je bila Univerza v Innsbrucku, odgovorna oseba pa dr. Axel Borsdorf. Znanstveni vodja projekta je bila dr. Ulrike Tappeiner z Evropske akademije v Bolzanu. Poleg obeh omenjenih ustanov so bili partnerji še Univerza v St. Gallenu, zasebni načrtovalski podjetji Bosch&Partner GmbH in ifuplan iz Münchna, CEMAGREF iz Grenobla, Skupnost gorskih občin iz Rima ter Geografski inštitut Antona Melika Znanstveno-raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti iz Ljubljane. Projekt je potekal v okviru programa INTTREG IIIB za območje Alp. Aktivnosti slovenskega partnerja so financirali Evropska unija (75 %), Ministrstvo za okolje in prostor (15 %) in Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU (10 %).

Široko zasnovan projekt je bil v vodstvenih organih Alpske konvencije zamišljen kot podpora prenovi zasnove in vsebine ter ponovnemu zagonu Sistema opazovanja in informiranja v Alpah SOIA (*System for Observation of and Information on the Alps*), ki lahko pomembno prispeva k celovitemu trajnostnemu razvoju. Tudi cilji projekta so bili široki in ambiciozni:

- soočiti vsebino Alpske konvencije s pričakovanji strokovnjakov ter zahtevami prebivalcev,
- določiti neskladja, ki vplivajo na razvojne procese v regionalnem razvoju,
- izpostaviti pomembna razvojna vprašanja ter možnosti trajnostnega razvoja in
- ob upoštevanju kazalnikov izdelati orodja regionalnega razvoja.

Pri izdelavi vsealpskega informacijskega in podatkovnega sistema je sodelovala mreža strokovnjakov s področja razvoja Alp, ki je bila vzpostavljena med izvajanjem projekta. Ta proces je vključeval tudi testiranje vzorčnih orodij regionalnega razvoja in razprave s prebivalci vzorčnih območij. Analiza in oblikovanje trajnostnega regionalnega razvoja povezujeta kulturne, regionalne in krajevne dejavnike. Končni rezultat so kazalniki za oblikovanje sistema spremljanja, nadziranja in vrednotenja regionalne politike v Alpah.

Projekt je tako kot vsi Interregovi projekti aplikativno naravnani; v tem primeru gre za praktično udeležanje Alpske konvencije. Zanimiv je zlasti za Slovenijo z vidika pridobivanja izkušenj pri načrtovanju regionalnega razvoja in oblikovanja temeljnih izhodišč za nadaljnji razvoj. Slovenija je še vedno v prehodnem obdobju, ko išče optimalne poti regionalnega razvoja. Sodelovanje v tem projektu je bilo pomembno tudi zato, ker je bil velik poudarek na vključevanju deležnikov in lokalnega prebivalstva, torej na načelu od spodaj navzgor (*bottom-up*), ki se je začel uveljavljati po osamosvojitvi naše države. Druge alpske države imajo na tem področju že dolgo tradicijo in nas zato lahko s svojimi dragocenimi izkušnjami obogatijo. Poleg tega so si razvojni problemi v celotnih Alpah precej podobni, zato bi lahko pri

reševanju slovenskih problemov k nam s pridom prenesli izkušnje iz drugih držav in regij.

V monografiji najprej predstavljamo kulturne razlike v Alpah in njihov vpliv na trajnostni regionalni razvoj, sledijo rezultati delfi analize, ki je pomagala izluščiti bistvene razvojne smernice v Alpah, nato izpostavljam problematiko primernih kazalnikov regionalnega razvoja ter harmonizacije podatkov, ki je bila ena izmed najzahtevnejših nalog celotnega projekta. V nadaljevanju je pozornost namenjena instrumentom regionalnega razvoja in participativnemu procesu, ki je ključen za doseganje dejanskega trajnostnega razvoja. Na koncu predstavljamo še slovenski pogled na navedene tematike, saj je v območje Alpske konvencije vključenih kar 63 slovenskih občin.

Pričujoča monografija prinaša bistvene rezultate projekta DIAMONT, ki pa smo jih poskusili vpeti v širše teoretske okvirje regionalnega in trajnostnega razvoja. Temelji na skupnih rezultatih projekta, podrobneje predstavljenih v šestih publikacijah, ki so izšle pri Evropski akademiji v Bolzanu (EURAC):

- Martin Boesch: *Analysing the Influence of Cultural Differences on Regional Development in the Alps*,
- Vincent Briquel: *Analysis of Experts' Assessments of Alpine Development*,
- Konstanze Schönthaler in Stefan von Andrian-Werburg: *Indicators on Regional Development in the Alps*,
- Ulrike Tappeiner, Delia Gramm, Caroline Pecher, Erich Tasser, Florian Lintzmeyer, Stefan Marzelli in Gottfried Tappeiner: *Typology of the Alps Based on Social, Economic and Environmental Aspects*,
- Stefan Marzelli, Florian Lintzmeyer in Claudia Schwarz: *Managing Alpine Resources – Approaches and Instruments*,
- Marco Zumaglini, Janez Nared, Loredana Alfarè, Nika Razpotnik in Mimi Urbanc: *Participation Process in Regional Development: DIAMONT's Perspective*.

2 Vpliv kulturnih razlik na regionalni razvoj Alp

Razvojni teoretiki so začeli v zadnjih desetletjih poudarjati pomen mehkih dejavnikov razvoja, med katere lahko uvrstimo človeški, družbeni in kulturni kapital, mreženje, gostoto institucij, inovativnost ... To je razumljivo, saj so spoznali, da stopnja razvitosti ni odvisna zgolj od trde infrastrukture, naravnih bogastev in že obstoječega kapitala, ampak imajo pomembno vlogo tudi kultura, tradicija, regionalna identiteta in sistem vrednot. Ti pogledi so se še okrepili v času pospešenih modernizacije in globalizacije, ki sta s svojimi vplivi preželi temelje družbene, gospodarske in okoljske oziroma prostorske strukture, s tem pa sprožili proces, ki dolgoročno vodi v uniformiranost in zmanjševanje kulturnih razlik med posameznimi območji.

Odziv na navedene sodobne procese so bili regionalizmi, ki so poudarjali posebnosti posameznih območij, njihov temeljni cilj pa je bil prevzem vzvodov odločanja. Kot protiutež konceptu globalizacije se je pojavil koncept glocalizacije, ki ob globalnih vplivih poudarja pomen posameznega kraja in regije; oba imata med razvojnimi procesi še vedno izredno pomembno vlogo.

V kontekstu trajnostne prihodnosti Alp ima boljše razumevanje vpliva kulturnih razlik na regionalni razvoj velik pomen. S tem je mogoče izboljšanje razumevanja ne le podobnosti, pač pa tudi razlik in posebnosti posameznih delov znotraj alpskega loka, na ta način pa se oblikujejo temelji za zaznavanje trajnostnosti regionalnega razvoja v kontekstu Alpske konvencije.

Izraz kultura je znan in pogosto uporabljen pojem. Izhaja iz latinske besede *colere* v pomenu 'obdelovati, negovati, skrbeti' (Jones 2003, 41) in se je prvotno nanašal na človekovo večino obvladovanja in spreminjanja naravne pokrajine. Agrikultura, hortikultura, vitikultura in apikultura na primer še vedno pomenijo obdelovanje njiv, vrtov in vinogradov ter čebelarstvo. S spoznavanjem tujih dežel in ljudstev, katerih tehnološke veščine in tehnike so se razlikovale od evropskih, se je izraz razširil na družbene skupine, ki so jih evropski kolonizatorji evropocentrično označevali za primitivne kulture ali v najboljšem primeru na primer za eksotične oziroma karibske kulture, s čimer je kultura »... postala izraz človeških razlik in razlikovanja ...« (Cosgrove 2000, 135). V naslednjem koraku je izraz postal oznaka za proces razvoja družbe od prvobitne divjosti do splošno veljavnih načel in norm. Šele zatem se je začel uporabljati za aktivnosti, potrebne ali koristne v procesu kultiviranja človeške občutljivosti in vedenja, torej za umetnost, denimo upodabljajoče umetnosti, glasbo, literaturo in ples.

Slovinci izraz kultura povezujemo z narodno emancipacijo, ki so jo sprožili »*ljudje peresa*« (Seton-Watson 1980, 29). Zato ga razumemo kot pomemben, če ne najpomembnejši del narodne identitete. Toda kaj je pravzaprav kultura? Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994) med drugim navaja, da je: »... *skupek dosežkov, vrednot človeške družbe kot rezultat človekovega delovanja, ustvarjanja* ...« oziroma »... *človeško delovanje, ustvarjanje, katerega rezultat so ti dosežki, te vrednote* ...«.

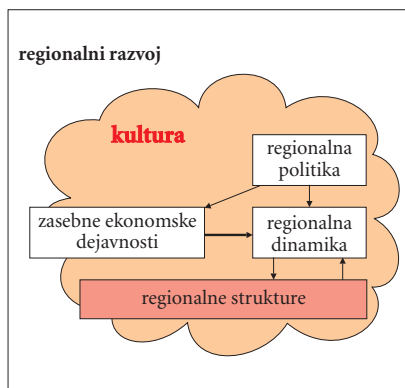
Drugi del zgoraj navedene definicije se približa razumevanju kulture v projektu DIAMONT, kjer je kultura – ob upoštevanju Giddensove teorije strukturacije – razumljena tako kot delovanje kot struktura. Kultura torej pomeni odnose, vizije in vedénje posameznikov, družbenih skupin, prebivalcev določenih pokrajin, narodov v svojem življenju, pri oblikovanju okolja in pri osmišljanju lastnega bivanja. Obenem kultura pomeni rezultat omenjenih dejanj, izraženih v artefaktih, institucijah, gospodarskih strukturah, naseljih, rabi tal. Kultura torej ni statična, ampak dinamična; je proces, ki zadeva ljudi in tudi njihov življenjski prostor. Posamezni deli zemeljske oble se med seboj razlikujejo ne samo zaradi naravnih danosti, ampak tudi zaradi družbenih značilnosti. S pomočjo kulture ljudje vplivajo na prostor in ga oblikuje-

jo. Obenem je kultura nestabilen sistem pomenov, prek katerega ljudje osmišljajo svet materialnih objektov (Hubbard in sodelavci 2002, 59). Na tej točki se srečata kultura in čas, saj ima interakcija med družbo in prostorom še časovno komponento. Slednja je zanimiva zlasti v sodobnosti, ko je čas v kontekstu globalizacije in hitrih sprememb dobil nove razsežnosti (Jelen 2006; Zucca 2006).

Naslednje področje, ki se odpira, je opazovanje in merjenje kultur ter njihovo primerjanje. Oprijemljive prvine kulture so jezik, naselbinsko omrežje, raba tal, tradicija, proizvodni načini, administrativne prakse, davčni predpisi, vera ... Nekatero so odločujoče v določenem kontekstu in popolnoma nepomembne v drugem. Poleg tega se pojavi še problem njihove povezanosti oziroma prepletenosti. Kultura je namreč kompleksen sistem in proces, v katerem so posamezni deli vzročno povezani in funkcijsko medsebojno odvisni. Metodološko vprašanje, ki si ga zastavljamo, je, kako določiti in ovrednotiti kulturne prvine, pomembne za regionalni razvoj. Naslednje vprašanje je, kaj so kulturne razlike, ki so predmet proučevanja? Na podlagi kulturnih značilnosti lahko neko območje razčlenimo na kulturne regije, torej so kulturne razlike obenem tudi regionalne razlike. To prav gotovo velja za Alpe.

Postavljena je bila naslednja hipoteza: kulturne razlike, čeprav so še vedno prisotne, izgubljajo pomen gonilne sile v regionalnem razvoju na račun tržno usmerjenih, univerzalnih oziroma globalnih vzorcev in teženj. Pomen kulture je večji na krajevni ravni in v vsakdanjem življenju, kjer vpliv globalizacije še ni tako očiten (Boesch 2007b, 4).

V tej povezavi razumemo regionalno politiko kot vrsto ciljev in ukrepov, katerih učinki bodo vidni v regiji in bodo na regionalni razvoj vplivali tako, da bo šel v želeni smeri. Skupni cilji regionalnih politik so podpora konkurenčni prednosti regij, odprava zaostankov ter regijske in krajevne neenakosti ter izboljšava odzivov na pričakovanja civilne družbe. Ti ukrepi regionalne politike lahko odločilno vplivajo, ali

Slika 1: Vpliv kulturnih dejavnikov na regionalni razvoj – temeljna strukturna postavitev in povezave: Regionalni razvoj je niz regionalnih struktur in dejanj (zasebnih in javnih) ter njihovih sprememb skozi čas. Kot celota je pojem kultura nejasen in kompleksen, vendar predstavlja splošno podlago za te procese. Puščice in njihova debelina kažejo na dejstvo, da za glavno gonilno silo regionalnega razvoja veljajo gospodarske dejavnosti (vlaganja, proizvodnja in potrošnja) (Boesch 2006a; Boesch 2006b).

pa ne, na regionalne strukture, kar je odvisno od relativnega pomena teh ukrepov in učinkovitosti njihovega izvajanja (v primerjavi z neobstoječimi ukrepi ali nekim nediferenciranim izvajanjem znotraj države). Regionalna politika je zelo odprta za kulturne razlike, še zlasti obseg in način javnega odločanja, dodeljevanje javnih sredstev, način in posebnosti zakonodaje ter upravnih postopkov, splošne družbeno-politične razmere, zlasti povezave med civilno družbo in formalnimi strukturami, organi državne oblasti ter gospodarstvom. Poraja se vprašanje, ali obstajajo specifične regionalne izvedbe v smislu predmetov, ciljnih subjektov, sredstev in ukrepov, količine razpoložljivih sredstev, meril za subvencije, izvajanja in nadzora, procesov prilaganja? Z drugimi besedami, ali obstajajo regionalne razlike, ki jih lahko pripišemo regionalni politiki, ta pa je na drugi strani odsev kulturnih razlik?

V središču raziskovalne sheme je bila regionalna politika, ki smo jo izpostavili kot ključno raziskovalno področje. Nudi povezavo med kulturo in regionalnim razvojem ter je glavna gonilna sila, ki vpliva na tržne razmere. Izhajali smo iz domneve, da kulturne razlike v regionalnem razvoju še najlažje opredelimo, če proučimo regionalno politiko. Oblikovali smo dobro strukturiran vprašalnik, ki je obsegal naslednje vidike:

- obseg ukrepov regionalne politike, trajnostnosti vidik,
- razlike v ciljih in namenih regionalne politike ter morebitna vloga kulturnih dejavnikov pri interpretaciji teh razlik,
- regulativne ukrepe za omilitev učinkov svetovnih tržnih razmer v regionalnem kontekstu,
- vpliv kulturnih dejavnikov pri izvrševanju regionalne politike.

V obliki odprtih vprašanj zasnovan vprašalnik so izpolnili strokovnjaki iz šestih držav: Italije, Avstrije, Francije, Nemčije, Švice in Slovenije. Zaradi lažje obdelave in poznejših primerjav med državami so bila nekatera vprašanja strukturirana po glavnih vsebinah regionalne politike, ki se nanašajo bodisi na gospodarske panoge (kmetijstvo, turizem, javni promet ...) bodisi na okoljska vprašanja (varovanje narave, dostop do javnega šolstva). Kontrolna vprašanja so poizvedovala po stanju regionalnega razvoja. Poleg tega so anketiranci lahko navedli katerokoli kulturno potezo, ki se jim je zdelo pomembna, in jo tudi ovrednotili glede na pomembnost.

Vprašalnik je bil strukturiran takole:

- 1. splošni pregled kulturnih razlik v regionalni politiki,
- 2. splošna struktura, naloge in cilji regionalne politike,
- 3. merila in orodja regionalne politike,
- 4. institucije za izvrševanje regionalne politike,
- 5. finančni transferji v različne gospodarske panoge in javni sektor,
- 6. vpliv kulturnih dejavnikov na regionalno politiko (na splošno),
- 7. vpliv posebnih vrednot in vedenja, posebnih iniciativ ali ciljev,
- 8. stanje in dinamika regionalne politike ter vplivi ukrepov regionalne politike.

	pomen			
jezik		SLO	CH	D A I F
manjšine		SLO	A CH	D I F
prvobitne kulture/ tradicionalne enote		SLO	I	CH D A
projekti in omrežja	SLO F CH I		A	D

Slika 2: Pomen kulturnih dejavnikov za regionalno politiko in razvoj. Kode držav označujejo mnenje ekspertov, puščice kažejo težnje (Boesch 2006a).

V kvalitativni analizi, ki je sledila, so švicarski partnerji izoblikovali skupine na podlagi podobnosti tako na ravni posamičnega vprašanja kot tudi na agregirani ravni. Metodološko gledano raziskava ni dala rezultatov o vplivu kulturnih dejavnikov na regionalni razvoj *per se*, ampak je razkrila, kako skupina ekspertov dojema in razlaga odnose med kulturo in regionalno politiko.

Prvi sklop rezultatov (slika 2) se nanaša na jezik, prisotnost manjšin, prvobitne kulturne in tradicionalne vrednote ter na projekte in povezovanje. Večina ekspertov povezuje vsesplošno nazadovanje vpliva prvih treh prvin z naraščajočim procesom transformacije. Obratno prisotnost lokalnih projektov, povezovanje in prizadevanja za modernizacijo na splošno (urbanizacija na primer) pridobivajo vse pomembnejšo vlogo. Seveda je odnos posameznih ekspertov do tovrstnih modernizacijskih prizadevanj in njihovega pomena zelo različen. Na splošno lahko razlikujemo dve različni miselnosti: prva povezuje regionalno politiko in razvoj s tradicionalnimi kulturnimi dejavniki, še vedno prisotnimi na določenem ozemlju, druga pa povezuje regionalni razvoj z urbanizacijo in družbenoekonomskimi možnostmi določenega območja, zato se ustvarja popolnoma nova geometrija razvoja, ki lahko sovпада, ali pa tudi ne, s tradicionalnimi strukturami. Pri tem je treba opozoriti, da niso pojasnili, v kakšni meri razni navedeni dejavniki vplivajo na regionalni razvoj, na primer, ali pospešujejo ali zavirajo modernizacijo. Poleg tega se zastavlja vprašanje, ali je ohranjanje tradicionalnih struktur prispevek k trajnosti ali ovira za nujno potrebne reforme?

Odgovori so razkrili tudi, da so respondenti skoraj brez izjem prezrli pomen trajnostnega razvoja kot strateške prednosti regije, kar je za anketo, tesno povezano z Alpsko konvencijo, zares presenetljivo. Zato se vsiljuje misel, da je zanje zagotovilo regionalnega razvoja edino splošen gospodarski razvoj, četudi (ali prav zato) odstopa od trajnostnih načel.

Drugi sklop (slika 3) se nanaša na gospodarske razmere. Že bežen pogled na shemo razkrije, da so imeli strokovnjaki iz vseh držav zelo enotno mnenje o pomenu splošnega gospodarskega napredka. Poudarjali so pomen zunajalpskih gospodarskih

	pomen			
gospodarski razvoj širšega/zunaj alpskega območja	F A I	SLO D CH		
gospodarske inovacije/regionalna produktivnost	CH A SLO F	D I		
krepitev regionalnega gospodarstva	A CH SLO	D F I		
sodelovanje s partnerji zunaj alp	F	SLO I A D CH		

Slika 3: Pomen gospodarskih praks za regionalno politiko in razvoj. Kode držav označujejo mnenje ekspertov, puščice kažejo težnje (Boesch 2006a).

vplivov, ki bo v prihodnje še naraščal. Po njihovem mnenju bo globalni ali evropski razvoj ugodno vplival na razvoj Alp. Prav tako so zanje alpske regije del državnega, če ne celo globalnega gospodarskega sistema, pri čemer so ključnega pomena za razvoj tekmovalnosti, produktivnosti, inovativnosti in povezovanja. Strokovnjaki niso omenili cene take preobrazbe, na primer izgube tradicionalnih vrednot, dediščinskih pokrajinskih prvin ... Prav tako niso podvomili v ustreznost take strategije za manj uspešna območja ali za območja, ki ne bodo mogla slediti hitremu razvoju, kot ga narekuje sodobni globalni trg. Zanimivo je, da strokovnjaki dvopolnega razvoja središča in periferije niso pripisali posamičnim kulturnim dejavnikom, ampak večinoma neugodni prostorski strukturi, ki je značilna za celotne Alpe in jo je težko zaobiti.

	pomen			
ekološka trajnost	A SLO D	I F CH		
kulturna identiteta in družbena trajnost	A SLO	I I	CH D F	
dobra izobrazba lokalnega prebivalstva		SLO	I	CH F D
dobre javne storitve za lokalno prebivalstvo	CH A I	SLO D	F	
dobre javne storitve za lokalno prebivalstvo	SLO I	D A	F	CH

Slika 4: Pomen okoljskih in družbenih praks za regionalno politiko in razvoj. Kode držav označujejo mnenje ekspertov, puščice kažejo težnje (Boesch 2006a).

Na drugi strani pa so alpska središča lahko uspešna, če postanejo del državnega ali globalnega gospodarskega omrežja.

Nova gospodarska paradigma ne temelji le na inovacijah, ampak tudi na tesnem regionalnem sodelovanju in mreženju. Na gospodarstvo je torej treba gledati kot na celoto, ne pa zgolj na posamezno podjetje. Po mnenju strokovnjakov se regionalna politika spretno prilagaja novim zahtevam. Dokler pa gospodarstvo določene regije ni dovolj strukturirano ali ne doseže kritične mase, je sodelovanje zaradi pomanjkanja poslovnih subjektov oteženo. Zato je povezovanje z »zunanjim svetom« še toliko pomembnejše. Na drugi strani sta lahko zaprtost in odmaknjenost nekaterih predelov Alp prednosti za nekatera področja, na primer za turizem.

Slika 4 kaže razmerja med okoljskimi in družbenimi vrednotami. Vsi strokovnjaki so kot zelo pomembne za regionalni razvoj ocenili okoljsko trajnostnost, izobraževanje in javne službe. Posebno mesto zavzema okoljska trajnostnost, saj je zdravo okolje razumljeno kot vrednota. Po njihovem mnenju ima velik vpliv na regionalno politiko trajnostnost, katere pomen se bo v prihodnje še povečeval. Na operativni ravni so poudarili pomen vključitve pokrajinskih vprašanj v regionalna gospodarstva ter varovanje naravnih in pokrajinskih prvin na turističnih območjih.

Odgovori so razkrili tudi nekatere s trajnostnostjo povezane probleme. Za zdaj si gospodarski subjekti še težko predstavljajo, kako bi ekološko-okoljska trajnostnost lahko delovala kot gonilna sila gospodarskega razvoja; v večini primerov še vedno velja za oviro. Niso pa si bili enotni, do katere mere naj bi bila v prihodnje regionalna politika pooblaščenca za zagotavljanje javnih služb (zdravstvo, šolstvo, javna uprava ...). Te bi bile lahko prepuščene tudi zasebni pobudi, vendar se ob tem pojavlja nevarnost slabih in/ali dragih storitev. Še bolj sporen je pomen tradicionalnih vrednot kulturne identitete in pravic manjšin v regionalnem razvoju. Ali se bo njihov pomen zmanjševal ali povečeval? V raziskavi sta bili izraženi obe možnosti, bodisi, da se bodo izgubile v globalnem svetu bodisi, da bodo zaradi vpliva globalizacije postale bolj dragocene.

Jasno je, da so gospodarske in družbenokulturne težnje dva pola istega procesa. Zanimivo je, da so strokovnjaki izpostavili obe skrajnosti transformacijskega procesa. Prva še vedno združuje regionalni razvoj in tradicionalne kulturne vrednote, povezane z določenim ozemljem in ljudmi, ki na njem živijo. Tem tradicijam se pripisuje precejšen pomen, ki pa nazaduje. Druga skrajnost je, da je od kulturnih dejavnikov neodvisen regionalni razvoj čedalje bolj odvisen od urbanizacijskih teženj in družbenoekonomskih možnosti določene lokacije. Nova razvojna geometrija kot posledica tega lahko, ali pa tudi ne, sovпада s tradicionalnimi strukturami. V prihodnosti se bo pokazalo, ali bosta navedena načina vzpodbudila različne akcijske načrte z različnimi rezultati na področju regionalnega razvoja ali gre zgolj za razlike v dojemanju in namene brez večjih vplivov (Boesch 2007a).

V vseh državah Alpske konvencije ima regionalna politika različno dolgo tradicijo, ki temelji na splošnih političnih in administrativnih strukturah ter specifičnem

dojemanju Alp in njihovih virov, možnosti in problemov. Ne glede na to v zadnjih letih zahtevajo prilagoditve novi izzivi, kot so pomanjkanje javnih sredstev ali pritiski zaradi liberalizacije kmetijskega trga. Vrednotenje regionalnih politik mora upoštevati tudi institucionalne razlike v posameznih državah. V pretres smo vzeli strategije, orodja in institucije, zadolžene za implementacijo, pri čemer smo na eni strani skupen (generaliziran) pristop v vseh državah, na drugi pa dokaj velike razlike med alpskimi deželami.

Strokovnjaki iz vseh držav so si bili enotni glede naraščajočega vpliva politik in ukrepov Evropske unije, premikov v smeri regionalnega upravljanja (bodisi od občinske ravni navzgor bodisi od državne ravni navzdol), skupnih ciljev, kot so zmanjševanje razlik ali krepitev alpskih urbanih središč z namenom, da bi povečali njihovo konkurenčnost, ter orodij, kot so mestni načrti ali razvojne sheme. Vendar pa ima vse pravkar omenjeno omejeno možnost uveljavitve.

Razlike med posameznimi državami obsegajo tri glavne dimenzije, ki izhajajo iz različnih pristopov k regionalni politiki in so obenem delno zakoreninjene v politični in upravni zgodovini:

- pristop od zgoraj navzdol nasproti pristopu od spodaj navzgor,
- sektorsko nasproti celostno,
- javno nasproti zasebno.

Preglednica 1: Strateški pristopi k regionalni politiki v alpskih deželah.

strateški pristopi k regionalni politiki	dežele Alpske konvencije					
	Avstrija	Francija	Italija	Nemčija	Slovenija	Švica
pristop od spodaj navzgor (federalizirana ali decentralizirana)	×			×		×
pristop od zgoraj navzdol (centralizirana)		×	×	(×)	×	
posebna alpska perspektiva	×			×		×
Alpe kot marginalno območje		×	×	×		
vpliv politik in sredstev Evropske unije	×	×	×	×	×	(×)
težnja regionalne pristojnosti od državne ravni navzdol	×	×	×	×	×	×
od občinske ravni navzgor	×			×	×	×

V povezavi s prvima dvema se v vseh alpskih deželah kaže močna težnja po združevanju tradicije z najnovejšimi izkušnjami, kar vodi k mešanim pristopom (preglednica 1). Tako so se na primer v državah s prevladujočimi postopki in pristopom od zgoraj navzdol (Francija, Italija, Slovenija) na novo izoblikovali sveti na lokalni oziroma regionalni ravni. Obenem se je povečala pristojnost lokalnih oblasti pri uveljavljanju lastne moči in večje sprejemljivosti med lokalnim prebivalstvom. V deželah z dolgo tradicijo pristopa od spodaj navzgor (Avstrija, Nemčija, Švica) so se povečale težnje po koordiniranju pristopov na višji ravni. Podobne težnje lahko opazimo na področju sektorskega načrtovanja, ki se nadgrajuje s koordiniranimi orodji. Na drugi strani pa se celostne načrtovalske sheme, ki niso preveč operativne, dopolnjujejo z učinkovitejšimi izvedbenimi orodji.

V odnosu javnega oziroma upravnega sektorja nasproti zasebnemu sektorju so razlike med državami manj očitne. Večina institucij, zadolženih za regionalno politiko in promocijo regionalnega razvoja, je upravnih, vladnih teles. V določeni meri so vključene tudi zasebne institucije, različne agencije, gospodarske zbornice in celo nevladne organizacije. Precejšen napor je namenjen razvoju in poglobitvi javno-zasebnega partnerstva, na primer v obliki svetov. Opazna je tudi tendenca naraščanja vpliva civilne družbe, saj se povečujeta število in pristojnost vključenih deležnikov. To je še posebej očitno pri vprašanih, povezanih s trajnostnostjo, saj imajo zasebne družbe pogosto boljše predstavo in jasnejšo vizijo kot vladne službe.

Rezultati, ki so se nanašali zlasti na narodnostno pogojene kulturne razlike, so opozorili na zmanjševanje kulturno pogojenih razlik, kar je razmeroma lahko razložiti. Na eni strani je regionalna politika ena najvidnejših in najpomembnejših politik, na drugi pa se z uvajanjem skupnih evropskih načel in pravil regionalne razlike izgubljajo v zahtevnejših in zamudnejših upravnih postopkih. Kulturne razlike dodatno rahljata globalizacija in modernizacija, ki čedalje bolj uveljavljata enotne standarde ter vzorce mišljenja in ravnanja.

Z vpetostjo posameznika v razvojne (globalne) tokove kulturne razlike tudi na nižji, krajevni ravni vse bolj bledijo na račun uniformnih vzorcev. Kljub temu so regionalne kulturne razlike še vedno izjemno velike in so ob primerni konstelaciji kulturnih in gospodarskih struktur lahko tvorec specifičnega lokalnega okolja, to pa je podlaga uspešnega gospodarskega razvoja in posledično tudi razvoja celotnega območja.

3 Stanje in težnje na območju Alp

Pri vseh evropskih projektih je zaželeno, če ne celo nujno vključevanje laične in strokovne javnosti. S tem ne dobimo le veliko znanja, pogledov, želja, pričakovanj, ampak verjetno tudi večjo vključenost javnosti, kar je pomembno za oblikovanje zrelega

in tvornega odnosa do okolja, v katerem živimo. Projekt DIAMONT je vseskozi na različne načine vključeval javnost, večinoma strokovno, v manjši meri tudi laično. Ena izmed nalog tega projekta je bila dobiti tudi splošno predstavo o najpomembnejših zadevah, ki vplivajo na sedanji oziroma bodo vplivale na prihodnji razvoj v Alpah.

3.1 Pogledi strokovnjakov na razvoj Alp

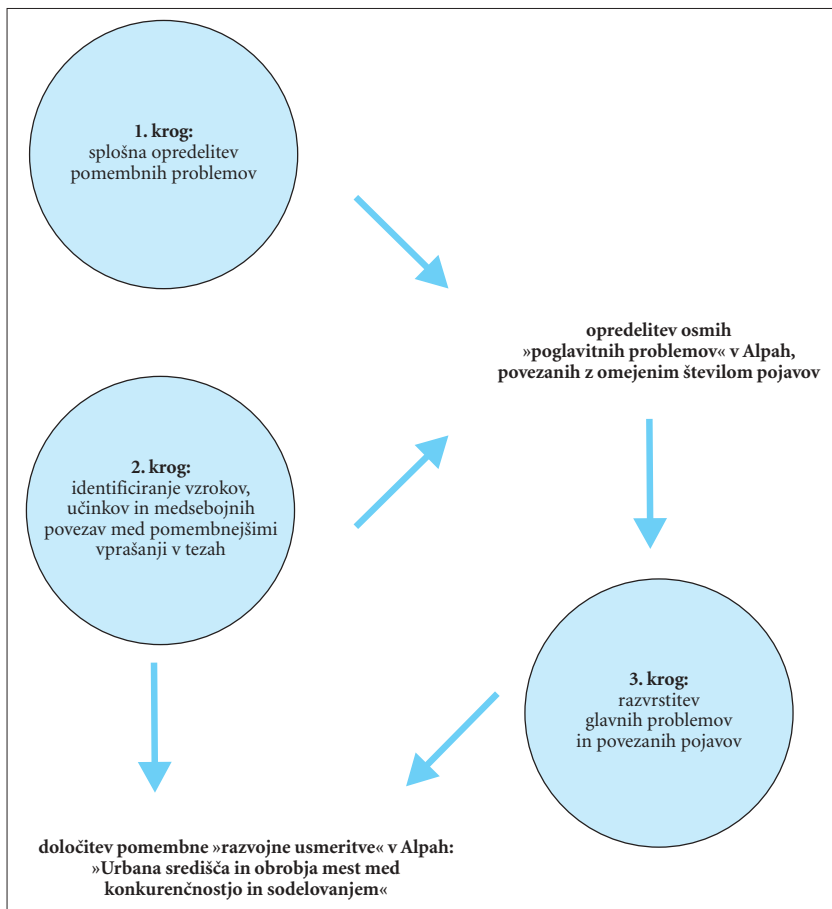
Sodelujoči strokovnjaki so podali svoja mnenja o že prisotnih izzivih, problemih in možnostih, pa tudi tistih, ki se bodo morda pojavili v prihodnosti (Urbanc, Perko, Petek 2008). Njihove ocene so bile vsebinski in konceptualni temelj oblikovanja kazalnikov regionalnega razvoja in zatem oblikovanja območij s podobnim razvojem.

Napovedovanje prihodnosti je že od nekdaj vznemirjalo ljudi in našlo svoje mesto tudi v znanosti. Ena uporabnejših tovrstnih metod je metoda delfi, kombinacija kvalitativnega in kvantitativnega vrednotenja, ki temelji na mnenjih skupine izvedencev za oblikovanje teorije in napovedovanje prihodnosti. Prednost metode delfi je v tem, da jo lahko uporabimo tudi takrat, ko o nekem problemu nimamo zadostnega znanja in ga ne moremo dopolniti s klasičnimi raziskovalnimi metodami, na primer zaradi pomanjkanja podatkov (Adler in Ziglio 1996; Delbeq, Van de Ven in Gustafson 1975; Bourgeois in sodelavci 2008). Metoda torej temelji na zaupanju v znanje in sposobnost osebe, imenovane ekspert, strokovnjak oziroma izvedenec (Urbanc, Perko, Petek 2008).

Preglednica 2: Sodelujoči strokovnjaki (Briquel 2007, 26).

krog	vrsta strokovnjakov	vse države	število ekspertov po državah					
			Avstrija	Francija	Italija	Nemčija	Slovenija	Švica
prvi krog	vsi	62	11	10	10	15	11	5
drugi krog	vsi	51	7	8	9	14	7	6
tretji krog	vsi	46	5	9	8	13	7	4
prvi krog	znanstveniki	24	2	5	4	3	5	5
drugi krog	znanstveniki	30	7	5	5	4	4	5
tretji krog	znanstveniki	24	5	5	3	3	4	4
prvi krog	ostali	38	9	5	6	12	6	0
drugi krog	ostali	21	0	3	4	10	3	1
tretji krog	ostali	22	0	4	5	10	3	0

Metoda delfi nam je pomagala pridobivati, uskladiti in poenotiti skupne ocene oziroma mnenja, in to tako, da smo izpostavili podobnosti in razlike med mnenji

Slika 5: Zaporedje analitičnih postopkov pri delfi analizi (Briquel 2006, 3).

strokovnjakov v skupinah, ki so vsak zase prejeli vprašanja večkrat zapored in nanje tudi individualno odgovarjali. Svoja mnenja pa so izrazili sočasno, potem ko so se seznanili z rezultati prejšnjih vprašalnikov (razen v prvem krogu). Metoda delfi ob zapovrstnih povratnih informacijah omogoča oblikovanje individualnih odgovorov v primerjavi s skupinskimi mnenji (Skulmoski in Hartman 2002).

Strokovnjake (skupaj približno 60 znanstvenikov, deležnikov, državnih uradnikov oziroma predstavnikov alpskih združenj; v povprečju po 10 iz posamezne države) smo

izbrali glede na njihovo splošno pristojnost za probleme, povezane z razvojem v Alpah. Skladno z začrtanimi cilji je bilo na začetni stopnji treba zaobjeti čim več problemov oziroma dilem. Zato je bil na prvi stopnji vprašalnik oblikovan skladno s cilji Alpske konvencije. Prav zaradi te širine je bilo v sklepnem delu med strokovnjaki mogoče doseči le delno soglasje.

V prvem krogu smo dobili splošno sliko o problemih v Alpah z različnih tematskih področij (slika 5). Mnogi strokovnjaki so izpostavili očitne razvojne težnje, zlasti opuščanje kmetijstva ter zamiranje kulturne raznolikosti in alpske identitete. Močno pa so se razhajala njihova mnenja o vzrokih za te procese, njihovem trenutnem stanju in potencialnih posledicah.

Da bi v drugem krogu ugotovili, ali ti rezultati odražajo zgolj razhajanje mnenj strokovnjakov ali razkrivajo resnične razlike, smo oblikovali »teze«, ki nakazujejo zdajšnje stanje pomembnih problemov, njihove glavne vzroke in možne posledice. Pri tem izpostavili probleme, katerih vzroki in posledice so se v prejšnjem krogu pokazali kot polemični. Nekatere teze so bile zastavljene dovolj provokativno, da so jih strokovnjaki v glavnem brez obotavljanja zavrgli in skritizirali, z drugimi pa so se v večji meri strinjali, četudi so predlagali določene popravke. Mnenja strokovnjakov o teh tezah so nam pomagala poglobljeno analizirati sorodne probleme, njihove medsebojne povezave in raznovrstnost njihovega pojavljanja na območju Alp. Kot rezultat so se izluščili glavni problemi z omejenim nizom pojavov, to je dejstev in teženj, ki te probleme opredeljujejo. V zadnjem krogu smo strokovnjake zaprosili, naj pojave razvrstijo po trenutni in pričakovani pomembnosti.

Po vseh treh izvedenih krogih smo identificirali osem glavnih razvojnih problemov in jih razvrstili glede na pomembnost pojavov, ki jih opredeljujejo. Pojavi znotraj vsakega razvojnega problema so lahko povezani, zato se jih da analizirati kompleksno. Glavni razvojni problemi so stalni, saj izhajajo iz dejavnikov in razmer, ki se ne spreminjajo prav hitro, zato so odraz splošnih razvojnih teženj v Alpah. Ob tem smo ugotovili, da se določeni problemi v vseh alpskih regijah ne pojavljajo enako izrazito.

Marginalizacija podeželja obravnava območja zunaj vpliva suburbanizacijskih procesov in turističnega razvoja. Razvojne impulze v alpskem prostoru lahko v največji meri zaznamo na vplivnih območjih urbanih središč in v turističnih krajih oziroma na turističnih območjih. Njihovo pomanjkanje je značilno za marginalizirana podeželska območja, pri čemer imamo v mislih občine, ki temeljijo zlasti na kmetijstvu in gozdarstvu in so izpostavljene intenzivnemu staranju prebivalstva ter odseljevanju mladih, opuščanju kmetijstva ter spremembam v kulturni pokrajini (zaraščanje obdelovalnih zemljišč, ogozdovanje). Soočajo se s pomanjkanjem delovne sile, slabo dostopnostjo ter šibko integracijo v regijske ekonomske, socialne in politične tokove.

Marginalizacija podeželja je proces, ki je zajel tako rekoč celotno Evropo. V Alpah so ga še posebej vzpodbudile neugodne naravne razmere (veliki nakloni, velika nadmorska višina, prostorska izolacija, težka prehodnost), ki krepko otežujejo kmetijsko

Preglednica 3: Ocena pomembnosti pojavov glede na marginalizacijo robnih podeželskih območij (Briquel 2007).

pojav	časovna dimenzija ocene	povprečna ocena							delež ocen	
		vse države	Avstrija	Francija	Italija	Nemčija	Slovenija	Švica	precej ali zelo pomemben	malo pomemben ali nepomemben
naraščanje izoliranosti zaradi slabe dostopnosti	trenutno	2,36	2,00	2,00	3,13	2,00	2,67	2,50	47	47
	v prihodnje	2,43	2,33	2,25	2,86	2,18	2,57	2,67	40	49
naraščanje izoliranosti zaradi slabljenja socialnih vezi	trenutno	2,40	1,83	3,11	3,00	1,55	2,75	2,50	45	51
	v prihodnje	2,67	2,50	2,89	3,25	2,09	2,71	2,75	55	40
zmanjševanje učinkovitosti pri zagotavljanju javnih in zasebnih storitev	trenutno	2,79	2,67	2,78	3,00	2,54	3,00	2,50	64	36
	v prihodnje	3,04	3,17	2,88	3,25	3,08	2,86	3,00	70	28
spreminjanje potreb po javnih službah zaradi staranja prebivalstva	trenutno	2,55	2,17	2,78	2,75	2,31	3,00	2,25	49	51
	v prihodnje	3,02	3,00	3,00	2,75	3,00	3,43	3,00	85	13
pomanjkanje lokalnih zaposlitvenih možnosti	trenutno	2,83	2,67	2,89	3,13	2,42	3,50	3,25	64	34
	v prihodnje	2,98	2,83	3,00	3,25	2,77	2,86	3,50	70	28
zmanjševanje pomena kmetijstva kot temeljnega vira zaslужka	trenutno	2,98	2,50	3,00	3,13	2,92	3,00	3,00	66	30
	v prihodnje	3,07	2,50	3,38	2,57	3,38	3,14	3,00	68	26
nezanesljivost javnih sredstev za podporo razvoja podeželja	trenutno	2,50	2,40	2,89	2,50	2,38	3,75	2,50	45	53
	v prihodnje	2,93	3,00	3,25	2,14	2,92	2,86	3,75	62	32
zmanjševanje konkurenčnosti	trenutno	2,73	2,80	2,38	2,88	2,85	3,00	2,50	55	40
	v prihodnje	2,91	2,20	2,75	2,71	3,31	3,00	3,00	62	42
naraščanje pomena dodatnih virov dohodka za ohranjanje kmetijskih dejavnosti	trenutno	3,02	3,17	2,86	3,50	2,92	2,50	2,00	72	23
	v prihodnje	3,34	4,00	3,00	3,86	3,15	3,43	2,50	77	17
boljšanje promocije regionalnih in lokalnih blagovnih znamk kmetijskih pridelkov in proizvodov	trenutno	2,90	2,67	2,94	3,13	2,77	3,25	2,75	69	31
	v prihodnje	3,36	3,33	3,88	3,50	3,00	3,43	3,25	83	15
razvrednotenje in opuščanje manj primernih kmetijskih zemljišč	trenutno	2,80	2,67	2,63	3,14	2,69	3,00	2,75	60	36
	v prihodnje	3,04	2,33	3,25	3,00	3,15	3,29	3,00	70	26

Preglednica 4: Ocena pomembnosti pojavov v okviru vzdrževanja alpskih gozdov (Briquel 2007).

pojav	časovna dimenzija ocene	povprečna ocena							delež ocen	
		vse države	Avstrija	Francija	Italija	Nemčija	Slovenija	Švica	precej ali zelo pomemben	malo pomemben ali nepomemben
zmanjšanje vrednosti gozdnih proizvodov	trenutno	2,61	2,33	2,67	2,88	2,10	2,75	3,50	43	34
	v prihodnje	2,30	2,33	3,00	2,14	1,80	1,86	2,75	23	47
slaba donosnost gozdov na strmih pobočjih	trenutno	2,68	1,67	3,00	2,71	2,64	3,00	2,50	47	32
	v prihodnje	2,69	1,67	3,00	2,43	2,70	3,00	3,00	46	30
novi načini rabe lesa kot okolju prijaznega vira	trenutno	2,40	2,00	2,75	3,00	1,82	3,00	1,67	38	51
	v prihodnje	3,43	3,33	3,71	3,63	3,18	3,67	3,00	81	9
slabo gospodarjenje z gozdovi zaradi razdrobljenosti lastništva	trenutno	2,58	2,20	3,00	3,00	2,00	2,75	2,67	45	36
	v prihodnje	2,51	1,60	2,86	3,00	2,25	2,14	2,75	38	40
visok delež gozdov brez slehernega gospodarjenja	trenutno	2,21	1,67	2,86	2,33	1,91	3,33	2,67	26	55
	v prihodnje	2,55	2,00	3,43	2,50	2,18	2,40	3,33	45	36
povečano tveganje slabega gospodarjenja (lov, propadajoč gozd)	trenutno	2,28	2,33	2,14	2,71	1,91	2,00	2,00	32	53
	v prihodnje	2,59	2,83	2,43	2,83	2,36	2,57	2,00	47	36
večanje vzdrževalnih stroškov zaradi podnebnih sprememb (lubadar, škode zaradi neviht, snežnih plazov in podobno)	trenutno	2,42	2,33	2,50	2,33	2,36	2,67	2,33	36	45
	v prihodnje	2,97	3,17	3,00	2,40	3,00	2,86	2,67	54	24
večanje vplivov onesnaževanja	trenutno	2,35	2,67	2,20	2,17	1,91	2,00	2,00	30	49
	v prihodnje	2,36	2,67	2,40	2,00	2,33	2,50	2,00	35	40
povečano zanimanje za nova območja neokrnjene narave kot turistično privlačnih destinacij	trenutno	2,17	2,00	2,61	2,63	1,45	2,50	2,00	31	65
	v prihodnje	2,42	1,83	2,94	2,75	1,64	3,14	2,50	41	52
zavedanje o pomenu gozda za preprečevanje naravnih nesreč	trenutno	2,59	2,50	2,67	3,00	2,25	2,50	2,00	55	43
	v prihodnje	3,09	3,00	3,38	3,13	2,92	3,43	2,50	72	23
sprememba v sestavi gozda zaradi globalnega segrevanja	trenutno	1,93	1,83	2,38	1,83	1,69	2,75	2,00	19	70
	v prihodnje	2,55	2,50	3,29	1,80	2,31	2,00	2,75	40	45
povečano zanimanje za gozd v gosto naseljenih dolinah zaradi vzdrževanja ekoloških koridorjev in preskrbe s kisikom	trenutno	2,18	1,83	2,22	2,63	1,73	2,25	2,00	32	64
	v prihodnje	2,64	2,33	2,88	3,00	2,17	3,29	2,25	53	43

pridelavo in dostop prebivalcev do storitev (Briquel 2007; Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).

Nobena temeljito zasnovana raziskava o Alpah se ne more izogniti problematiki gorskih gozdov, saj se zaradi sodobnih družbenogospodarskih razmer z gozdom porasla zemljišča hitro širijo. Ključno vprašanje je, kako dolgoročno ohranjati razne funkcije gozdov, zlasti proizvodno, rekreacijsko, ekološko in varovalno. Širjenje gozdnih zemljišč bo omogočilo oblikovanje gozdnih rezervatov s poudarjeno okoljevarstveno in ekološko vlogo v odmaknjenih in težko dostopnih predelih. Donosnost gorskih gozdov je za zdaj še vedno majhna. Možno pa je, da bo razmah pomena biomase in pridobivanja energije iz nje v prihodnosti razkril nove dohodkovne možnosti. Seveda bo njihovo izkoriščanje omejeno zgolj na dobro dostopne lege. Večina strokovnjakov meni, da bodo gozdovi bolj kot za biodiverzitetu oziroma turizem in rekreacijo pomembni kot varovalo pred naravnimi nesrečami. Nekateri so jih omenjali tudi pri drugih razvojnih vprašanjih.

Procesi urbanizacije sprožajo vprašanja odnosa med mestom in podeželjem, tekmovalnosti in sodelovanja med lokalnimi središči in njihovim zaledjem, stranskih učinkov širjenja mest na podeželska naselja, učinkovitosti načrtovanja rabe tal v urbanih središčih, vloge aglomeracij kot gospodarskih središč regij z omejenimi zemljiškimi viri v dolinah in kotlinah. Najpomembnejši pojavi na področju urbanizacije so povezani z nadzorom nad rabo tal oziroma njenimi spremembami: napredujočo urbanizacijo na ranljivih območjih (pobočja nad dolinami, poplavna območja ...), nekontrolirano urbanizacijo z negativnimi učinki na pokrajinsko estetiko, in oblikovanjem razvojnih dokumentov, ki vključujejo tudi obrobja mest (Briquel 2007).

Suburbanizacijo v dolinah spremlja selitev gospodarskih storitev, trgovine in logističnih centrov na obrobja mest ter v neposredno podeželsko zaledje, s čimer se močno spreminja nekdanji model centralnosti. Nakupovalna središča, poslovni in tehnološki parki, zasebne fakultete in srednje šole, sprostitveni in športni centri ter stanovanja se iz mest selijo v nekdanj kmetijsko podeželsko okolje. Tovrstne urbano-ruralne strukture je moč videti na številnih alpskih območjih, tudi v turističnih krajih. Suburbanizacija je intenzivnejša v v avstrijskem in nemškem delu Alp, v drugih državah pa je njen pritisk manj izrazit. Na infrastrukturno in demografsko šibkih območjih je praktično ne zasledimo (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008). Dodamo lahko, da je zelo intenzivna tudi v slovenskem delu Alp (Ravbar 1992).

Jedra urbanizacije ter regionalnega razvoja v Alpah so ob odsotnosti metropolitanskih območij majhna in srednje velika mesta. V primerjavi z zunajalpskimi urbanih središči so z zalednimi občinami tesneje povezana in jih glede na reliefne ter podnebne razmere ustrezno oskrbujejo (Perlík 2001).

Jedro procesa predstavljajo urbana središča z manj kot 20.000 prebivalci, zgoščeno pozidavo, značilno urbano arhitekturno podobo, dobro dostopnostjo do širokega spektra omrežij in ponudbo najrazličnejših dejavnosti. Povezanost lokalnega središča

z okoliškimi občinami, ki sestavljajo njegovo zaledje, je rezultat zgodovinskega in sodobnega razvoja, povezanega z naravnimi in kulturnimi razmerami, značilnostmi trga delovne sile ter razmerami v celotni regiji. Središča, ki so razvila pomembno nadregionalno dejavnost, pridobila nadregionalno vlogo (na primer turistično središče mednarodnega pomena) ali pa so del širšega dinamičnega gospodarskega območja, imajo boljše razvojno izhodišče od središč v oddaljenih in redko poseljenih predelih, ki skrbijo le za tradicionalno oskrbo in se kot taka ne morejo vključiti v konkurenčni boj za funkcije na višji ravni (na primer za visoko šolstvo).

Zaradi sprememb na nacionalnem in globalnem trgu so številna izrazito industrijsko usmerjena lokalna središča v precejšnji meri izgubila nekdanjo ekonomsko moč in razvojno perspektivo. Ta skupina središč se deli na mesta, ki pozitivnih razvojnih impulzov nimajo oziroma jih ne prepoznajo, ter na mesta, ki se z nastalim položajem spopadajo z iskanjem novih inovativnih rešitev. Pri tem se naslanjajo na bogato znanje in izkušnje, pridobljena v stoletni gospodarski tradiciji.

Lokalna središča so funkcijsko povezana s svojim zaledjem, s katerim sestavljajo urbano območje. Zlasti v alpskih dolinah prostora za uresničevanje vseh razvojnih načrtov kritično primanjkuje, zato je potreba po medsebojnem usklajevanju in smotorni prostorski razmestitvi funkcij posameznih urbanih območij regionalnega pomena toliko večja. Tovrstno sodelovanje vodi k zmanjševanju obstoječih socialnih, okoljskih in ekonomskih problemov, izogibanju nepremišljenim prostorskim razvojnim korakom ter krepitvi trajnostnega regionalnega razvoja. Nasprotno lahko prevelika tekmovalnost med posameznimi urbanih območji povzroča potratno rabe razpoložljivih finančnih virov, nepremišljene investicije v infrastrukturo, pretirano rabo naravnih virov (onesnaževanje prsti in zraka, uničevanje naravnih habitatov in kulturne pokrajine) ter čezmerno povečevanje prometnih obremenitev, vse to pa ima za posledico gospodarsko neučinkovitost, dodatne okoljske obremenitve, spremembe v socialni strukturi ter slabšo kakovost bivanja (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).

Zelo pomemben pojav in gospodarski dejavnik obenem je tudi turizem. Alpe so po številu in nočitvah turistov za sredozemsko obalo druga najpriljubljenejša turistična destinacija v Evropi. Po ocenah Evropske agencije za okolje je intenziteta turistične dejavnosti srednje visoka v okrog 40 % občin, visoka pa v 20 % občin. 10 % alpskih občin je v to dejavnost usmerjenih izrazito monostrukturno. Njihova ponudba temelji na privlačnih naravnih danostih in dobro razviti infrastrukturi, turizem pa predstavlja celotno lokalno in regionalno gospodarstvo (Bätzing 2003).

Turistične navade se v zadnjih letih spreminjajo – potovanja postajajo časovno krajša, a pogostejša. Ljudje se odločajo za obisk bolj oddaljenih krajev, kjer jim je na voljo raznovrstna ponudba in večje udobje (EEA 2003). Pritisk in tekmovalnost med ponudniki turističnih storitev sta vse večja tako na mednarodni kot alpski ravni. Nekatera nekdanj oblegana turistična središča so zato vse bolj opustela, druga pa se novim

Preglednica 5: Ocena pomembnosti pojavov v okviru procesov urbanizacije (Briquet 2007).

pojav	časovna dimenzija ocene	povprečna ocena							delež ocen	
		vse države	Avstrija	Francija	Italija	Nemčija	Slovenija	Švica	precej ali zelo pomemben	malo pomemben ali nepomemben
nadaljnja urbanizacija občutljivih območij (pobočja dolin, poplavna območja in podobno)	trenutno	2,80	3,50	3,33	2,38	2,25	3,25	2,75	62	36
	v prihodnje	3,07	3,33	3,63	2,14	3,00	3,14	3,25	68	26
priprava ustreznih načrtovalskih dokumentov, ki bi vključevali tudi obrobja mest	trenutno	2,98	3,80	3,11	2,75	2,75	3,25	2,75	66	30
	v prihodnje	3,30	3,60	3,88	3,00	3,00	3,29	3,25	79	13
razvoj novih storitvenih dejavnosti, večinoma na obrobju mest	trenutno	2,70	2,83	2,29	2,43	2,86	2,67	2,33	40	38
	v prihodnje	2,92	2,50	2,71	2,67	2,86	3,86	2,67	47	30
težave pri ohranjanju rodovitnih zemljišč na območjih mest	trenutno	2,86	2,83	3,33	2,86	2,30	2,25	2,75	60	32
	v prihodnje	2,98	2,67	3,63	2,71	2,70	3,57	2,25	66	23
nenadzorovano širjenje mest, ki vpliva na videz pokrajine	trenutno	3,07	3,50	3,56	2,88	2,50	2,75	3,00	74	23
	v prihodnje	3,09	3,67	3,50	3,00	2,67	3,14	2,75	68	28
zlitje tradicionalnih vasi s suburbaniziranimi območji	trenutno	2,73	2,50	3,00	2,86	2,50	3,00	3,00	53	40
	v prihodnje	2,91	2,67	3,25	3,14	2,50	3,14	3,00	62	32
izguba socialne povezanosti v suburbaniziranem okolju	trenutno	2,44	2,67	2,78	2,57	2,17	2,00	1,75	36	60
	v prihodnje	2,59	3,00	3,13	2,43	2,25	2,71	2,00	51	43
povečana privlačnost aglomeracij v Alpah za prebivalstvo zunaj Alp zaradi privlačne pokrajine	trenutno	2,67	1,83	3,22	2,63	2,58	3,00	2,75	57	40
	v prihodnje	2,91	1,83	3,56	2,86	2,58	3,57	3,00	66	30
oblikovanje tehnoloških parkov na urbanih območjih Alp	trenutno	2,40	2,33	3,13	2,57	2,09	2,50	1,75	36	53
	v prihodnje	2,78	3,00	3,29	3,00	2,36	2,29	2,50	57	30
širjenje omrežij mestnega prometa	trenutno	2,26	1,67	2,88	2,00	1,91	3,50	3,00	34	55
	v prihodnje	2,85	2,67	3,43	2,50	2,45	3,00	3,50	61	28

razmeram prilagajajo z uresničevanjem razvojnih strategij, ki temeljijo na nekonvencionalni ponudbi, visoki kakovosti, specializaciji v ekoturizmu, povezovanju krajev in bogatemu ponudbi z ukrepi, kot so na primer uvajanje povezanih smučarskih prog, kombinirane vozovnice, organizacija raznolikih zabavnih dogodkov in kulturnih prireditvev, povezano oglaševanje in trženje storitev za celotno regijo ... Taka strategija pozitivno vpliva na gospodarski učinek in optimalno izrabo turističnih zmogljivosti, lahko pa povzroča tudi negativne posledice v okolju ter prevelik pritisk na domačine, ki želijo v danih razmerah iztržiti največ in se posledično čezmerno zadolžujejo za investicije v povečanje turističnih zmogljivosti (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).

Trajnostni vidik turističnega razvoja je neizogibno dejstvo, ki ga bo treba upoštevati pri vrednotenju gospodarske konkurenčnosti. Strokovnjaki poudarjajo pomen oblikovanja inovativnih zamisli, ki bi zagotavljale zadovoljevanje hitro spreminjajočih in razvijajočih se zahtev turizma. To je eden temeljnih izzivov prihodnosti, prav tako kot delovanje na vsealpski ravni ob upoštevanju lokalnih in regionalnih posebnosti. Takojšnje ukrepanje pa je potrebno za učinkovito obvladovanje pritiskov na pokrajino in naravo v najbolj razvitih destinacijah (Briquel 2007).

Prometna infrastruktura je eden izmed ključnih dejavnikov uspešnega gospodarstva in regionalnega razvoja tako v Evropi nasploh kot v Alpah. Zaradi manjših hitrosti in omejene zmogljivosti železnica ne zmore prevzemati zadovoljivega deleža tovarnega prometa, kar dokazuje tudi s tovarnim prometom vse bolj obremenjena cestna infrastruktura. Spreminjajo se tudi navade ljudi, ki se raje odločajo za krajša, a večkratna letovanja in s tem pomembno prispevajo h krepitvi osebnega prometa. V Evropski uniji se 60 % prevoženih razdalj opravi v prostem času, pri čemer prevladuje osebni prevoz (Haubner 2003).

Alpe so zaradi središčnega položaja izpostavljene močnim pritiskom naraščajočega prometa. Do leta 2030 se bo tovarni del predvidoma povečal za 70 %, osebni pa celo za 80 %. K temu bodo pomembno prispevali notranji promet, turistični tokovi in tranzitni promet.

Cestna in železniška infrastruktura sta dobro razviti vzdolž tranzitnih koridorjev, kar na eni strani močno obremenjuje tamkajšnje okolje in prebivalce, na drugi pa neposredna lega ob glavnih prometnih oseh pomeni močan razvojni impulz za lokalno in regionalno gospodarstvo, večjo razpoložljivost trga delovne sile ter boljše dostopnost do zasebnih in javnih storitev. Prostorski vzorec slabše dostopnosti in infrastrukturne opremljenosti z oddaljevanjem od glavnih prometnih osi je v Alpah zaradi naravnih razmer še posebej izrazit (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).

Promet, tako zunajalpski kot notranji, je med najbolj žgočimi razvojnimi problemi. Zagotavljanje dostopnosti in naraščajoča mobilnost sta vse večji izziv, ki pa privlačnost Alp čedalje bolj ogroža. Krepi se onesnaževanje v ozkih alpskih dolinah ob tranzitnih poteh, ki se bo po mnenju strokovnjakov še stopnjevalo. Zato predlagajo stroge ukrepe za omejitev prometnih tokov, ki naj bi jih zagotovili z vseevropskimi predpisi,

Preglednica 6: Ocena pomembnosti pojavov v okviru preobrazbe turizma (Briquel 2007).

pojav	časovna dimenzija ocene	povprečna ocena							delež ocen	
		vse države	Avstrija	Francija	Italija	Nemčija	Slovenija	Švica	precej ali zelo pomemben	malo pomemben ali nepomemben
zmanjšanje števila turistov z oddaljenih območij	trenutno	1,71	0,60	2,00	1,57	1,55	2,00	1,75	11	77
	v prihodnje	1,83	2,20	2,17	1,71	1,45	1,86	2,00	21	64
nove nastanitvene zmogljivosti v lasti lokalnega prebivalstva	trenutno	2,14	2,20	1,88	2,75	1,64	1,75	2,00	30	62
	v prihodnje	2,34	2,40	2,67	2,88	1,55	3,00	1,75	36	51
spremembe narodnosti sezonskih delavcev	trenutno	1,99	1,67	1,75	2,71	1,88	2,50	2,00	23	60
	v prihodnje	2,41	1,83	2,60	3,00	2,13	2,43	2,50	41	39
razvoj inovativnih rešitev za zadovoljevanje hitro spreminjajočih se zahtev turizma	trenutno	2,67	2,67	2,13	2,71	2,77	3,75	3,00	55	40
	v prihodnje	3,30	3,00	2,86	3,29	3,38	3,57	3,75	89	4
osredotočanje kmetijskih subvencij na podeželskih območjih, kjer je turizem pomembna dejavnost	trenutno	1,88	1,00	2,17	1,75	1,83	1,25	1,25	21	64
	v prihodnje	2,15	1,33	2,50	2,14	2,17	2,71	1,25	30	53
napori za omejevanje prevelikega obiska najprivlačnejših destinacij	trenutno	2,26	2,83	2,29	2,75	1,64	2,50	1,75	34	57
	v prihodnje	2,88	3,17	3,29	3,00	2,45	3,00	2,50	60	32
zmanjševanje negativnih vplivov na okolje zaradi umikanja dejavnosti z območij, neugodnih za nadaljnji turistični razvoj	trenutno	2,03	2,20	1,86	2,00	1,90	3,00	2,00	24	61
	v prihodnje	2,44	2,60	2,86	2,14	2,00	2,43	3,00	44	42
čezmerna poraba vode v turističnih središčih	trenutno	2,28	1,33	3,00	2,25	2,10	2,25	2,00	36	55
	v prihodnje	2,63	1,50	3,69	2,57	2,10	3,43	2,25	51	38
povečanje pomena okolju prijaznega turizma (turizem na kmetijah, kulturni turizem) kot dodatnega vira dohodka	trenutno	2,44	2,17	2,38	2,88	2,17	2,75	2,00	38	57
	v prihodnje	2,80	2,17	2,29	3,25	2,77	3,43	2,75	57	38
boljše možnosti financiranja ukrepov varovanja okolja na intenzivnih turističnih območjih zaradi gospodarske razvitosti	trenutno	2,02	1,83	2,00	2,25	2,00	2,25	1,00	28	66
	v prihodnje	2,64	2,83	2,38	3,29	2,38	3,29	2,25	62	32
krepitev lokalne kulture in tradicije zaradi povečane ozaveščenosti in naraščanja njenega pomena na turističnih območjih	trenutno	2,20	1,67	1,92	3,67	1,92	3,67	2,33	27	65
	v prihodnje	2,64	2,17	2,31	3,00	2,31	3,00	3,67	49	40

Preglednica 7: Ocena pomembnosti pojavov v okviru prometne problematike (Briquel 2007).

pojav	časovna dimenzija ocene	povprečna ocena							delež ocen	
		vse države	Avstrija	Francija	Italija	Nemčija	Slovenija	Švica	precej ali zelo pomemben	malo pomemben ali nepomemben
povečanje onesnaževanje ob tranzitnih poteh v ozkih dolinah	trenutno	3,13	3,50	3,33	3,00	0,85	3,50	3,50	81	19
	v prihodnje	3,39	4,00	3,50	3,13	3,15	3,43	3,50	81	17
prizadevanje za omejevanje prometa na občutljivih območjih	trenutno	2,54	3,17	2,13	2,88	2,33	3,00	2,50	47	51
	v prihodnje	3,14	3,33	3,13	3,29	2,92	3,29	3,00	74	19
zmanjšanje negativnih vplivov prometa zaradi širitve železniškega omrežja	trenutno	2,27	2,50	1,86	2,75	2,00	2,50	2,50	36	57
	v prihodnje	2,64	2,50	2,86	3,13	2,54	2,29	2,50	53	43
poenotenje prevoznih stroškov s povečanjem transportnih taks in pristojbin	trenutno	2,21	2,33	1,86	2,50	2,09	3,00	2,50	38	51
	v prihodnje	2,93	3,00	3,00	3,13	3,00	2,00	3,00	60	28
razvoj alternativ individualnemu avtomobilskemu prevozu (vlak in kolo, vožnja več ljudi v enem avtu)	trenutno	2,22	2,33	2,33	2,63	2,08	3,00	2,00	34	62
	v prihodnje	2,81	3,33	2,88	3,29	2,54	2,17	3,00	64	28
spremembe pri prevozu v službo	trenutno	2,14	2,00	2,33	2,50	2,10	2,50	2,00	23	68
	v prihodnje	2,64	2,50	3,11	2,88	2,56	1,71	2,50	49	40
tehnične spremembe vozil zaradi zmanjšanja izpustov toplogrednih plinov	trenutno	2,30	2,17	2,11	2,86	2,45	2,75	2,00	34	60
	v prihodnje	2,84	2,67	2,67	3,29	3,08	2,43	2,75	64	32
razvijanje možnosti zmanjšane potrebe po prevozih (elektronska trgovina, informacijska tehnologija, delo na domu)	trenutno	1,75	1,33	2,33	1,88	1,55	2,00	1,33	15	79
	v prihodnje	2,47	1,83	3,33	2,71	2,18	2,29	2,00	45	47

Preglednica 8: Ocena pomembnosti pojavov v okviru inovativnih in konkurenčnih gospodarskih dejavnosti (Briquel 2007).

pojav	časovna dimenzija ocene	vse države	povprečna ocena						delež ocen	
			Avstrija	Francija	Italija	Nemčija	Slovenija	Švica	precej ali zelo pomemben	malo pomemben ali nepomemben
zmanjšanje industrijskih izpustov zaradi zapiranja tako imenovane umazane industrije	trenutno	2,24	2,17	2,13	2,75	1,92	2,25	2,25	38	57
	v prihodnje	2,05	1,50	2,38	2,25	1,55	2,57	2,25	34	60
povečanje deleža tako imenovane čiste industrije storitev (še posebej podjetij informacijske tehnologije)	trenutno	2,28	2,17	2,13	2,75	2,00	2,25	2,50	38	60
	v prihodnje	2,67	2,33	3,00	3,00	2,23	3,28	2,25	62	36
osredotočanje visokoinovativnih dejavnosti na privlačnih območjih	trenutno	2,58	2,33	2,89	2,63	2,36	3,25	2,75	49	47
	v prihodnje	3,02	2,67	3,25	2,75	2,80	3,57	3,25	74	17
nove možnosti razvoja manjkajočih dejavnosti	trenutno	2,18	2,33	2,43	2,25	2,00	2,00	2,00	32	62
	v prihodnje	2,50	2,17	3,29	2,57	2,23	2,71	2,00	51	43
možnosti inovacij v kmetijstvu zaradi kombinacije tradicionalnih in sodobnih načinov pridelave	trenutno	2,54	2,50	2,50	2,88	2,33	2,50	2,25	49	46
	v prihodnje	2,98	3,00	3,14	3,50	2,50	3,29	2,50	70	23
konkurenčnost med občinam pri privabljanju novih podjetij	trenutno	2,63	2,40	3,06	2,57	2,69	2,25	2,25	49	45
	v prihodnje	2,83	2,40	3,57	3,00	2,67	2,86	2,25	53	36
širjenje vplivov iz glavnih inovacijskih središč navzven	trenutno	2,51	2,17	2,58	2,50	2,56	3,00	2,75	40	45
	v prihodnje	2,82	2,33	3,20	3,00	2,67	2,86	3,00	57	23
zmanjševanje podjetniške miselnosti alpskega prebivalstva	trenutno	1,94	2,00	2,00	1,88	1,57	2,50	2,50	11	66
	v prihodnje	1,97	2,60	1,67	1,75	1,86	1,86	2,50	19	60
povečanje pomena zunanjih (zunajalpskih) investicij za razvoj novih dejavnosti	trenutno	2,42	2,00	2,71	2,50	2,18	3,75	3,00	40	51
	v prihodnje	2,72	2,00	3,00	2,86	2,50	2,71	3,75	60	32
večje vključevanje kmetijstva v živilsko-predelovalno dejavnost	trenutno	2,28	2,17	2,57	2,57	2,17	2,50	2,00	32	60
	v prihodnje	2,51	1,80	2,57	2,83	2,58	2,57	2,50	50	39
povečanje podpore malim in srednjevelikim podjetjem ter pomoč lokalnim podjetjem	trenutno	2,49	2,67	2,57	2,75	2,33	1,50	1,67	43	50
	v prihodnje	2,60	3,00	2,71	2,71	2,58	2,71	1,50	51	40
vključevanje lokalnih oblasti v razvojne gospodarske projekte	trenutno	2,43	2,50	2,50	2,75	2,36	2,75	1,75	43	51
	v prihodnje	3,02	2,67	3,14	3,57	2,80	3,14	2,75	70	17

povečanimi davki in pristojbinami ter razširitvijo železniškega omrežja s posebnim poudarkom na ranljivih območjih (Briquel 2007, 58–61).

Strokovnjaki so izpostavili tudi pomen inovativne in konkurenčne gospodarske dejavnosti. V 19. in 20. stoletju je industrija odigrala pomembno vlogo pri gospodarskem razvoju in stabilnosti alpskega prostora. Zaradi ugodnih lokacijskih dejavnikov, kot so presežek delovne sile ter neposreden dostop do naravnih in energijskih virov, je imelo skoraj vsako večje urbano središče industrijski obrat. V osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja so se razmere korenito spremenile. Večja podjetja s sedežem zunaj Alp so začela svoje alpske podružnice ukinjati. Kljub temu ostajajo obrt, industrija in trgovina pomemben del alpskega gospodarstva, vendar spremenjene razmere zahtevajo njihovo prilagajanje. Nove razvojne perspektive temeljijo na izkoriščanju inovativnega potenciala in zmožnostih podjetij na izzive novih razvojnih priložnosti skladno s širšimi gospodarskimi težnjami.

Eden od možnih odgovorov na globalne tržne izzive je vzpostavitev lokalnih inovativnih središč in visokošolskih ustanov, ki lahko pomembno prispevajo k ohranitvi gospodarske, socialne in okoljske stabilnosti v Alpah. Svoje lahko doda tudi razvoj tistih storitvenih dejavnosti, ki niso neposredno odvisne od geografske oddaljenosti in prevoza blaga. Njihovo gonilo so prilagodljiva in zato konkurenčnejša majhna ter srednjevelika podjetja, ki so lahko uspešna tudi na slabše dostopnih območjih. Pomemben je le dostop do sodobne in zmogljive komunikacijske infrastrukture, ki jim omogoča mreženje (Bätzing 1998; CIPRA 2006).

Zaradi naravne pestrosti in izjemnega zgodovinskega dogajanja v Alpah ne smemo spregledati vzdrževanja ter ohranjanja naravne in kulturne dediščine. Ta dediščina zaradi krhkosti in občutljivosti ni statična prvina. Pri obravnavi pojavov, ki bodo v prihodnje nanjo vplivali, so se strokovnjaki osredotočili na okolju prijazno kmetijstvo, vzdrževanje odprte pokrajine v dolinah in na gosto poseljenih območjih, ukrepe za nadzorovanje posegov v prostor ter spreminjanje njegove namembnosti in vpeljevanje programov smotrnega ravnanja z vodo. Vsebin kulturne dediščine strokovnjaki niso obravnavali (Briquel 2007).

Kljub temu, da so možni učinki podnebnih sprememb predmet mnogih javnih, političnih in strokovnih razprav, je na tem področju še veliko nejasnosti. Čeprav se konkretnih učinkov na regionalni ravni ne da z gotovostjo napovedati, se bodo zaradi posebnosti alpskega okolja in gospodarstva verjetno razlikovali od učinkov zunaj Alp. Najpomembnejši izzivi, ki opredeljujejo prihodnji razvoj tega tematskega sklopa, so krajšanje zimske sezone v smučarskih središčih, povečani pritiski zimskega turizma na zavarovana območja v večjih nadmorskih višinah, strožji gradbeni predpisi na območjih z večjim tveganjem naravnih nesreč, nadaljnji razvoj energijsko varčnih možnosti na področju bivanja in transporta ter večje investicije v tehnologije za zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov in njihovih negativnih učinkov (Briquel 2007).

Preglednica 9: Ocena pomembnosti pojavov v okviru vzdrževanja ter razvijanja naravne in kulturne dediščine (Briquel 2007).

pojav	časovna dimenzija ocene	vse države	povprečna ocena						delež ocen	
			Avstrija	Francija	Italija	Nemčija	Slovenija	Švica	precej ali zelo pomemben	malo pomemben ali nepomemben
razvoj okolju prijaznega kmetijstva (sonaravno kmetovanje)	trenutno	2,70	3,17	2,78	2,75	2,38	3,25	2,50	60	40
	v prihodnje	3,15	3,33	3,50	3,50	2,54	3,29	3,25	69	19
ohranjanje odprtega prostora v dolinah in na gosto poseljenih območjih	trenutno	2,64	2,67	3,29	2,29	2,38	3,25	2,50	47	47
	v prihodnje	3,14	3,50	3,33	2,86	2,83	3,43	3,25	72	17
ukrepi za nadzorovanje rabe prostora	trenutno	2,77	3,17	2,67	2,88	2,69	2,25	2,00	53	47
	v prihodnje	3,20	3,83	3,50	3,13	2,92	3,43	2,25	77	21
izvajanje programov gospodarjenja z vodo	trenutno	2,61	2,33	2,78	2,86	2,75	2,75	1,67	46	50
	v prihodnje	3,23	3,33	3,63	3,29	2,92	3,43	2,75	87	6
vključevanje lokalnega prebivalstva v kulturne dogodke	trenutno	2,67	2,83	2,33	3,13	2,75	2,50	2,00	60	38
	v prihodnje	2,70	2,83	2,50	2,88	2,54	3,00	2,50	64	34
tečajji in izobraževalni program z vsebinami lokalne kulture in tradicije	trenutno	2,14	1,83	1,67	2,50	2,36	3,00	2,67	26	38
	v prihodnje	2,55	2,67	2,13	3,00	2,33	2,57	3,00	47	47
vključevanje nedomačinov in novih naseljencev v krajevna združenja	trenutno	2,26	2,33	2,50	2,63	2,00	2,00	2,00	38	60
	v prihodnje	2,49	2,67	2,71	3,00	2,15	2,43	2,00	49	47
sodelovanje krajevnih društev pri aktivnostih drugih gorskih območij	trenutno	1,96	2,00	2,11	2,38	1,54	2,25	1,75	28	72
	v prihodnje	2,30	2,00	2,75	2,88	1,69	2,57	2,25	45	53

Preglednica 10: Ocena pomembnosti pojavov v okviru učinkov podnebnih sprememb (Briquel 2007).

pojav	časovna dimenzija ocene	povprečna ocena							delež ocen	
		vse države	Avstrija	Francija	Italija	Nemčija	Slovenija	Švica	precej ali zelo pomemben	malo pomemben ali nepomemben
spreminjanje sestave in raznolikosti živalskih ter rastlinskih vrst zlasti v visokogorju	trenutno	2,21	2,17	2,38	2,20	2,23	2,50	2,00	28	62
	v prihodnje	2,80	3,00	3,29	2,40	2,83	2,50	2,50	60	26
spremembe gozdnih združb in sestave gozda	trenutno	2,21	2,33	2,25	2,00	2,31	2,50	2,00	28	62
	v prihodnje	2,83	3,00	3,36	2,25	2,75	2,83	2,50	65	18
povečana škoda na rastlinstvu zaradi neviht in snega	trenutno	2,21	2,83	2,40	2,00	2,08	2,25	1,75	23	57
	v prihodnje	2,86	3,50	3,40	2,25	2,83	1,86	2,25	55	21
povečana nevarnost naravnih nesreč (zemeljskih plazovi, blatni tokovi, poplave)	trenutno	2,75	3,00	2,56	3,00	2,46	3,25	3,00	57	36
	v prihodnje	3,35	3,67	3,38	3,17	3,31	3,33	3,25	85	6
krajšanje zimske sezone v smučarskih središčih	trenutno	2,53	2,20	3,00	2,33	2,17	3,75	3,25	47	38
	v prihodnje	3,15	3,20	3,83	2,50	3,00	2,57	3,75	66	19
povečan pritisk zimskega turizma na zaščitena območja v večjih nadmorskih višinah	trenutno	2,70	2,67	3,00	2,86	2,33	4,00	3,50	51	40
	v prihodnje	3,23	3,00	3,50	3,29	3,00	3,14	4,00	74	17
težave pri zagotavljanju čiste pitne vode in vode za pridobivanje energije zaradi pomanjkanja vode	trenutno	2,07	1,80	2,75	2,86	1,73	3,00	2,00	26	64
	v prihodnje	2,98	2,40	3,86	3,43	2,27	3,14	3,00	64	23
strožji predpisi za gradnjo na območjih, ogroženih zaradi naravnih nesreč	trenutno	2,52	2,33	2,43	2,71	2,46	3,75	2,50	38	55
	v prihodnje	3,30	2,83	3,71	3,43	3,00	3,43	3,75	81	13
nadaljnji razvoj energijsko varčnih rešitev transporta in bivanja	trenutno	2,53	2,33	2,14	2,71	2,83	3,25	2,25	45	47
	v prihodnje	3,32	3,00	3,14	3,29	3,62	3,29	3,25	83	11
večje investicije v tehnologije za zmanjšanje toplogrednih plinov	trenutno	2,52	2,00	2,31	2,86	2,77	2,75	2,25	45	51
	v prihodnje	3,16	3,17	3,29	3,14	3,15	2,75	3,29	79	15

3.2 Kazalniki regionalnega razvoja

Glavna razvojna vprašanja so narekovala izbor in oblikovanje kazalnikov regionalnega razvoja. Analiza obstoječih nacionalnih in mednarodnih sistemov kazalnikov, ki so jih zasnovali Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD), Evropski statistični urad EUROSTAT, Evropska komisija, Evropska agencija za okolje, program ESPON, Alpska konvencija, projektna skupina NORDREGIO in drugi, je pokazala, da za območje Alp sicer že obstaja vrsta evropskih sistemov kazalnikov, ki pa niso primerni za prikazovanje razlik znotraj Alp. Pri analizah kazalnikov za posamezne alpske države se pojavi problem medsebojne usklajenosti, saj neposredna primerjava med posameznimi državami ni mogoča (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008). Sistem kazalnikov, ki smo ga razvili v okviru projekta DIAMONT, naj bi omenjeni pomanjkljivosti odpravil oziroma presegel in »... opredelil pomembne razvojne dosežke na območju, zajetem v Alpski konvenciji, z zadostno prostorsko diferenciacijo in ustrezno tematsko širino. Izhodišče za oblikovanje sistema je koncept trajnostnosti, ki pa ne sme pridobiti strukturalne prevlade, kakršno že ima v številnih sistemih kazalnikov trajnostnega razvoja ...« (medmrežje 2). Predstavljeni sistem se zato ne osredotoča na tri klasične stebre trajnostnega razvoja (ekonomskega, družbenega in okoljskega), ampak na prevladujoče težnje trajnostnega regionalnega razvoja Alp. Takšen razvoj bi lahko opredelili kot »... celovit proces, ki se pri vzpostavitvi človeku prijaznega gospodarskega, socialnega in okoljskega ravnovesja naslanja na vire posamezne regije. Trajnostni regionalni razvoj zato zahteva obravnavo v okviru svojstvenih in geografsko pogojenih značilnostih posameznih regij oziroma območij...« (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).

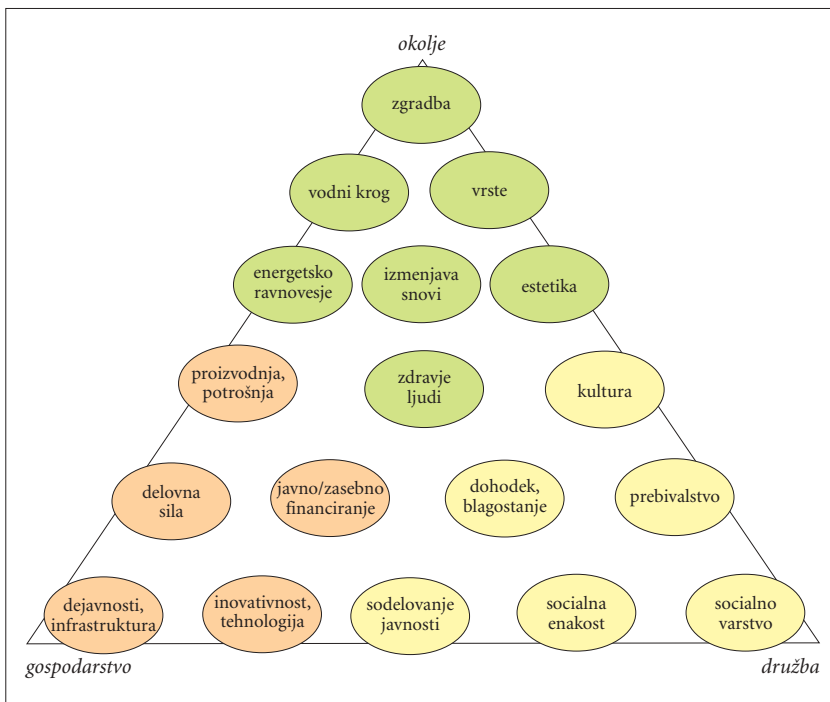
DIAMONT-ov sistem kazalnikov se torej opira na zgoraj navedene prevladujoče težnje trajnostnega regionalnega razvoja na območju Alp. Izbor kazalnikov je potekal postopoma. Za vsak posamezen proces oziroma razvojno vprašanje so bili opredeljeni (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008):

- razsežnost oziroma razčlenitev procesa na ekonomske, socialne in okoljske privine, na katere posamezni proces vpliva, namenjena lažji obvladljivosti in boljši predstavi procesnih značilnosti;
- pojav oziroma opis značilnosti procesa znotraj vsake posamezne razsežnosti, ki zagotavlja vsebinsko podporo pri izboru kazalnikov;
- izbor ustreznih kazalnikov za predstavitev pojavov v okviru posameznega razvojnega vprašanja.

Izhodiščni nabor elementov razsežnosti je enak za vsa vprašanja, vendar se izbere le tista področja sonaravnosti, na katera izbrani proces vpliva.

Ti elementi so (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008):

- okoljski (zgradba, vodni krogotok, vrste, energetska ravnovesje, izmenjava snovi, estetika, zdravje ljudi);

Slika 6: Razsežnosti procesov trajnostnega regionalnega razvoja (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).

- gospodarski (gospodarske dejavnosti in infrastruktura, delovna sila, inovativnost, tehnologija, dostop do informacij, proizvodnja in potrošnja, javno in zasebno financiranje);
- socialni (javne storitve in socialna varnost, socialna enakost in družine, prebivalstvo, sodelovanje javnosti in svoboda, prihodek in blagostanje, kultura).

Sistem kazalnikov mora ustrezati trem poglavitnim merilom in ob tem še vedno opravljati svoj namen, to je opredelitev in spremljanje prevladujočih teženj sonaravnega regionalnega razvoja na območju Alp. Izbrani kazalniki morajo zadostiti naslednjim kriterijem (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008):

- prostorska ustreznost: DIAMONT-ov sistem kazalnikov je namenjen analizi in spremljanju trajnostnosti razvoja na občinski ravni (*local administrative units* – LAU 2) ter medsebojni primerjavi med alpskimi občinami, zato je smiselni izbor le tistih kazalnikov, ki omogočajo ustrezno prostorsko ločljivost;

- vsebinska ustreznost: izbor kazalnikov mora biti z opredeljenimi pojavi določene-ga procesa v največji možni meri vsebinsko usklajen; pokriti morajo biti vsi vidiki trajnostnega razvoja, gospodarski, socialni in okoljski; kazalniki naj bi bili med seboj neodvisni, preprečiti je treba podvajanje, četudi se en kazalnik navezuje na več različnih področij;
- natančen opis kazalnikov: kazalniki lahko opisujejo stanje ali trend; pri ugotavljanju trajnostnosti procesa je praviloma najprimernejše poznavanje trenda (na primer spreminjanje števila prebivalcev ali spremembe v kmetijski rabi tal), v določenih primerih nam zadovoljivo informacijo poda tudi kazalnik stanja sam po sebi (na primer delež registrirane brezposelnosti); pri celovitejši obravnavi pojavov trajnostnega regionalnega razvoja se je za vsebinsko najustreznejšo izkazala kombinacija obeh tipov kazalnikov (na primer širitev gospodarskih dejavnosti ima v primeru gosto poseljenega območja ali vodovarstvenega območja drugačen pomen kot enaka sprememba v redko poseljenih ali celo demografsko ogroženih predelih); za vsak kazalnik je torej treba opredeliti način pridobitve in informacijo, ali gre za podatek o stanju ali trendu;
- dostopnost: kazalniki naj bi bili vsebinsko maksimalno zgoščeni (*best needed indicators*), dostopni (*best available indicators*) in v kar največji meri vključeni v že obstoječe vsebinsko sorodne sisteme (*best available indicators*).

3.3 Tipologija in območja trga delovne sile

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati sistema kazalnikov na primeru opredeljevanja procesa »urbanizacija – lokalna središča in njihovo zaledje med tekmovalnostjo in sodelovanjem«. Prav ta odnos se je izluščil kot krovni vidik, ki zadeva oziroma vpliva na številna druga razvojna vprašanja. Metodologija postopka omogoča prenos tudi na preostale procese, značilne za trajnostni regionalni razvoj Alp. Posebej so izpostavljeni:

- kazalniki, ki opredeljujejo lokalna središča in razmejujejo urbano območje,
- kazalniki, ki opredeljujejo značilnosti urbanih območij lokalnih središč in vključitev posameznih občin v urbano območje,
- kazalniki, ki vrednotijo značilnosti urbanih območij lokalnih središč in vključitev posameznih občin v urbano območje.

Izbor kazalnikov je usmerjen v ugotavljanje stopnje trajnostnosti procesov regionalnega razvoja v Alpah (ali se prvine trajnostnosti sploh pojavljajo in če se, v kakšni meri). V kolikor želimo med seboj primerjati podatke za občine in regije znotraj ene države, jih je treba prilagoditi njenim uradnim statističnim in drugim podatkovnim bazam. Za primerjavo stanja med državami pa se izbor kazalnikov omeji izključno na tiste, ki so dostopni ter primerljivi za vse države. Zaradi različnih metodologij večina podatkovnih nizov ni primernih za neposredno uporabo; v takih primerih moramo podatke najprej harmonizirati.

Preglednica 11: Kazalniki, ki opredeljujejo lokalna središča in razmejujejo urbano območje (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).

steber	razsežnost	pojav	kazalnik	
			ime	tip
gospodarstvo	delovna sila	močan trg delovne sile	število zaposlenih	stanje
		močna funkcijska povezanost občin	delež dnevnik vozačev od zunaj	stanje
družba/kultura	javne storitve in socialno varstvo	zgoščanje javnih in zasebnih storitev v urbanih središčih	kapital območja (<i>district capital</i>)	stanje
	prebivalstvo	privlačnost mest za bivanje	število prebivalcev	stanje

Zasnovi sistema kazalnikov mora slediti vsebinska oziroma podatkovna dopolnitev. Kazalniki, izbrani na teoretični ravni, predstavljajo idealni sistem kazalnikov in so dobra podlaga za nadaljnje konkretnije korake. V praksi se namreč hitro pokažejo odstopanja, saj razpoložljivi podatki vsebinsko ne morejo pokriti celotnega kazalniškega sistema za spremljanje trajnostnega regionalnega razvoja, toliko bolj ob upoštevanju pogoja pokritosti celotnega alpskega prostora. Težava se ne pojavi le ob pridobivanju podatkov za določeno alpsko državo, ampak tudi pri njihovi harmonizaciji, ki je pogoj za objektivno medsebojno primerjavo alpskih občin in v nadaljevanju za opredelitev območij s podobnimi razvojnimi težnjami.

Glavni razlogi za prilagoditve so:

- za nekatere kazalnike se podatki ne zbirajo,
- nekatere kazalnike je težko izmeriti, še zlasti tiste, ki opisujejo socialne kategorije, kot so revščina, zdravje, socialna varnost, svoboda,
- nekateri podatki so vezani na drugačne, neobčinske prostorske enote (naravne regije, večje administrativne enote).

Podatki so bili zajeti iz nacionalnih raziskav (popisi prebivalstva, ekonomske raziskave, popisi kmetijstva ...) ter GIS slojev (Corine Land Cover 2000, baza Eurogeographics, EuroBoundary Map, digitalni model nadmorskih višin, podatki o območjih Natura 2000) (Tappeiner in sodelavci 2008).

Za vse alpske občine smo lahko zbrali in harmonizirali podatke za 81 kazalnikov, od tega je 41 gospodarskih, 26 socialnih in 14 okoljskih.

Socialna, ekonomska in okoljska tipologija Alp temelji na razvrščanju občin v tipe s podobno razvojno strukturo. Le-ti so bili oblikovani s pomočjo klastrske analize na podlagi 20 izbranih kazalnikov (Tappeiner in sodelavci 2008).

Preglednica 12: Kazalniki, ki opredeljujejo značilnosti urbanih območij lokalnih središč in vključitev posameznih občin v urbano območje (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).

steber	razsežnost	pojav	kazalnik	
			ime	tip
gospodarstvo	gospodarske dejavnosti in infrastruktura	raba prostora za razvoj gospodarskih dejavnosti	raba prostora za razvoj gospodarskih dejavnosti	stanje
		pomembnost panog v urbani ekonomiji	lokacijski kvocient panog v urbani ekonomiji	stanje
		tekmovalnost med rabami prostora	spremembe intenzivne rabe prostora in donosne kmetijske rabe	trend
	delovna sila	močan trg delovne sile	spremembe gostote delovnih mest	trend
	javno in zasebno financiranje	tekmovalnost med rabami prostora, rast cen zemljišč	spremembe cen zemljišč	trend
	inovativnost, tehnologija in dostop do informacij	velika gostota komunikacijske infrastrukture	dostop do telefona in interneta	stanje
družba/kultura	prebivalstvo	privlačnost mest za bivanje	selitveno ravnovesje	stanje
		rast števila prebivalcev v mestnih jedrih	spremembe v številu prebivalcev v mestnih jedrih	trend
		velik potencial za socialne stike	gostota prebivalstva	stanje
	sodelovanje javnosti in svoboda	urbana prenova	volilno vedenje v mestnih jedrih	stanje
	kultura	povečan pomen in prepoznavnost kulture	kulturne prireditve nadregionalnega pomena	trend

Preglednica 13: Kazalniki, ki vrednotijo značilnosti urbanih območij lokalnih središč in vključitev posameznih občin v urbano območje (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).

steber	razsežnost	pojav	kazalnik	
			ime	tip
okolje	struktura	izguba značilnih naravnih habitatov	spremembe naravnih in oblikovanih območij	trend
		razdrobljenost zelenih površin	dejanska velikost mreže kmetijskih, polnaravnih in naravnih zemljišč	stanje
		raba prostora za razvoj gospodarskih dejavnosti	raba prostora za razvoj gospodarskih dejavnosti	stanje
	vrste	skromnejša pestrost vrst	raznolikost vrst	stanje
	izmenjava snovi	onesnaženost zraka	indeks kakovosti zraka na urbanih območjih	stanje
	vodni krog	slabša kakovost vode v rekah	spremembe kakovosti vode v rekah	trend
		odvisnost pri oskrbi z vodo	lokalna poraba vode	stanje
		slabša absorpcijska sposobnost vode	občinsko ravnovesje vodne oskrbe	stanje
	zdravje	slabšanje zdravstvenega stanja zaradi hrupa	število prebivalcev, izpostavljenih hrupu	stanje
		slabe razmere za zdravje v urbanem okolju	število otrok, ki bolehalo za astmo	stanje
estetika	izguba pokrajinske pestrosti	pokrajinska pestrost	stanje	
	pomanjkanje rekreacijskih površin	razpolaganje z rekreacijskimi površinami	stanje	
gospodarstvo	gospodarske dejavnosti in infrastruktura	usklajevanje gospodarske in demografske rasti z rabo prostora	učinkovitost rabe tal	trend
		tekmovalnost med rabami prostora	raba prostora za razvoj gospodarskih dejavnosti na ogroženih območjih (naravne nesreče)	stanje
	delovna sila	nizka kvalificiranost delovne sile	izobrazbena struktura delovne sile	stanje
		stopnja nezaposlenosti	dolgoročna stopnja nezaposlenosti	stanje

steber	razsežnost	pojav	kazalnik	
			ime	tip
gospodarstvo	javno in zasebno financiranje	finančni pritisk na občine	zadolženost občin	stanje
	inovativnost, tehnologija in dostop do informacij	majhen delež panog z veliko dodano vrednostjo in velikim inovativnim potencialom	spremembe v številu zaposlenih glede na prispevek za socialno varnost v panogah z veliko dodano vrednostjo in velikim inovativnim potencialom	trend
	proizvodnja in potrošnja	proizvodnja odpadkov	število prijavljenih patentov količina odpadkov, proizvedenih v občinah	stanje stanje
družba/kultura	prebivalstvo	šibek potencial za socialne stike	stopnja prebivalstvene pestrosti (starostna struktura, izobrazbena struktura, nacionalna pripadnost)	stanje
		neugodna starostna struktura	spremembe indeksa starosti	trend
	enakost med spoloma	delež žensk na trgu dela	stanje	
	slaba dostopnost javnega prometa	dostop do javnega prometa	stanje	
	socialna enakost in družine	slaba dostopnost poslovnih storitev	delež zaposlenih v poslovno-storitvenih dejavnostih	stanje
	javne storitve in socialno varstvo	slaba dostopnost izobraževalnih ustanov	delež zaposlenih v izobraževalni dejavnosti	stanje
	sodelovanje javnosti in svoboda	nizka stopnja sodelovanja v procesih odločanja	udeležba na lokalnih volitvah	stanje
kultura	šibek interes za kulturne dejavnosti	obisk kulturnih znamenitosti in prireditev	stanje	

Preglednica 14: Seznam izbranih kazalnikov.

številka	kazalnik	steber
1	delež zaposlenih oseb od vseh prebivalcev, starih od 15 do 64 let	gospodarski
2	sprememba deleža zaposlenih oseb od vseh prebivalcev, starih od 15 do 64 let	gospodarski
3	razmerje med številoma delovnih mest in prebivalcev, starih od 15 do 64 let	gospodarski
4	sprememba razmerja med številoma delovnih mest in prebivalcev, starih od 15 do 64 let	gospodarski
5	delež zaposlenih žensk od vseh žensk, starih od 15 do 64 let	gospodarski
6	sprememba deleža zaposlenih žensk od vseh žensk, starih od 15 do 64 let	gospodarski
7	delež zaposlenih žensk od vseh zaposlenih oseb, starih od 15 do 64 let	gospodarski
8	sprememba deleža zaposlenih žensk od vseh zaposlenih oseb, starih od 15 do 64 let	gospodarski
9	delež zaposlenih žensk od vseh žensk	gospodarski
10	sprememba deleža zaposlenih žensk od vseh žensk	gospodarski
11	delež zaposlenih žensk od vseh prebivalcev, starih od 15 do 64 let	gospodarski
12	sprememba deleža zaposlenih žensk od vseh prebivalcev, starih od 15 do 64 let	gospodarski
13	delež zaposlenih žensk, starih od 25 do 45 let, od vseh žensk v tej starostni skupini	gospodarski
14	delež zaposlenih oseb, starih 55 let in več, od vseh prebivalcev v tej starostni skupini	gospodarski
15	delež zaposlenih oseb, starih 55 let in več, od vseh zaposlenih oseb	gospodarski
16	delež samozaposlenih oseb od vseh zaposlenih oseb	gospodarski
17	delež delovnih mest v primarnem sektorju od vseh delovnih mest	gospodarski
18	delež delovnih mest v sekundarnem sektorju od vseh delovnih mest	gospodarski
19	delež delovnih mest v terciarnem sektorju od vseh delovnih mest	gospodarski
20	delež delovnih mest v javnem sektorju od vseh delovnih mest	gospodarski
21	delež delovnih mest v zasebnem storitvenem sektorju od vseh delovnih mest	gospodarski
22	deleži delovnih mest v posameznih sektorjih	gospodarski
23	povprečno število zaposlenih na podjetje	gospodarski
24	razmerje med številom podjetij in številom prebivalcev	gospodarski
25	delež novih podjetij od skupnega števila podjetij	gospodarski
26	delež dnevniških vozačev od vseh zaposlenih oseb	gospodarski
27	razmerje med številom dnevniških vozačev v občini in številom vseh zaposlenih oseb	gospodarski
28	razmerje med številom dnevniških vozačev iz občine in številom vseh zaposlenih oseb	gospodarski
29	delež kmetij od skupnega števila podjetij	gospodarski
30	delež mešanih kmetij od skupnega števila kmetij	gospodarski
31	povprečna površina obdelovalnih zemljišč na kmetijo	gospodarski
32	delež obdelanih kmetijskih zemljišč od površine celotne občine	gospodarski
33	delež netravnatih kmetijskih zemljišč od vseh kmetijskih zemljišč	gospodarski
34	sprememba števila kmetij	gospodarski
35	sprememba površine obdelanih kmetijskih zemljišč	gospodarski
36	število zaplat kmetijskih zemljišč na km ² površine občine	gospodarski
37	skupno število turističnih ležišč	gospodarski
38	razmerje med številom turističnih ležišč in številom prebivalcev	gospodarski
39	cestna razdalja do najbližje avtoceste	gospodarski

številka	kazalnik	steber
40	čas vožnje do najbližje avtoceste	gospodarski
41	cestna razdalja do najbližjega letališča	gospodarski
42	čas vožnje do najbližjega letališča	gospodarski
43	cestna razdalja do regionalnega središča	gospodarski
44	čas vožnje do regionalnega središča	gospodarski
45	cestna razdalja do najbližjega kraja z več kot 5000 prebivalci	gospodarski
46	čas vožnje do najbližjega kraja z več kot 5000 prebivalci	gospodarski
47	sprememba števila prebivalcev kot posledica naravnega gibanja	socialni
48	sprememba števila prebivalcev kot posledica naravnega in selitvenega gibanja	socialni
49	število rojstev na 1000 žensk v rodnem obdobju	socialni
50	sprememba števila prebivalcev kot posledica selitvenega gibanja	socialni
51	delež tujcev od vseh prebivalcev	socialni
52	razmerje med številom prebivalcev, starih do 15 let, in številom prebivalcev, starih od 15 do 64 let	socialni
53	razmerje med številom prebivalcev, starih 65 let in več, in številom prebivalcev, starih od 15 do 64 let	socialni
54	razmerje med številom delovno neaktivnih prebivalcev in številom prebivalcev, starih od 15 do 64 let	socialni
55	povprečno število članov gospodinjstva	socialni
56	delež enočlanskih gospodinjstev od skupnega števila gospodinjstev	socialni
57	razmerje med številom prebivalcev, starih 65 let in več, ki živijo v enočlanskih gospodinjstvih in številom vseh prebivalcev, starih 65 let in več	socialni
58	delež enočlanskih gospodinjstev, v katerih živijo prebivalci, stari 65 let in več, od vseh enočlanskih gospodinjstev	socialni
59	število prebivalcev na km ² razpoložljivih poselitvenih zemljišč	socialni
60	cestna razdalja do najbližje bolnišnice	socialni
61	čas vožnje do najbližje bolnišnice	socialni
62	cestna razdalja do najbližje univerze	socialni
63	čas vožnje do najbližje univerze	socialni
64	delež gozdnih zemljišč od površine celotne občine	okoljski
65	delež polnaravnih in naravnih zemljišč od površine celotne občine	okoljski
66	delež umetno ustvarjenih zemljišč od površine celotne občine	okoljski
67	indeks hemerobije – stopnja antropogenega vpliva na okolje	okoljski
68	povprečno število tipov pokrovnosti tal na km ² površine celotne občine	okoljski
69	povprečno število tipov pokrovnosti tal na km ² polnaravnih in naravnih zemljišč	okoljski
70	povprečno število tipov pokrovnosti tal na km ² kmetijskih zemljišč	okoljski
71	povprečno število zaplat kmetijskih zemljišč na km ² kmetijskih zemljišč	okoljski
72	povprečno število zaplat polnaravnih in naravnih zemljišč na km ² polnaravnih in naravnih zemljišč	okoljski
73	skupna dolžina avtocest na km ² površine celotne občine	okoljski
74	skupna dolžina vseh cest na km ² površine celotne občine	okoljski
75	povprečna velikost zaplat kmetijskih, polnaravnih in naravnih zemljišč	okoljski
76	povprečna velikost zaplat polnaravnih in naravnih zemljišč	okoljski
77	delež območij, pomembnih za skupnost, od površine celotne občine	okoljski
78	delež posebnih varstvenih območij od površine celotne občine	okoljski
79	delež območij Nature 2000 od površine celotne občine	okoljski
80	nadmorska višina občinskega središča	okoljski
81	delež razpoložljivih poselitvenih zemljišč od površine celotne občine	okoljski

Upoštevani kazalniki skušajo enakovredno zastopati socialno, gospodarsko ter okoljsko področje sonaravnega razvoja:

- cestna razdalja do najbližje avtoceste (gospodarski, socialni),
- cestna razdalja do najbližjega letališča (gospodarski, socialni),
- sprememba števila prebivalcev kot posledica selitvenega gibanja (socialni),
- razmerje med številom prebivalcev, starih 65 let in več, in številom prebivalcev, starih od 15 do 64 let (socialni),
- razmerje med številom prebivalcev, starih 65 let in več, ki živijo v enočlanskih gospodinjstvih in številom vseh prebivalcev, starih 65 let in več (socialni),
- število rojstev na 1000 žensk v rodnem obdobju (socialni),
- delež zaposlenih oseb, starih 55 let in več, od vseh prebivalcev v tej starostni skupini (gospodarski),
- delež zaposlenih žensk od vseh žensk, starih od 15 do 64 let (gospodarski),
- sprememba deleža zaposlenih žensk od vseh žensk, starih od 15 do 64 let (gospodarski),
- delež delovnih mest v terciarnem sektorju od vseh delovnih mest (gospodarski),
- delež dnevnih vozačev od vseh zaposlenih oseb (gospodarski),
- cestna razdalja do najbližje bolnišnice (gospodarski, socialni),
- razmerje med številom turističnih ležišč in številom prebivalcev (gospodarski),
- sprememba števila kmetij (gospodarski),
- delež obdelanih kmetijskih zemljišč od površine celotne občine (gospodarski, okoljski),
- sprememba površine obdelanih kmetijskih zemljišč (gospodarski, okoljski),
- delež netravnatih kmetijskih zemljišč od vseh kmetijskih zemljišč (okoljski),
- delež umetno ustvarjenih zemljišč od površine celotne občine (okoljski),
- delež polnaravnih in naravnih zemljišč od površine celotne občine (okoljski),
- povprečna velikost zaplat kmetijskih, polnaravnih in naravnih zemljišč (okoljski).

S klastersko analizo se je izoblikovalo osem tipov razvojnih območij (Alpenatlas 2008):

- **Zaposlitvena središča:** Zanje je značilen pozitiven delež vozačev, kar pomeni, da se vanje vsakodnevno na delo pripelje večje število zaposlenih kot pa se iz njega odpelje drugam. Ta središča imajo dobro razvito prometno infrastrukturo in so v veliki meri gosto pozidana. Poslovno-tehnološki parki, industrijski obrati in naku- povalna središča zagotavljajo široko ponudbo delovnih mest.

- **Stanovanjska območja:** Značilna stanovanjska območja oziroma spalna naselja so v bližini velikih zaposlitvenih središč. Prometna infrastruktura je nadpovprečno dobro razvita in omogoča dnevne prevoze v zaposlitvena središča brez večje izgube časa. Zaradi prijetnega okolja in nižjih cen zemljišč gre za privlačna stanovanjska območja, od koder se prebivalci dnevno vozijo na delo in v šolo v večja središča.

- **Turistične občine:** Značilna turistična občina ima dobro razvito turistično ponudbo. Stopnja zaposlenosti je zaradi številnih delovnih mest v storitvenem sektorju nadpovprečno visoka. Z vidika prostorske razporeditve med tovrstnimi občinami

prevladujejo podeželske občine z vitalnim kmetijskim sektorjem in posledično dobro ohranjeno kulturno pokrajino.

- **Dinamična podeželska območja:** Za to skupino občin sta značilna podeželska lega in dinamičen trg delovne sile. Zaposlitvene možnosti so se predvsem za ženske močno izboljšale, kar je neposredno povezano s krepitvijo turistične dejavnosti. Za ta območja je značilno tudi nemoteno kmetovanje, kar se odraža v redkem opuščanju kmetij in kmetijskih zemljišč. Nekoliko zaskrbljujoče je nadpovprečno odseljevanje mlajših zaposlenih s teh območij, medtem ko stopnja zaposlenosti starejšega prebivalstva ostaja visoka.
- **Standardna alpska območja:** Občine tega tipa ne izstopajo z nobeno posebnostjo, saj v alpskem prostoru njihovi kazalniki v vseh pogledih dosegajo povprečne vrednosti. Zanje so značilni šibka turistična dejavnost, nazadovanje kmetijstva in negativni delež vozačev. Čezmerno staranje prebivalstva preprečujeta uravnoteženi stopnji priseljevanja in rodnosti.
- **Podeželsko zavetje:** Za to skupino občin je značilno, da se njihovi prebivalci zaradi dobrih prometnih povezav vsakodnevno vozijo na delo v zaposlitvena središča, dom pa imajo na podeželju. Iz tega prostora se je v zadnjih letih kmetijska dejavnost v veliki meri umaknila, zato prevladujejo obsežna naravna območja z raznoliko pokrajino.
- **Tradicionalna kmetijska območja:** Zanje sta značilna staranje prebivalstva in slaba prometna povezanost. Za razliko od prejšnje skupine občin se kmetijstvo iz tovrstnih občin ne umika, vendar prevladuje v ekstenzivni obliki in ustvarja oziroma ohranja pestro kulturno pokrajino. Majhno število opuščeni kmetij na tem območju je posledica nizke stopnje zaposlenosti v turizmu in drugih storitvenih dejavnostih.
- **Pozabljena podeželska območja:** Za to skupino občin sta značilna izrazito staranje prebivalstva in izredno visoka stopnja opuščanja kmetijske rabe prostora. Glavna razloga sta prometna odmaknjenost in slaba dostopnost. Gre za pasivne občine, ki jih ogroža depopulacija.

V predstavljeno tipologijo so zajete tudi slovenske občine z območja Alpske konvencije. Gorate in hribovite občine v večjih nadmorskih višinah se večinoma uvrščajo v zadnji tip, to je med pozabljena podeželska območja. Dolinske občine sestavljajo standardna alpska območja, z izjemo gornjesavskih občin, ki so prvenstveno usmerjene v turizem. V klasifikaciji izstopajo še Maribor, ki je opredeljen kot zaposlitveno središče, ter gorenjski občini Žirovnica in Šenčur, ki se združujeta v skupino stanovanjskih območij.

Poleg tipologije občin s podobno razvojno strukturo je bil eden od ciljev projekta DIAMONT opredelitev in izločitev območij trga delovne sile (*labour market regions*). Izbrana območja so bila v nadaljevanju projekta uporabljena kot testna območja za nadaljnje projektne akcije.

Na ravni občin zbrani kazalniki so omogočili opredelitev in izločitev območij trga delovne sile v celotnem alpskem prostoru ter določitev njihovega obsega. Izhodišče za njihovo opredelitev je Perlikova opredelitev urbanih območij, ki jih poleg urbane središča sestavljajo še okoliške občine. Te se na center funkcijsko navezujejo zaradi naravnih in zgodovinskih okoliščin ter razvitega trga delovne sile (Perlik 2001). Posebnost DIAMONT-ove opredelitve območij trga delovne sile je, da se ne opira na naravni in zgodovinski kontekst, ampak prednostno na trg delovne sile.

Za središča teh območij je značilno, da imajo več kot 10.000 prebivalcev, najmanj 5000 delovnih mest in pozitiven saldo dnevnih migrantov. V idealnem primeru naj bi središče predstavljalo le eno mesto ali občina, v nekaterih primerih pa ga zastopa več občin skupaj, kot na primer Salzburg – Wals – Seizenheim – Freilassing ali pa Grenoble – Saint Martin – d'Herès. Izbor meril za določitev središč ni problematičen, zahtevnejše pa je vprašanje, kako opredeliti druge občine, ki spadajo v posamezno območje trga delovne sile. Glede na to, da za vse enote ni razpoložljivih podatkov, kam se občani vozijo na delo, je poglavitno merilo cestna razdalja do središč območij trga delovne sile. Povedano drugače, občina pripada tisti regiji trga delovne sile, kateri je najbližja. Pri tem sta bistveni dve predpostavki:

- da ljudje za vožnjo na delovno mesto želijo porabiti čim manj časa in
- da je ponudba oziroma struktura delovnih mest v vseh zaposlitvenih središčih enaka.

S predstavljenim metodološkim pristopom je v Alpah brez dodatnih omejitev opredeljenih 108 območij trga delovne sile, kamor so uvrščene vse alpske občine.

V povprečju eno območje trga delovne sile sestavlja 39 občin s skupno površino 1300 km², vendar so med posameznimi državami opazne razlike. Povprečje še najbolj presega Francija, podpovprečno število občin na posameznem območju pa je v Nemčiji in v Sloveniji, vendar so med njima opazne razlike v površinah. V Sloveniji so primerljive z alpskim povprečjem, v Nemčiji pa so močno podpovprečne, kar kaže na to, da so središča območij trga delovne sile razporejena bliže drug drugemu (Tappeiner in sodelavci 2008).

Natančnejši pristop pri opredeljevanju območij trga delovne sile predvideva še dve dodatni omejitvi za uvrstitev občine v tako območje:

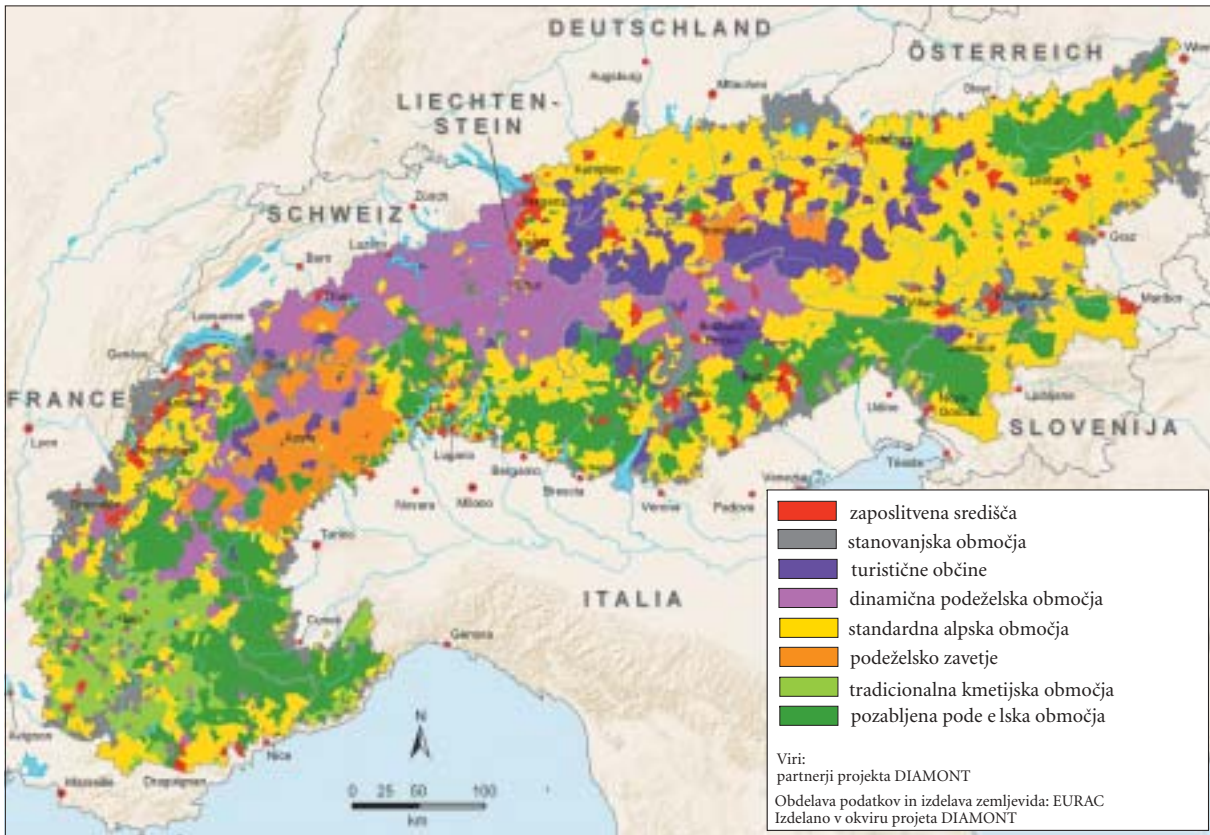
- maksimalni potovalni čas na delo ne sme presegati 17,2 minute (povprečni potovalni čas vozačev v Švici) in
- negativni saldo vozačev v občini.

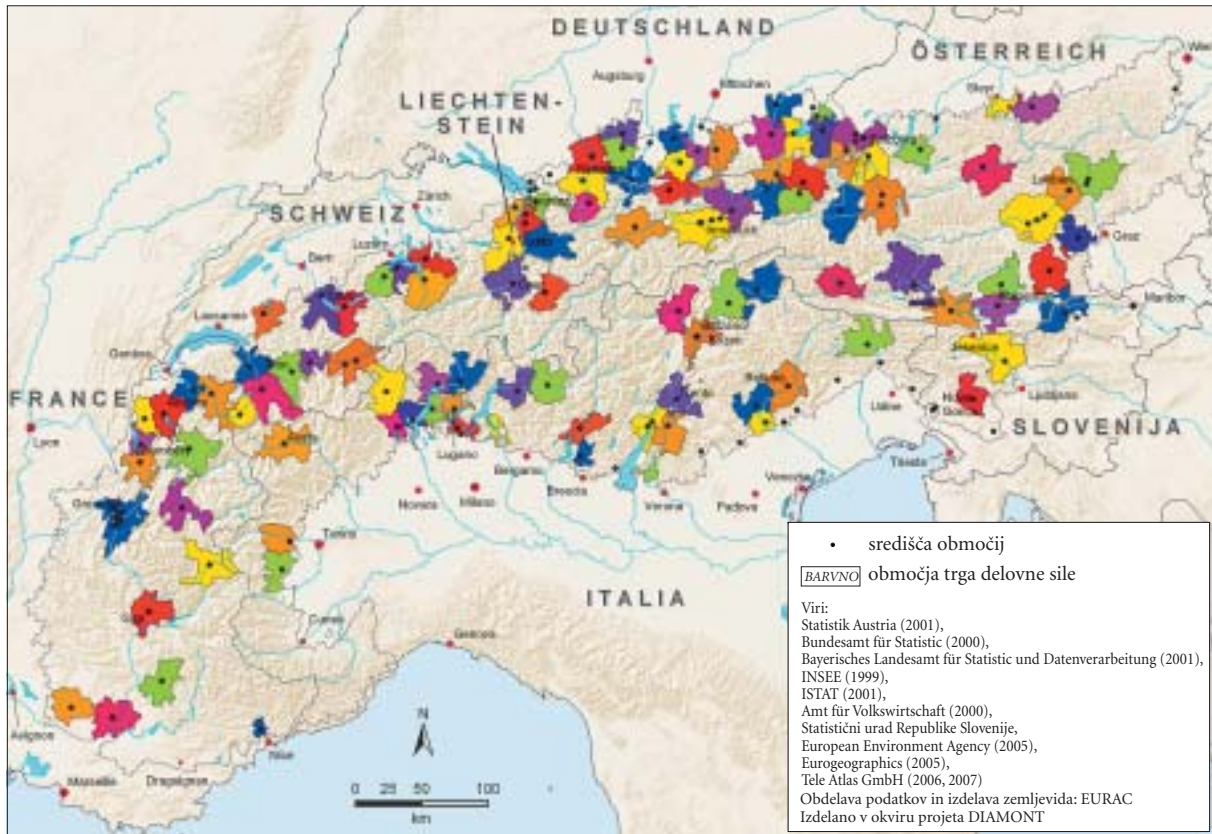
Po teh korektivih medsebojna primerjava območij trga delovne sile kaže bolj uravnoteženo podobo; v povprečju sestavlja posamezno območje le 20 občin. V Franciji

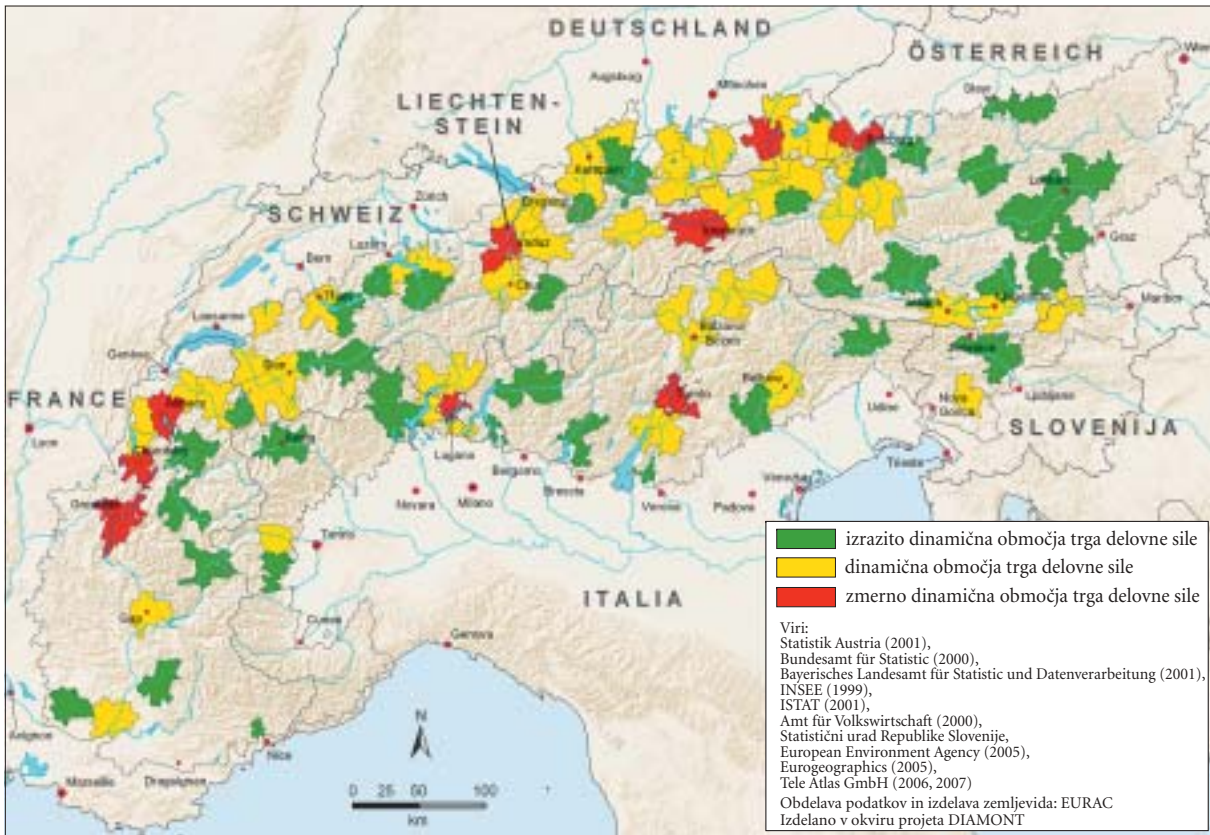
Slika 7: Tipi razvojnih območij v Alpah. ► str. 49

Slika 8: Območja trga delovne sile. ► str. 50

Slika 9: Razvojna dinamika območij trga delovne sile. ► str. 51

je število malenkost večje od povprečja, Slovenija in Nemčija pa sta še vedno podpovprečni. Povprečna površina območja z omejitvenimi razmerami meri 550 km².

Območja trga delovne sile v alpskem prostoru se med seboj razlikujejo tudi glede na razvojno dinamiko. Na te razlike opozarjajo vrednosti kazalnikov, ki izražajo spremembe na področju demografije, trga delovne sile ter dnevnih vozačev. Z uporabo hierarhične metode razvrščanja v skupine lahko opredelimo tri tipe območij (Tappeiner in sodelavci 2008):

- izrazito dinamična območja, za katera je značilna izrazita rast v zadnjih letih v vseh segmentih – prebivalstvo, delovna mesta, delež vozačev (Annecy, Grenoble, Chambéry ...);
- dinamična območja, ki jih zaznamuje le rahlo nadpovprečna rast (Bruneck, Imst, Idrija ...);
- zmerno dinamična območja, ki se soočajo s komaj pozitivno rastjo delovnih mest in z negativni demografskimi težnjami (Apt, Tolmezzo, Liezen ...).

Glede na izbrana merila imamo v slovenskem delu, ki ga obsega Alpska konvencija, tri območja trga delovne sile s središči v Kranju, Idriji in Slovenjem Gradcu. Idrijsko in slovenjgraško območje sta glede na razvojne spremembe dinamična, medtem ko je za kranjsko območje značilen le zmeren razvoj.

4 Instrumenti za spodbujanje regionalnega razvoja v Alpah

Stihijski razvoj in delovanje prostega trga sta se vse pre pogosto odrazila v prostorski koncentraciji na eni strani in praznjenju območij na drugi. Odseljevanje je bilo zlasti izrazito v manj prijaznih in odročnih hribovitih območjih. Alpe pri tem niso bile izjema. Že tako zgoščena poselitve v alpskih dolinah se je še zgostila, posamezna težje dostopna območja pa so izgubila prebivalce, kar se je odrazilo tudi v razkroju kulturne pokrajine – opuščenih domačijah, zaraščanju planin in posameznih krčevin. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja se je število prebivalcev zmanjšalo v 27 % alpskih občin, v nekaterih se je celo prepolovilo.

V predhodnih poglavjih predstavljeni stanje in težnje nakazujejo razvojno polarizacijo alpskih območij na posamezne pole rasti, večinoma ob večjih in bolj opremljenih prometnih koridorjih ter v za naselitev ugodnejših dolinah, in obsežna območja praznjenja ter gospodarskega pešanja.

Da bi oblasti takšne povečini negativne smernice preprečile, so začele s spodbujanjem razvoja manj razvitih območij, kar pa zaradi razmeroma poznega odziva ni doseglo zelenih rezultatov. Zelo izrazitih procesov namreč v večini primerov ni bilo mogoče preprečiti. Ponavadi je prišlo le do delne omilitve stanja in izboljšanja življenjskih razmer prebivalcev, ki vztrajajo na manj ugodnih območjih. Zaradi tega vpliv različnih razvojnih instrumentov ni zanemarljiv. Njihov razvoj je potreben še vna-

prej, saj so dobrodošla pomoč prebivalcem pri reševanju njihovih vsakodnevnih problemov.

Pomoč držav in regij se izvaja z razvojnimi instrumenti, ki jih pojmuje kot orodja za doseganje razvojnih ciljev. Delimo jih v več skupin:

- upravni sistem (formalno-pravna delitev oblasti med različnimi ravnmi teritorialnih uprav),
- specializirane politike in ključni razvojni dokumenti,
- pravne in tehnične norme,
- ekonomski ukrepi,
- davčni ukrepi,
- infrastrukturni ukrepi,
- institucionalni in organizacijski ukrepi.

Prva skupina se nanaša na upravni sistem določene države, njeno teritorialno organiziranost, delitev pristojnosti med posameznimi upravnimi ravnmi ter intenzivnost njihovega medsebojnega sodelovanja. Z vidika zagotavljanja skladnega regionalnega razvoja je zagotovo izrednega pomena model regionalizacije v posamezni državi. Regionalizacija je namreč po mnenju Guliča (1993) sredstvo za povezano in soodvisno gospodarsko, prostorsko, socialno in kulturno členitev prostora države zaradi ustvarjanja ustreznih formalnopravnih in organizacijskih razmer, ki omogočajo optimalno delitev dela, funkcionalno intervencijo države pri ustvarjanju čim boljših in enakopravnejših možnosti za delovanje tržnih mehanizmov, samorazvoj lokalnih in regionalnih družbenih skupnosti na temelju spodbujanja samoiniciativnosti, samoorganizacije in samoupravljanja razvoja lokalnih in regionalnih razvojnih dejavnikov ter tenkočutno gospodarjenje z naravnimi in pokrajinskimi razvojnimi potenciali. Ključno za uspešen razvoj je, da so pristojnosti posamezne teritorialne ravni jasno določene, delitev pristojnosti pa mora temeljiti na zmožnostih in potencialih posamezne teritorialne ravni. V tem pogledu se je uveljavilo načelo subsidiarnosti, ki označuje izvajanje razvojnih aktivnosti na najnižji možni teritorialni ravni, to pa zagotavlja maksimalno upoštevanje lokalnih oziroma regionalnih teženj in interesov. Skladno s tem je zlasti v zadnjih petnajstih letih prišlo do devolucije oblasti, to je prenosa različnih pristojnosti na nižje upravne ravni. Proces je bil zlasti izrazit v Združenem kraljestvu, podobne težnje pa so zaznavne tudi v večini drugih evropskih držav. Presoja vpliva kulturnih razlik na regionalni razvoj je pokazala, da upravne makrosistemske razlike z razvojnega vidika niso pretirano pomembne, njihov pomen pa se s skupnim evropskim okvirjem, pospešeno globalizacijo in unifikacijo še dodatno zmanjšuje.

V drugo skupino spadajo posamezne politike in različni razvojni dokumenti. Z vidika regionalnega razvoja je najpomembnejša regionalna politika, katere namen je krepitev potencialov vseh, še zlasti pa manj razvitih območij. Poleg nje so pomembne gospodarska, kmetijska, prostorska, okoljska, davčna politika ... Ker imajo posamezne sektorske politike različne cilje, je treba poskrbeti za usklajeno programiranje, ki

zagotavlja skupno stremeljenje k najpomembnejšim razvojnim ciljem. Tako različne politike po svojih močeh prispevajo k uresničevanju zastavljenih ciljev, z usklajenimi akcijami pa lahko pride tudi do sinergijskih učinkov, ki se odrazijo v še hitrejšem in učinkovitejšem razvoju. Za usklajeno delovanje si je treba prizadevati tudi na širši, alpski ravni, kar do določene meje zagotavlja skupna evropska regionalna politika, še več pa se lahko doseže z regionalnim sodelovanjem in skupnim kreiranjem razvojnih instrumentov.

Pravne in tehnične norme opredeljujejo okvir možnega, s tem pa mehanizme za spodbujanje ali preprečevanje določenih ravnanj. Lahko so podsistem posamezne sektorske politike ali pa del splošnega pravnega sistema in tako podlaga vsem potekajočim procesom.

Ekonomske ukrepe smo izpostavili zaradi pomena gospodarske strukture za regionalni razvoj. Zdravo in uspešno gospodarstvo je podlaga družbenega razvoja, s tem pa tudi najpomembnejši kazalnik stopnje razvitosti. Čeprav so ekonomski ukrepi ponavadi enotni za vso državo, jih je možno oblikovati tako, da prispevajo tudi h krepitvi manj razvitih območij (na primer spodbujanje investicij, razvijanje gospodarskih središč, gradnja podjetniških inkubatorjev). Kot je mogoče razbrati v nadaljevanju, smo v projektu DIAMONT upoštevali zlasti ekonomske spodbude in bremena, ki poleg samih ekonomskih ukrepov upoštevajo tudi davčne ukrepe.

Davčni ukrepi lahko namreč v precejšnji meri pripomorejo k skladnejšemu regionalnemu razvoju. K davčnim olajšavam so se države zatekale že v času klasične regionalne politike in, čeprav so se iz spodbujanja posameznih območij preusmerile k spodbujanju investicij, inovativnosti, izobraževanja, so še vedno upoštevanja vredne.

Ključni del klasične regionalne politike so bili infrastrukturni ukrepi, določeno pozornost pa se jim namenja tudi sedaj, ko zlasti infrastrukturna opremljenost najslabše razvitih območij še vedno močno zaostaja za opremljenostjo glavnih razvojnih središč. Sčasoma se je težišče infrastrukturnih vlaganj spreminjalo. Od prvotno izpostavljenih prometne, vodovodne in telekomunikacijske infrastrukture je prešlo na gospodarsko infrastrukturo, v razvitejših evropskih državah pa se zaradi hitrega razvoja informacijskih tehnologij in poudarjanja pomena komunikacij in informacij vse bolj govori o infostrukturi.

Kot zadnjo skupino instrumentov smo opredelili institucionalne in organizacijske ukrepe. Amin in Trift zgoščenost institucij (*institutional tickness*) definirata kot mrežo organizacij in ustanov, ki podpirajo lokalna podjetja. Vključuje finančne institucije, lokalne trgovinske zbornice, izobraževalne agencije, trgovska združenja, lokalne oblasti, razvojne agencije, inovacijska središča, cerkvene institucije, sindikate, vladne institucije, ki zagotavljajo prostore, zemljišča in infrastrukturo ... Zgoščenosti institucij pripisujeta temeljno vlogo pri gospodarskem uspehu in poudarjata, da ta, ne le da povečuje medsebojno zaupanje, temveč spodbuja tudi podjetništvo in bolj

trdno vključuje podjetja v lokalne grozde (Armstrong in Taylor 2000). Med institucionalno okolje sodijo tudi tako imenovane vmesne organizacije, ki ob pojavu novih potreb posredujejo med različnimi nosilci delovanj, praviloma pa kot javno-zasebna partnerstva nastopajo v sferi med trgom, državo in zasebnim sektorjem (Knie-ling 1994). Institucionalno okolje krepi sposobnost regije za ustvarjanje in absorpcijo tehničnega razvoja, zato so razlike v razvitosti dostikrat tudi posledica razlik v institucionalnem okolju (Armstrong in Taylor 2000).

Instrumente regionalnega razvoja in regionalne politike delimo na instrumente klasične regionalne politike in instrumente, temelječe na endogenih načelih regionalne politike.

Klasični instrumenti temeljijo na premeščanju virov in delovne sile, spodbujaju naložb na manj razvitih območjih s subvencijami podjetjem, gradnji infrastrukture in transferjih gospodinjstvom. Takšna difuzijska politika, vodena iz centra (od zgoraj navzdol), se je izkazala za razmeroma neuspešno in je le še pospešila proces specializacije regij na funkcionalna območja. Tovrstni instrumenti so izgubili pomen tudi zaradi spremenjenih gospodarskih, socialnih in okoljskih razmer konec sedemdesetih let dvajsetega stoletja. Tradicionalni instrumentarij regionalne politike, sloneč predvsem na zagotavljanju dodatnega kapitala za investicije na problemskih območjih, se je pokazal za nezadostnega in premalo učinkovitega, odprle pa so se možnosti za oblikovanje novih strategij, ki so iz povsem ekonomskih prešle na bolj celovite in integrativne motive (Schmid 2001, 4). Nova regionalna politika je bila inovacijsko in podjetniško usmerjena. Spodbujala je vlaganja v izobraževanje in usposabljanje za delo, vlaganja v raziskave in razvoj, ponudbo poslovnih storitev, pomoč pri vključevanju v medregionalno in mednarodno sodelovanje ter vlaganja v infrastrukturo z namenom, da bi povečala sposobnost razvojno problematičnih območij za osvajanje novih proizvodenj, postopkov, programov in organizacije (Potočnik, Senjur in Štiblar 1995, 94)

Horizontalni ukrepi centralne vlade čedalje bolj izgubljajo pomen, narašča pa pomen povezovanja akterjev in vloga podpirajočega in vzpodbujajočega poslovne- ga okolja (miljeja) (Svenson in Östhol 2001, 27).

Večji pomen pridobivajo omrežja mest in regionalni razvojni programi, pozornost pa se osredotoča tudi na regionalni management, ki ga lahko razumemo kot:

- nadaljnji razvoj načrtovalskih instrumentov, ki se od dosedanjih ločijo po poudarjeni upravljavski in projektni umerjenosti ter predstavljajo koncept vodenja k dejavnemu oblikovanju regije, s čimer se izboljšuje upravljanje regije ter njeno konkurenčnost;
- zasnovano endogenega regionalnega razvoja v obliki spodbujanja samopomoči s pomočjo animacije in usklajevanja različnih deležnikov (Schafft 2001, 25).

Ker smo v projektu DIAMONT glavno pozornost posvečali gorskim območjem, smo se zaradi velikega pomanjkanja razpoložljivih zemljišč pri iskanju in obdelavi

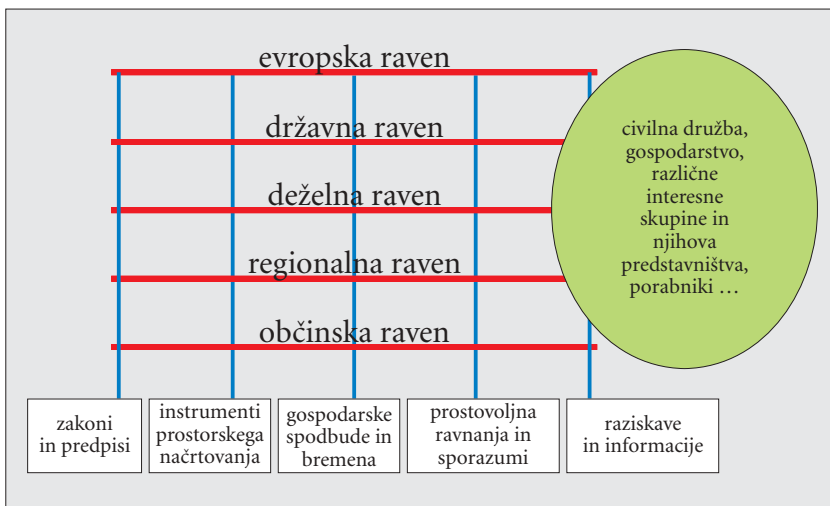
instrumentov regionalne politike osredotočili zlasti na upravljanje z zemljišči (vsaj polovica županov alpskih občin pripisuje temu segmentu izjemno velik pomen). Kljub zoženju obravnavane tematike na le en sklop vprašanj, je bil zaradi večrazsežnosti izbranega fenomena še vedno potreben celovit pregled vseh ključnih vidikov trajnostnega razvoja: gospodarskega, družbenega in okoljskega (več o tem v publikaciji *Managing Alpine Land Resources – Approaches and Instruments* (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008)).

Na ravni alpskih držav smo zbrali 110 instrumentov (podrobneje so predstavljene v DIAMONTOVI bazi instrumentov – medmrežje 3), ki smo jih razvrstili v pet skupin: zakoni in predpisi, instrumenti prostorskega načrtovanja, gospodarska bremena in pobude, prostovoljna ravnanja in sporazumi ter informacije in raziskave. Instrumente smo vrednotili glede na njihovo relevantnost, sprejemljivost, kakovost izvedbe, izvedljivost in učinkovitost. Zbrani instrumenti so se glede na njihov namen po posameznih državah nekoliko razlikovali zaradi različnega pogleda partnerjev na obravnavano problematiko in zaradi različnih potreb posameznih testnih območij.

Razvrščamo jih lahko glede na njihovo primernost za:

- posamezno prostorsko raven,
- posamezno skupino deležnikov,
- določen tip problemov.

Opredeleževali smo jih tudi glede na njihov pravno-formalni značaj (lahko so obvezujoči ali neobvezujoči, programski dokumenti ali študije ...).

Slika 10: Tipi instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 67).

Zakoni in predpisi zagotavljajo enoten pravni okvir v posamezni državi (ponekod tudi zvezni deželi ali regiji) in so ponavadi nadrejeni posameznim instrumentom. Dajejo jasna navodila in usmeritve za ukrepanje, so pa zaradi svoje univerzalnosti manj prožni, kar večkrat povzroči razmeroma drago in neučinkovito reševanje problemov. Njihova dodatna slabost je dolg zakonodajni postopek, s tem pa zmanjšani maneverski prostor pri hitrem iskanju rešitev.

Instrumenti prostorskega načrtovanja so pomembni zaradi svoje dolgoročne ciljne in strateške naravnosti ter tudi zaradi medsebojnega prepletanja, saj morajo biti cilji specifičnih dokumentov podrejeni ciljem splošne, globalne strategije, pri oblikovanju te pa se mora upoštevati že obstoječe sektorske ali območne dokumente.

Tradicionalni koncepti prostorskega planiranja v alpskih državah temeljijo na teorijah centralnih krajev, razvojnih osi in delitve funkcij med območji. Pri tem izhajajo iz tako imenovanega »pozitivnega planiranja«, v katerem se zemljišča conira za posamezne vrste rabe, pa tudi iz »negativnega planiranja«, ki na določenem območju določeno vrsto rabe prepoveduje.

Gospodarska bremena in pobude so glede na svoj značaj nezavezujoči instrumenti, ki pa imajo velik vpliv prek nagrajevanja zaželenega in kaznovanja nezaželenega ravnanja. Primer takšnega instrumenta je načelo onesnaževalec plača, ki posamezniku oziroma podjetju ne prepoveduje določene aktivnosti, ga pa s finančnimi instrumenti usmerja k za okolje bolj sprejemljivemu ravnanju. Tovrstne instrumente lahko nadalje razčlenimo na:

- dostopne dajatve (na primer avtocestne vinjete),
- dajatve glede na porabo (vodarina, cestnina, vezana na prevožene kilometre ...),
- usmerjalne dajatve (večja davčna obremenitev dejavnosti, ki obremenjuje okolje),
- subvencije (neposredna finančna podpora zaželenemu ravnanju),
- jamstva (v primeru naravnih nesreč ...),
- ustvarjanje trga in regionalni marketing (oblikovanje blagovnih znamk, prenosljiva tranzitna dovoljenja ...).

Prostovoljna ravnanja in sporazumi predstavljajo delovanje in usklajevanje različnih skupin deležnikov, ki temeljita zlasti na načelu od spodaj navzgor. Med tovrstne oblike lahko uvrstimo regionalni management, prostovoljne, a zavezujoče pogodbe (na primer protokoli Alpske konvencije), nezavezujoče prostovoljne sporazume, preprečevanje in razreševanje nesporazumov ...

Informacije in raziskave povečujejo zalogo znanja s pomočjo razširjanja znansvenih izsledkov. Z večjo ozaveščenostjo prebivalcev izdatno prispevajo k želenemu ravnanju, a je celoten proces zelo dolgotrajen in obenem nezavezujoč, kar lahko zmanjšuje njegove učinke.

Opozoriti je treba, da za potrebe usmerjanja razvoja v Alpah instrumenti niso bili zbrani na enak način (o primernosti določenega instrumenta so odločali partnerji iz posamezne države), prav tako pa za ta namen države niso bile v celoti pokrite.

V primeru Nemčije smo se osredotočili na Bavarsko, Avstrije na Tirolsko, Italije na Furlanijo - Julijsko krajino ...

Preglednica 15: Seznam zbranih instrumentov regionalnega razvoja (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008).

instrument	država	prostorska raven	tip instrumenta
stroškovno učinkoviti prispevki za tehnično infrastrukturo	Avstrija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
spodbujanje stanovanjske gradnje	Avstrija	deželna	gospodarske spodbude in bremena
Sklad za promocijo malih podjetij	Avstrija	deželna	gospodarske spodbude in bremena
Tirolska upravna agencija za Program Cilja 2	Avstrija	deželna	gospodarske spodbude in bremena
revitalizacija starih stavb	Avstrija	deželna	gospodarske spodbude in bremena
Sklad za pridobivanje zazidljivih zemljišč	Avstrija	deželna	gospodarske spodbude in bremena
Tirolski zakon o regionalnem planiranju	Avstrija	deželna	zakoni in predpisi
reconiranje stanovanjskih območij	Avstrija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
v kmetijska zemljišča v planu rabe tal			
lokalni razvojni načrt	Avstrija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
načrt rabe tal	Avstrija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
program regionalnega planiranja	Avstrija	deželna	instrumenti prostorskega načrtovanja
Tirolski pakt za zaposlovanje	Avstrija	deželna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
zastopnik okolja	Avstrija	deželna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
planerska zveza	Avstrija	regionalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
nadomestilo za neizgradnjo parkirnih površin	Francija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
povečanje davkov na podlagi uspešnosti	Francija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
občine in medobčinskih zvez			
davek na opremljenost	Francija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
neposredna finančna podpora podjetjem	Francija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
zmanjšani prispevki za prodajo in najem	Francija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
predkupna pravica	Francija	lokalna	zakoni in predpisi
predkupna pravica organizacije za	Francija	regionalna	zakoni in predpisi
prostorsko načrtovanje in razvoj podeželja			
posebna pravila urbanističnega načrtovanja	Francija	lokalna	zakoni in predpisi
na gorskih območjih			
gradbena dovoljenja	Francija	lokalna	zakoni in predpisi
razglasitev javnega dobra	Francija	lokalna	zakoni in predpisi
omejitev najvišje dovoljene gostote pozidave	Francija	lokalna	zakoni in predpisi
proglasitev opustitve	Francija	lokalna	zakoni in predpisi
integrirani regionalni razvojni plan	Francija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
lokalni dokument urbanega planiranja	Francija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
občinska karta	Francija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
zaščiten kmetijska območja	Francija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
urbani tranzitni načrt	Francija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
zgoščene razvojne cone	Francija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
lokalni program stanovanjske gradnje	Francija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja

instrument	država	prostorska raven	tip instrumenta
parcelni količnik	Francija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
lokalna razvojna agencija	Francija	regionalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
deželna pogodba	Francija	regionalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
občinski načrt upravljanja in zaščite naravnih, kmetijskih in gozdnih območij	Francija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
aktivnosti na področju posodobitve stavbnega fonda	Francija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
javni zavod za medobčinsko sodelovanje	Francija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
območni plan	Italija	regionalna	gospodarske spodbude in bremena
občinska taksa za zbiranje odpadkov	Italija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
občinska taksa na nepremičnine	Italija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
One stop center za proizvodne aktivnosti	Italija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
razvojni plan podeželja	Italija	regionalna	gospodarske spodbude in bremena
regionalno-lokalni razmejitveni sistem	Italija	regionalna	zakoni in predpisi
zemljiška racionalizacija in promocija kmetijstva	Italija	regionalna	zakoni in predpisi
Reforma urbanega planiranja in predpisi o gradnji in pokrajini	Italija	regionalna	zakoni in predpisi
Gorska območja Furlanije Julijske krajine	Italija	regionalna	zakoni in predpisi
načrtovanje lokalnega javnega prometa	Italija	regionalna	zakoni in predpisi
predpisi o gradnji	Italija	lokalna	zakoni in predpisi
krovni občinski načrt	Italija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
planiranje porečij	Italija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
Novi gorski načrt	Italija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
regionalni prostorski plan	Italija	deželna	instrumenti prostorskega načrtovanja
regionalni energetske plan	Italija	deželna	instrumenti prostorskega načrtovanja
regionalni razvojni plan	Italija	deželna	instrumenti prostorskega načrtovanja
program gradnje	Italija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
lokalni akcijski načrt	Italija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
združenje deležnikov	Italija	deželna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
Agencija za gospodarski razvoj gorskih območij	Italija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
lokalni forumi, sveti in združenja	Italija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
Memorandum o zaščiti arhitekturno-zgodovinske dediščine	Italija	regionalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
decentralizirana tehnična infrastruktura	Nemčija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
vklučitev površine neprepustnih zemljišč v izračun prispevka za odpadne vode	Nemčija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
odstop od zahtevanega števila parkirnih mest na stanovanjsko enoto	Nemčija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
prenosljivost dovoljenja za rabo tal	Nemčija	deželna	gospodarske spodbude in bremena
davek na tržno vrednost zemljišča	Nemčija	državna	gospodarske spodbude in bremena
davek, vezan na rabo tal	Nemčija	državna	gospodarske spodbude in bremena
komunalni prispevek	Nemčija	državna	gospodarske spodbude in bremena
prispevek za revitalizacijo opuščenih območij	Nemčija	deželna	gospodarske spodbude in bremena

instrument	država	prostorska raven	tip instrumenta
programi za revitalizacijo/renaturacijo zemljišč	Nemčija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
kataster opušenih in praznih zemljišč	Nemčija	lokalna	raziskave in informacije
Pobuda za preudarno rabo zemljišč	Nemčija	deželna	raziskave in informacije
informacijska podpora spremembi rabe tal	Nemčija	regionalna	raziskave in informacije
upravljanje kolobarjenja	Nemčija	državna	raziskave in informacije
varovanje prsti	Nemčija	državna	zakoni in predpisi
Pravilnik o gradnji	Nemčija	lokalna	zakoni in predpisi
ukrepi urbanega razvoja	Nemčija	lokalna	zakoni in predpisi
presoja organskega razvoja bivalnih območij	Nemčija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
indeks minimalne etažne površine	Nemčija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
občinski načrt rabe tal	Nemčija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
lokalni razvojni načrt	Nemčija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
krajinski načrt	Nemčija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
Alpski načrt	Nemčija	deželna	instrumenti prostorskega načrtovanja
regionalni načrt rabe tal	Nemčija	regionalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
modeli gostote	Nemčija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
model zgodnjega vključevanja javnosti	Nemčija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
Resolucija o občinski politiki zemljišč	Nemčija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
Cilji nacionalne rabe zemljišč	Nemčija	državna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
Sklad občinskih zemljišč	Nemčija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
občinski ekološki sklad	Nemčija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
medobčinski poslovni parki	Nemčija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
Regionalni fond komercialnih območij/ industrijskih okolišev	Nemčija	regionalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
Urbana razvojna pogodba	Nemčija	lokalna	prostovoljna ravnanja in sporazumi
Nadomestilo za uporabo stavbnega zemljišča	Slovenija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
davek na stavbno zemljišče	Slovenija	lokalna	gospodarske spodbude in bremena
Taksa za obremenjevanje okolja z odpadnimi vodami	Slovenija	državna	gospodarske spodbude in bremena
Nacionalni stanovanjski program	Slovenija	državna	gospodarske spodbude in bremena
Strategija razvoja Slovenije	Slovenija	državna	raziskave in informacije
Zakon o urejanju prostora	Slovenija	državna	zakoni in predpisi
Zakon o ohranjanju narave	Slovenija	državna	zakoni in predpisi
Zakon o graditvi objektov	Slovenija	državna	zakoni in predpisi
Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja	Slovenija	državna	zakoni in predpisi
regionalni razvojni program	Slovenija	regionalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
Državni razvojni program 2007–2013	Slovenija	državna	instrumenti prostorskega načrtovanja
regionalna zasnova prostorskega razvoja	Slovenija	regionalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
strategija prostorskega razvoja občine	Slovenija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
prostorski red občine	Slovenija	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
kantonadni usmerjevalni načrt	Švica	deželna	instrumenti prostorskega načrtovanja
občinski/kantonadni načrt rabe tal	Švica	lokalna	instrumenti prostorskega načrtovanja
načrt kolobarjenja	Švica	državna	instrumenti prostorskega načrtovanja

Med 110 instrumenti se jih največ, 36, nanaša na instrumente prostorskega načrtovanja, 29 na gospodarske instrumente, 21 na zakone in predpise, 20 na prostovoljna ravnanja in sporazume, štirje pa na informacije in raziskave.

Osredotočenost na regionalno in lokalno raven se odraža tudi na primernosti zbranih instrumentov za posamezno prostorsko raven. Močno izstopajo prav instrumenti, namenjeni reševanju lokalnih in regionalnih problemov (skupaj 77), v manjšem obsegu pa so instrumenti vezani na posamezno deželo oziroma državo. Na celotno državo so vezani predvsem slovenski instrumenti, kar pa je glede na njeno majhnost tudi razumljivo.

Zaradi izjemne raznolikosti instrumentov enotna in podrobna ocena ni mogoča. Zato smo oceno izvedli v dveh korakih, pri čemer smo instrumente najprej ocenili na podlagi posameznih najpomembnejših prvin, v naslednjem koraku pa smo za izbrane instrumente izvedli bolj specifična vrednotenja.

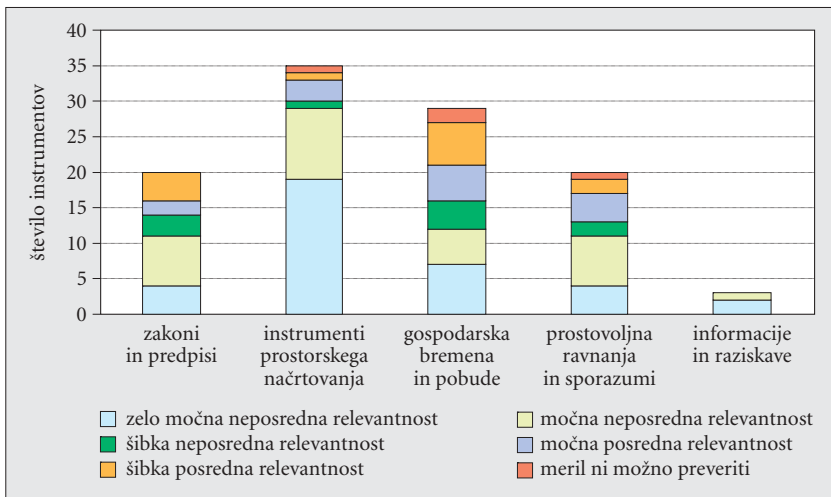
Kot smo že omenili, smo vrednotenje oprli na preučevanje relevantnosti, sprejemljivosti, kakovosti izvedbe, izvedljivosti in učinkovitosti instrumentov, s čimer smo zagotovili primerljivost z ostalimi vrednotenji instrumentov (na primer Europe-Aid ... 2006; Nared in Kavaš 2009).

Najbolj relevantni za področje gospodarjenja z zemljišči so se izkazali instrumenti prostorskega načrtovanja (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008), druge skupine instrumentov pa imajo manjšo relevantnost. Instrumenti prostorskega načrtovanja imajo tudi najvišje ocenjeno sprejemljivost, sledijo pa so jim prostovoljna ravnanja in sporazumi ter ekonomski instrumenti. Najnižjo raven sprejemljivosti imajo zakoni in predpisi, a se prav ti izvajajo najbolj dosledno in kakovostno. Diametralno nasprotje glede kakovosti izvedbe je v skupini prostovoljnih ravnanj in sporazumov, ki se izvajajo v manj kot četrtini alpskih občin.

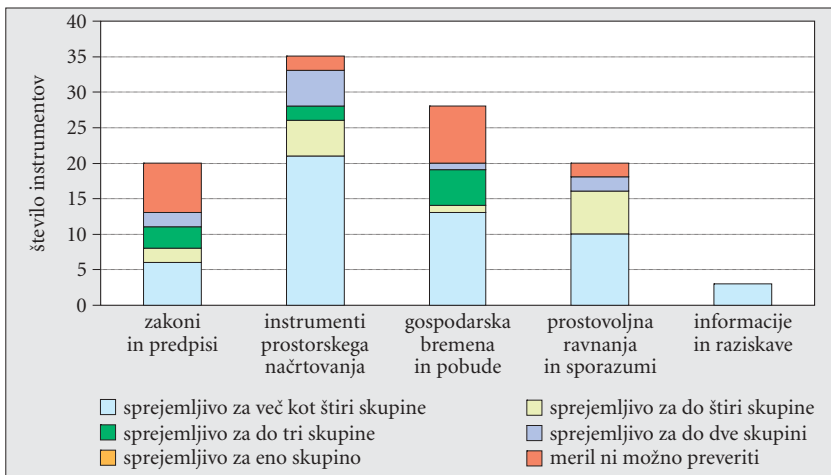
Ocenjevanje izvedljivosti je temeljilo na predpostavki, da več kot je predpogojev za izvedbo, manjša je verjetnost, da bo do izvedbe dejansko tudi prišlo. Kot predpogoji so mišljeni finančne potrebe, delovna sila, zakonodaja, znanje, politična volja in participacija oziroma podpora. Kot so pokazale ugotovitve po posameznih skupinah, je, razen v skupini zakonov in predpisov, več kot polovica instrumentov takih, ki zahtevajo manj kot tri predpogoje. Če so zakoni in predpisi težje izvedljivi, je njihova učinkovitost v primerjavi z drugimi skupinami večja, saj pogosto dosegajo več različnih ciljev.

Instrumente smo še dodatno preverili na izbranih testnih območjih, pri čemer smo prvo delavnico namenili iskanju razvojnih problemov in izzivov, v drugi pa smo preverili uporabnost konkretnih instrumentov, izbranih iz obstoječe baze glede na njihovo primernost za reševanje ugotovljenih problemov.

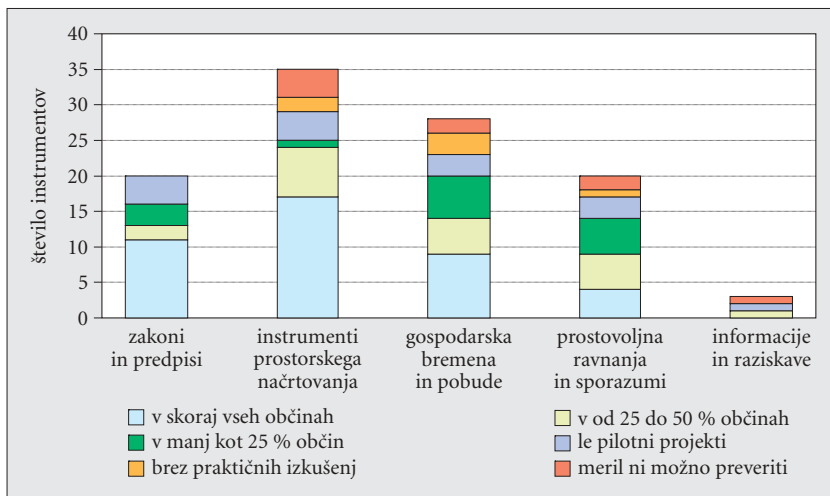
Skupna ocena, ki temelji na točkovanju vseh obravnavanih značilnosti, je pokazala, da najprimernejšega instrumenta ni mogoče enoznačno opredeliti. Vsak instrument namreč služi svojemu namenu, temu in regionalnim posebnostim pa so

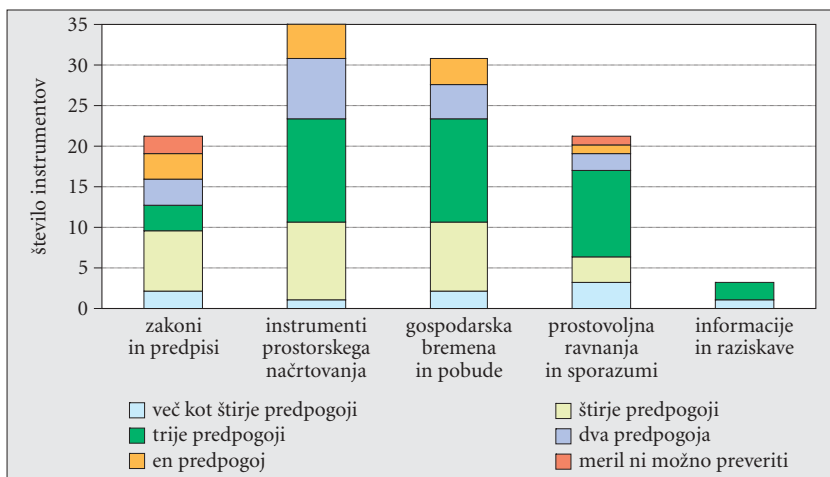
Slika 11: Ocena relevantnosti instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 88).

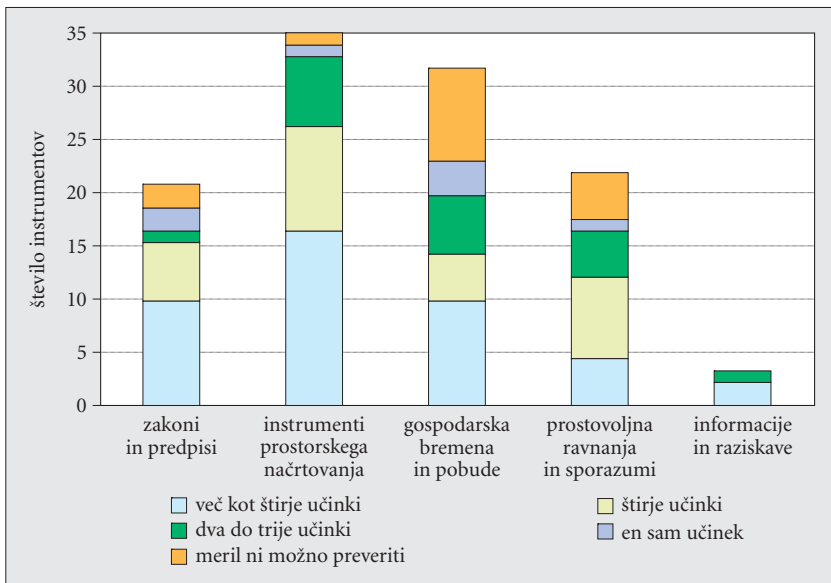
Slika 12: Ocena sprejemljivosti instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 88). Ocena temelji na sprejemljivosti instrumenta za posamezno skupino deležnikov: občinsko upravo in politike, lokalno gospodarstvo in lobije, okoljske nevladne organizacije, prebivalce, regionalno upravo oziroma regionalne javne službe.

Slika 13: Ocena kakovosti izvedbe instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 89).

Slika 14: Ocena izvedljivosti instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 89). Ocena je narejena na podlagi predvidenega števila predpogojev za izvedbo instrumenta, pri čemer smo upoštevali naslednje predpogoje: finančna sredstva, delovno silo, zakonodajo, znanje, politično voljo in sodelovanje oziroma podpora.

Slika 15: Ocena učinkovitosti instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 90). Ocena temelji na pričakovanih učinkih instrumentov: izogibanju negativnim posledicam, vplivom na vrsto in obseg učinkov, enostavnosti upravljanja instrumenta v nasprotju z močnimi vplivi lokalnih okoliščin, dolgotrajnosti učinkov.

podrejene vse ostale prvine. V vsakem primeru mora biti instrument dobro prilagojen lokalnemu okolju oziroma problemu, ki ga rešuje. Izkazalo se je tudi, da se s spreminjanjem življenjskih razmer spreminja vloga lokalne in regionalne ravni, čemur se bosta obe morali prilagoditi. Izboljšana prometna infrastruktura in sodobnejša prometna sredstva povečujejo posameznikov interakcijski prostor, ki v večini primerov prerašča območje ene same občine. Zaradi tega je treba vlogo občine na novo opredeliti, okrepiti pa je treba tudi regionalno sodelovanje.

Kot lahko ugotovimo iz analize instrumentov, ima alpski prostor številne zanimive instrumente in raznovrstne ponujene rešitve. Prišli smo do spoznanja, da večina instrumentov za spodbujanje razvoja že obstaja, nedorečeni ali problematični pa sta le njihova uporaba in izvedba. Problematičen je tudi prenos instrumentov z enega območja na drugega, saj so območja in problemi specifični, kar zahteva tudi prilagojene instrumente. To sicer ne onemogoča prenašanja instrumentov med območji, vendar je prenos mogoč le ob prilagoditvi instrumenta specifičnim lokalnim ali regionalnim razmeram.

Dodaten prispevek k razvoju bi bilo bolj dosledno izvajanje instrumentov, ki vse prevečkrat ostanejo mrtva črka na papirju, ali pa se jih izvaja le parcialno. V Sloveniji lahko najdemo številne primere (regionalni razvojni programi, prostorski redi občin), ko vloga instrumentov ni taka, kot je opredeljeno v zakonih. To zmanjšuje kredibilnost izvršilne oblasti in učinkovitost ter uspešnost zastavljenih instrumentov.

V številnih primerih so instrumenti zelo togi in osredotočeni le na ozko opredeljeno področje, ki ga rešujejo, niso pa usmerjeni v doseganje skupnih ciljev in sinergijskih učinkov. Zato je pri oblikovanju novih instrumentov poleg specifičnih potreb treba upoštevati tudi splošna razvojna prizadevanja določenega območja, s tem pa se odprejo vrata za doseganje sinergijskih učinkov in krepitev razvitosti celotnega območja.

Kot smo želeli nakazati v projektu, je treba pripravo instrumentov soočiti tudi z deležniki, saj se s tem zagotovita večja relevantnost in boljši sprejem posameznega instrumenta.

5 Sodelovanje prebivalstva kot nujen predpogoj zagotavljanja trajnostnega razvoja

Izredna raznolikost alpskega prostora se kaže v različnih življenjskih razmerah, navadah, tradicijah in tudi problemih. Nekateri problemi, kot so slaba dostopnost, pomanjkanje prostora za gradnjo, nevarnost naravnih nesreč so skupni celotnemu alpskemu prostoru, še več pa je svojskih problemov, značilnih samo za določen, manjši del Alp. Tudi te je mogoče rešiti na svojski način, upošteva vse značilnosti posameznega območja. Da bi zagotovili uravnotežen razvoj celotnega alpskega prostora, je treba iskati skupne rešitve, ki pa zaradi omenjenih specifik zahtevajo prilagoditve potrebam določenega okolja.

Prav v ta namen je bila osnovana Alpska konvencija, ki naj bi zagotavljala dolgoročno zaščito alpskega okolja in skladen regionalni razvoj, temelječ na endogenih potencialih alpskih regij in njihovih prebivalcev. Sprejetih je bilo več protokolov, ki krepijo skupna razvojna prizadevanja in so namenjeni zlasti:

- prostorskemu planiranju in trajnostnemu razvoju,
- varstvu narave in urejanju krajine,
- hribovskim kmetijam,
- gorskim gozdovom,
- zaščiti prsti,
- turizmu in prostočasnim dejavnostim,
- energetiki,
- prometu,
- reševanju problemov.

Namen protokolov Alpske konvencije je vzpostaviti intenzivno sodelovanje med alpskimi državami, regijami in občinami, pri čemer pa mora biti poudarjeno sodelovanje vseh deležnikov in ne le politične elite. Participativni proces je tako ključ za razvoj, še zlasti za pripravo instrumentov in orodij za spodbujanje skladnega regionalnega razvoja.

Izpostaviti je treba protokol s področja urejanja prostora in trajnostnega razvoja (Protokol ... 1991), katerega cilji so:

- priznavanje posebnih zahtev alpskega prostora v okviru državnih in evropskih politik,
- prilagajanje rabe prostora okoljevarstvenim ciljem in zahtevam,
- varčna in za okolje sprejemljiva raba virov in prostora,
- priznavanje posebnih interesov prebivalcev Alp in prizadevanja za trajno zagotavljanje podlage njihovega razvoja,
- pospeševanje gospodarskega razvoja ob hkratnem uravnoteženem demografskem razvoju alpskega prostora,
- ohranjanje regionalnih identitet in kulturnih posebnosti,
- pospeševanje enakih razvojnih možnosti za tamkajšnje prebivalstvo na družbenem, kulturnem in gospodarskem področju, ob upoštevanju pristojnosti teritorialnih skupnosti,
- upoštevanje naravnih omejitev, storitev splošnega pomena, omejitev rabe virov in cen za rabo teh virov, ki ustrezajo njihovi dejanski vrednosti.

Protokoli so temeljna podlaga za usklajeno pripravo strategij, programov in načrtov, ki predvideva sodelovanje vseh poglobitvenih deležnikov. Pomembno vlogo v razvoju imajo zagotovo lokalne skupnosti, ki se dnevno soočajo s problemi in izzivi alpskega okolja. Zato je treba pri iskanju rešitev izhajati prav iz njihovih pobud in problemov.

Delovanje Alpske konvencije lahko označimo za skladno s sodobnim razumevanjem regionalne politike in endogenega regionalnega razvoja. Razvojne koncepte in rešitve je namreč treba iskati v regiji sami, njenih človeških, družbenih in okoljskih potencialih, velik poudarek pa je treba nameniti tudi notranjemu znanju, prepletenosti institucij, regionalni identiteti in osebnim stikom. Regionalne potenciale lahko še dodatno nadgrajujejo lokalne ideje, pričakovanja in pobude, obogati pa jih lahko tudi medregionalno sodelovanje, ki zagotavlja prenos znanja in dobrih praks.

Razvoj posameznega območja je odvisen od njegovih strukturnih značilnosti, dejavnikov gospodarske rasti in političnih ukrepov, temelječih na želji vlad po zagotavljanju skladnega razvoja vseh regij. Sprva so razloge za zaostalost šibkejših regij razlagali s pomanjkanjem kapitala in izobražene delovne sile ter s slabo infrastrukturo. Zato je odpravljanje strukturnih pomanjkljivosti temeljilo na vzpostavljanju klasičnih lokacijskih in proizvodnih dejavnikov, pospeševanju gospodarske rasti na državni in regionalni ravni, manjšanju razlik med centrom in periferijo ter modernizaciji in industrializaciji razvojno šibkih podeželskih območij (Gerhardter in Gruber 2001).

Zaradi nemobilnosti proizvodnih dejavnikov, na katerih je temeljila klasična regionalna politika, njeni ukrepi niso mogli zagotoviti uresničitve zastavljenih ciljev. Nasprotno, zaradi obsežnosti manj razvitih regij so izčrpavali državne proračune, slabše razvita območja pa pahnili v odvisnost od subvencij in transferjev.

Kriza svetovnega gospodarstva v sedemdesetih letih 20. stoletja in sočasni preboj novih informacijskih tehnologij sta povzročila nove spremembe v strukturi regij, v proizvodnji, pa tudi na področju sociale, kulture in politike. Pojavile so se nove organizacijske oblike, ki so omogočile prostorsko razpršitev proizvodnega sistema in oblikovanje mrežne organizacijske strukture. Narasel je pomen šibkih lokacijskih dejavnikov, kot so imidž območja, ambient, zaloga človeškega in socialnega kapitala, inovativnost ..., do izraza pa so prišli tudi kompleksno znanje in sposobnosti (Liberda 1996; Cramer von Laue 1997).

Odziv na spremembe je bila nova regionalna politika, ki je izpostavila gospodarski, kulturni in politični pomen regionalne ravni, kar se kaže v oblikovanju regionalnih gospodarskih sistemov, okrepljeni regionalni identiteti in močnih regionalizmih.

Izhodišče endogenega razvoja je regionalni potencial, ki pomeni trajno zmogljivost in uporabnost prostora oziroma povezanost dejanskih ter možnih življenjskih razmer oziroma odnosov v prostoru. Endogeni potencial zajema regionalne razvojne možnosti, izhajajoče iz regionalne dinamike, ki implicira razvojno moč. Sestavljen je iz delnih potencialov, kot so potenciali kapitala, delovne sile, tehnologije, infrastrukture, zemljišč, okolja, trga, odločanja ter socialno-kulturni potencial (Cramer von Laue 1997; Schmid 2001; Coplák 2002). Med regionalne potenciale lahko uvrstimo tudi institucionalni in »fiktivni« potencial, na primer imidž regije.

Nova regionalna politika si prizadeva vzpostaviti takšno okolje, v katerem bodo podjetja, organizacije in javne institucije sposobne najti skupne točke, rešiti skupne probleme ter izkoristiti skupne priložnosti. Zato podpira sodelovanje gospodarstva na lokalni ravni, krepi informacijske in inovacijske strukture, spodbuja rabo lokalnih virov in surovin, teži k razvoju privlačnih storitev in infrastrukture, podpira turizem, ki ne zahteva velikega vlaganja v infrastrukturo in omogoča čim večjo vključenost lokalnega prebivalstva. Podpira organizacije, ki spodbujajo samoorganizirano lokalnih skupnosti in krepijo njihovo avtonomijo (Gerhardter in Gruber 2001, 16).

Cilj endogene regionalne politike je prilagoditev gospodarskega razvoja regionalnim okoljskim, kulturnim, političnim in socialnim odnosom. Najpomembnejši potencial je delovanje ljudi iz regije, zato je pomembna vzpostavitev čim širše povezanosti med prebivalstvom in obstoječimi lokalnimi pobudami, s čimer postane prebivalstvo pomemben sooblikovalec regionalne politike (Liberda 1996).

Pomemben pogoj za endogeni razvoj je ekonomska baza, ki ima vzpostavljeno mrežo tesne prepletenosti projektov in podjetij. S tem tvori samonosilno strukturo v smislu lokalna proizvodnja (delo) za lokalno prebivalstvo z uporabo lokalnih virov.

To vodi k tesnejši povezanosti intraregionalnega gospodarskega krogotoka in s tem manjši odvisnosti od nadregionalnega trga. Pogoj za obstoj endogenega regionalnega razvoja je tudi organiziranost politično-administrativnih struktur na decentraliziran in subsidiaren način (Witzel 1995).

Izrednega pomena je oblikovanje mrežnih povezav med razvojnimi akterji, ki omogočajo hiter pretok informacij, prenos novih tehnoloških rešitev in razvoj struktur, s katerimi se krepi regionalno gospodarstvo in izboljšuje njegova konkurenčnost. Pomembna je povezanost življenjskega prostora prebivalcev in gospodarstva, saj ta povezava opredeljuje tudi način življenja, kulturo, prosti čas in infrastrukturo. Zato imajo gospodarski impulzi odločujoč pomen za oblikovanje regionalne zavesti (Ravbar 1999).

Sociokulturni cilji so usmerjeni zlasti v podpiranje regionalne kulture, tradicije in identitete. Pestra ponudba kulturnih in športnih prireditev omogoča kakovostnejše preživljanje prostega časa ter posredno višjo kakovost življenja. Oblikuje se vrsta novih življenjskih slogov, ki povečujejo pretok idej in prispevajo k razvoju vedno novih dejavnosti. S podpiranjem sociokulturnih ciljev se krepijo šibki lokacijski dejavniki za naselitev podjetij in kvalificirane delovne sile ter podpira razvoj regije kot življenjskega prostora (Cramer von Laue 1997).

Ker je regionalna samostojnost poleg razvoja gospodarskih dejavnosti odvisna tudi od ohranjanja socialne in kulturne samostojnosti življenjskih oblik, je treba spodbujati samouveljavljanje prebivalcev in omogočati njihovo povezovanje. Razvojne strategije so smiselne in učinkovite le ob soudeležbi prizadetih prebivalcev. Zato je za poživitev regionalne samozavesti potrebna tudi demokratizacija odločanja o nadaljnjem razvoju (Maier 1988).

Nove razmere se odražajo v več različicah endogene regionalne politike, med katerimi je z vidika zastopanosti ljudi pri odločanju najpomembnejša kooperativna regionalna politika.

Ta želi preseči parcialne interese posameznih regionalnih akterjev in teži k partnerstvu ter skupnemu upravljanju. Kooperacija naj bi s pomočjo informacij, komunikacij in koordinacije nudila potencialne rešitve za razvojne probleme. Načelo kooperacije kot paradigme družbenega upravljanja lahko povežemo s postfordističnimi načeli fleksibilnosti in decentralizacije (Cramer von Laue 1997), tesno povezanostjo regionalnih akterjev ter delitvijo nalog in odgovornosti med njimi (tako imenovana *governance*), devolucijo oblasti in tudi s čedalje večjo potrebo razvojnih akterjev po oblikovanju tesnih mrež medsebojnih odnosov. V tem pogledu se morajo nove razvojne politike osredotočiti na družbeni kapital in celovito vključevanje družbenih, institucionalnih in kulturnih prvin v vsakodnevne življenjske prakse. Pomembno vlogo imajo tudi razvojne koalicije, ki jih sestavljajo gospodarstveniki, politiki in znans-tveniki.

Kot oblika kooperativnega regionalnega razvoja se vse pogosteje omenjajo ustvarjalna okolja (Fromhold-Eisebith 1999; Maier 1999; Rösch 2000). Ta temeljijo

na medosebnih poznanstvih in vezeh, s pomočjo katerih se vzpostavi mreža akterjev, ki v naslednjem koraku medosebne odnose nadgradijo z gospodarskimi. Tako tovrstna okolja niso le seštevek medosebnih povezav, ampak se v njih pojavljajo številni sinergijski učinki. V ustvarjalnem okolju se odraža sposobnost regije, da se prožno odzove na nove okoljske razmere in spremembe, kar je nujno za kreativni regionalni razvoj.

Osnovna ideja partnerstva je združiti različne akterje v novi konstelaciji, s ciljem skupnega reševanja problemov, iskanja inovativnih odločitev in odločanja (Svenson in Östhol 2001). Klasični pristop od zgoraj navzdol (*top-down*) sta izpodrinila multiaktorski model upravljanja (*multi actor model*) in mrežni model. Z njima so lokalni akterji vključeni že v izhodišče razvojnih razmišljanj in so v razmerju do ostalih akterjev enakopravni (Arnkil in Spanga 2003). Z oblikovanjem mrež se zabrišejo meje med javno in zasebno sfero, kar se odrazi v novi obliki političnega odločanja, tako imenovani *governance*, za katero je značilna tesna povezanost regionalnih akterjev ter delitev nalog in odgovornosti med njimi (Svenson in Östhol 2001). Ker odnosi med akterji niso več hierarhični, temeljijo na zaupanju, ugledu, navadah, običajih, recipročnosti, zanesljivosti in odprtosti za učenje (Schobben 2000).

Med ključnimi dejavniki zagotavljanja trajnostnega razvoja so torej spodbujanje procesa od spodaj navzgor (*bottom-up*), vključevanje različnih deležnikov, oblikovanje medosebnih omrežij ter sodelovanje in komunikacija. Vključevanje deležnikov mora biti zagotovljeno že od samega začetka, saj se s tem zagotovi vključitev in presojo vseh obstoječih idej, doseže pa se tudi poistovetenje udeležencev z izoblikovanimi rešitvami (Alfarè in Ruoss 2007).

Bistvene sestavine participativnega procesa so komunikacija, kooperacija in konsenz (Geißendörfer, Rahn in Stoiber 2003, 52). Z uspešnim uveljavljanjem participativnega procesa je možno doseči veliko ciljev, na primer uskladiti razlike v individualnih pogledih, oblikovati rešitve, sprejemljive za vse družbene skupine, preprečiti nasprotujočo si konkurenco, zagotoviti udeležbo lokalnih akterjev, krepiti njihovo ustvarjalnost in prepoznavnost. Omogoča tudi izražanje različnih interesov in njihovo upoštevanje pri odločanju ter izvajanju dejavnosti. Vključuje lokalna znanja, potrebna za učinkovito izvedbo vsakršnih aktivnosti v specifičnem lokalnem okolju, in jih s pomočjo interaktivnega učnega procesa nadgrajuje ter bogati. Participativni proces prispeva k boljšemu poznavanju regije, kar je ključno za postavljanje ciljev. Zato mora upoštevati mnenje ljudi in tako poudariti posebnosti regije ter jo umestiti v celotni hierarhiji regij. Participativni proces krepi regionalno identiteto in nakazuje imidž, ki naj ga zastopajo regionalni predstavniki (župan, podjetniki, vodje resorjev ...). Promovira primerjalne prednosti, temelječe na lokalnem znanju in učenju ter vzpostavlja povezave na lokalni ravni: med podjetji, institucijami (raziskovalne institucije, storitvena in izobraževalna središča, trgovske in gospodarske zbornice), javnimi in zasebnimi organizacijami (združenja proizvajalcev in ostali deležniki). Poiskati mora vse možnosti, da zaobide oziroma razreši ovire, s katerimi se sooča lokalno

območje (Meyer 1999; Garofoli in Musyck 2001). Ob tem mora tankočutno paziti na to, da se družbenoekonomske razlike med prebivalstvenimi skupinami ne povečujejo, ampak zmanjšujejo in odpravljajo (Rauch, Bartels in Engel 2001).

V regionalnem planiranju je participacija zaželeno zlasti pri iskanju izvirnih rešitev, reševanju družbenih in gospodarskih težav ter pri iskanju skupnih vrednot prebivalcev. To zahteva dejavno sodelovanje vseh partnerjev, saj lahko le tako v celoti vključi vsa njihova pričakovanja in hotenja. Zato mora biti participativni proces vseskozi odprt za vse željne sodelovanja, že na začetku pa je treba odpraviti vse prepreke, ki bi tovrstno sodelovanje lahko ovirale. Graditi je treba zlasti na ozaveščanju skupin, ki so večkrat zapostavljene: mladi, revni, manjšine. Dobro organizirane in bogatejše skupine deležnikov imajo namreč lažji dostop do informacij (Rauch, Bartels in Engel 2001; Lurcott 2005).

Vendar pa ima participacija tudi pomanjkljivosti, zlasti zaradi dolgotrajnosti in finančne zahtevnosti, nezanemarljivo pa ni niti potrebno znanje moderatorjev. Obstaja že omenjena nevarnost izključenosti posameznih skupin, ki nimajo znanja in sposobnosti za sodelovanje v zahtevnem in dolgotrajnem procesu. Dodatne slabosti lahko zaznamo, če je participativni proces neformalen (delavnica, forum); takšne skupine nimajo pravnega statusa in ne morejo ukrepati, njihovi predlogi niso zavezujoči, omejene pa so tudi možnosti uveljavitve sprejetih odločitev. Ker pa ima zaradi neformalnih postopkov, odprtosti, mreženja, visoke motiviranosti in kreativnosti takšno delovanje tudi veliko prednosti, je smiselna povezanost z oblastnimi strukturami, kar povečuje vpliv neformalnih skupin na dejanske odločitve. Zato se pojavlja vprašanje, kako oblikovati proces participacije, da bo odražal demokratičnost in omogočal vključenost vseh akterjev v odločanje ter izdelavo regionalnih planov (Rauch, Bartels in Engel 2001; Geißendörfer, Rahn in Stoiber 2003, 17 in 18).

Vloga participativnega planiranja je izredno pomembna, saj so lokalna kultura, geografske razmere, gospodarsko stanje, način upravljanja in medsebojno sodelovanje pogojeni s specifičnimi lokalnimi razmerami, ki pomembno vplivajo na planerske odločitve. Poleg tega je participativni proces pridobil veljavo tudi v okviru evropskih strukturnih skladov; Evropska komisija je partnerstvo že leta 1988 vključila med načela takratnih strukturnih skladov, obdržalo pa se je vse do danes. S tem načrtovanju zagotavlja višjo kakovost, legitimnost, pripadnost in podporo prebivalcev, kar je predpogoji za uspešno izvajanje načrtovanih aktivnosti (Urbanc in Fridl 2007).

Vključevanje regionalnih akterjev v planerski proces je mogoče na različne načine (Rauch, Bartels in Engel 2001; Geißendörfer, Rahn in Stoiber 2003; Lurcott 2005), na primer z osebnimi intervjuji, intervjuji s strokovnjaki, delavnicami, viharjenjem možganov (*brain storming*), forumom zainteresiranih skupin, konferencami voditeljev, telefonskimi raziskavami, okroglimi mizami... Ni dovolj, da se deležniki povabijo k sodelovanju, njihova mnenja je treba tudi upoštevati in jih v največji možni meri udejanjiti v praksi ter s tem ustvarjati vsem prijazno okolje.

Ker smo se pri projektu DIAMONT zavedali pomena participativnega procesa, smo ga uporabili pri iskanju najprimernejših instrumentov in orodij za spodbujanje skladnega razvoja. Tako smo lahko našli odgovore na nerešena vprašanja, izboljšali kakovost instrumentov ter lokalnim skupnostim pomagali pri ugotavljanju in razreševanju njihovih problemov.

Participativni proces smo izvedli v obliki delavnic. Izbrali smo šest testnih območij v petih alpskih državah, na vsakem območju pa smo izvedli dve delavnici. S tem smo ob upoštevanju specifičnosti lokalnih problemov omogočili primerjave med posameznimi območji in povečali zanimanje za prenos dobrih praks (več o izvedenih delavnicah in zasnovi participativnega procesa v projektu DIAMONT je na spletni strani projekta (medmrežje 1), in v publikaciji *Participation Process in Regional Development: DIAMONT's Perspective* (Zumaglini in sodelavci 2008)).

Na podlagi območij trga delovne sile so bila izbrana naslednja testna območja: Immenstadt-Sonthofen in Traunstein-Traunreut (Nemčija), Waidhofen/Ybbs (Avstrija), Gap (Francija), Tolmezzo (Italija) in Idrija (Slovenija).

Preglednica 16: Značilnosti izbranih testnih območij.

območje	površina (km ²)	število občin, ki sestavljajo območje	število prebivalcev (leto)	gostota poselitve (število prebivalcev na km ²)
Immenstadt-Sonthofen (Nemčija)	254,5	5	48.373 (1999)	190,1
Traunstein-Traunreut (Nemčija)	554,3	12	83.979 (1999)	151,5
Waidhofen/Ybbs (Avstrija)	802,1	12	36.171 (2001)	68,1
Gap (Francija)	1816,0	74	64.741 (1999)	35,6
Tolmezzo (Italija)	736,9	18	31.943 (2005)	43,3
Idrija (Slovenija)	239,7	1	11.990 (2002)	41,0

Za vsako testno območje smo izvedli analizo konteksta na podlagi splošnih razvojnih kazalnikov, to pa nadgradili še z analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti (SWOT analiza). Pri izvedbi delavnice smo opredelili zgolj metodo in njene glavne cilje, izvedbo pa prepustili projektnim partnerjem. Na ta način smo zagotovili enoten pristop, z izpostavitvijo regionalno-specifičnih tem pa tudi prilagojenost posameznemu testnemu območju. Čeprav smo aktivnosti izvajali na zelo različnih testnih območjih, smo lahko zaznali nekatere teme, ki so skupne bolj ali manj vsem območjem:

- Gospodarski razvoj je bistvena sestavina vsakršnih razvojnih teženj, saj ustvarja delovna mesta in prebivalstvu zagotavlja minimalne eksistenčne možnosti. Čeprav so bila testna območja zaposlitvena središča in spadajo med bolj razvita območja, se

vsa soočajo tudi s problemi. Gospodarstvo Idrije in Immenstadt-Sonthofna na primer temelji na eni sami gospodarski panogi, medtem ko so številne druge panoge komajda zastopane. Močna razvojna ovira v večjem delu Alp je tudi pomanjkanje prostora. Območja za gradnjo so zelo omejena, dejavnosti (na primer kmetijstvo in gozdarstvo) pa so močno ovirane tudi zaradi precejšnjega naklona.

- Pomemben razvojni dejavnik je povezovanje med občinami in regijami. Opirajo se številne možnosti na področju skupnih razvojnih perspektiv, razvoja turizma, sofinanciranja javnega prometa, ravnanja z odpadki in odpadnimi vodami, zdravstva ... Za plodno sodelovanje je treba izboljšati poznavanje območij, okrepiti povezave med deležniki in ustvariti medsebojno zaupanje, za nemoten potek pa je treba zagotoviti zadovoljivo obveščanje.
- Ključnega pomena v Alpah je ravnanje z zemljišči. Ugodnejši predeli so že dolgo izkoriščeni, kar nadaljnji razvoj močno omejuje, še dodatna težava pa je pomanjkljivo načrtovanje. Zaradi pomanjkanja prostora prihaja do številnih konfliktov in navzkrižij v rabi prostora. Najprimernejša rešitev bo verjetno dodatno zgoščanje prebivalcev in dejavnosti v mestnih središčih, čeprav bo imelo tudi to določene negativne posledice. Nujno je tudi preudarnije ravnanje s prostorom, pri čemer morajo biti vse aktivnosti podrejene ciljem trajnostnega razvoja.
- Že tako otežene razmere za življenje in delo še dodatno zaostrejujejo problemi, povezani z odseljivanjem in staranjem prebivalstva. Ključ razvoja so namreč mlajši in izobraženi prebivalci, ki pa vse pogosteje odhajajo v središča na območju Alp, kjer si lahko najdejo bolj plačano delo. Zaradi majhne kritične mase ljudi se dejavnosti težko razvijajo, slabši gospodarski položaj pa ljudi še dodatno sili k odseljivanju.
- Čeprav so v večini držav najpomembnejši gospodarski sektor postale storitve, so zaradi redke poselitve še vedno šibke in nezadostne. Zato je treba izoblikovati poseben model, ki bo temeljil na prožnosti in regionalnem povezovanju. Tako se bo zagotovila dovolj velika kritična masa, omogočila racionalizacija, prebivalcem pa zagotovila primerna preskrba. Še zlasti pomembno je zagotavljanje izobraževalnih institucij, saj se lahko prav z njimi vsaj deloma zaustavi odseljivanje.
- Verjetno najznačilnejša lastnost vseh alpskih območij je prometna in komunikacijska izoliranost. Zato je treba zagotoviti zadostno odprtost in povezanost, kar je možno doseči le s prilagodljivimi prometnimi sistemi. Zaradi redke poselitve postaja velik izziv zagotavljanje trajnostnega prometa.
- Močan dejavnik kohezivnosti določenega območja so tudi v njem delujoče institucije. V primerjavi z večjimi središči so sicer maloštevilne, a zagotavljajo večjo neposrednost in domačnost. Ker so institucije izredno pomembne za razvoj inovativnega okolja, jih je treba okrepiti, kar se lahko doseže z medobčinskim in medregionalnim povezovanjem.

Zaradi raznolikosti obravnavanih območij rezultati niso primerljivi, kljub temu pa smo poleg specifičnih ugotovitev, veljavnih za posamezno območje, in pravkar

obravnane skupne problematike zaznali še nekaj drugih skupnih značilnosti (Zumaglani in sodelavci 2008):

- Participativni proces se je izkazal kot pomemben del razvojnega načrtovanja, saj so lokalni prebivalci pomemben dejavnik razvoja in jih je zato treba pri razvojnih odločitvah upoštevati. Pokazala se je potreba po oblikovanju tehnik, s katerimi bi participativni proces spodbujali in vodili. V prihodnje bo treba pozornost nameniti tudi metodam za vključevanje njegovih rezultatov v razvojne dokumente. To je še zlasti pomembno zato, ker se je v delavnicah pokazala velika pripravljenost udeležencev za sodelovanje, opredelitev razvojnih problemov in iskanje primer- nih rešitev, regionalnih potencialov in virov.
- Na večini testnih območjih so občine premajhne za učinkovito soočanje z izzivi traj- nostnega razvoja, inovacij in razvojnega načrtovanja. Zato je treba iskati take prostorske enote, ki bodo primerno odražale posebnosti alpskega prostora, obe- nem pa bile sposobne dejavnega soočanja s ključnimi razvojnimi izzivi. Povezovanje med občinami mora temeljiti na skupnih interesih in funkcijah, spoštovati pa je treba tudi lokalno ali regionalno identiteto ter posebnosti območij. Ne glede na nara- vo povezanosti pa se bodo pri odločanju pojavljala številna vprašanja, zato je treba najti primerne vzvode za sodelovanje in sprejemanje odločitev.
- Razvojna prizadevanja se kaj hitro soočijo s problematiko relevantnosti časa. Če stremimo k zagotavljanju trajnostnega razvoja, moramo načrtovati dolgoročno, ukrepi pa morajo biti medsebojno povezani. Pri tem je treba nujno upoštevati medge- neracijsko sodelovanje in prevzeti svoj del odgovornosti za zagotavljanje primerne- ga življenjskega okolja tudi za prihodnje generacije. Takšen dolgoročni razvojni nazor se pogosto sooča s kratkoročnimi razvojnimi odločitvami zlasti tistih voljenih pred- stavnikov, katerih ponovna izvolitev je odvisna od rezultatov njihovega dela. Zato si ti prizadevajo za hitre rezultate, ki pa običajno le malo prispevajo k trajnostno- sti. Trajnostne aktivnosti so namreč zanje predolgotrajne, prizadevanja za njihovo uveljavitev pa se jim le redko obrestujejo.
- Raziskava na širšem območju Alp je pokazala potrebo po sodelovanju med alpski- mi območji, še zlasti tistimi s primerljivimi razvojnimi problemi. Čeprav posebnosti določenega območja ne omogočajo avtomatičnega prenosa rešitev z enega območ- ja na drugo, je nujno potrebno iskanje skupnih rešitev, prav tako pa tudi prilagajanje izoblikovanih rešitev specifikam posameznega območja. Tu se znova pokaže pomembnost participativnega procesa, saj lahko lokalno prebivalstvo presodi, ali so nove ideje oziroma rešitve primerne ali ne.

Konkurenčnost in privlačnost alpskega prostora mora temeljiti na vseh razvojnih dejavnikih v regiji, potreben »kvas« za hitrejši in skladnejši razvoj pa lahko »vmesijo« lokalni prebivalci s svojimi idejami in pobudami. Zelo pomemben dejavnik razvoja je tudi povezovanje na lokalni in regionalni ravni, ki omogoča prenos znanja in idej, v primeru enakih težav pa tudi usklajeno delovanje. To še dodatno govori v prid aktivno-

stim projekta DIAMONT, saj so udeleženci delavnic dejavno sodelovali pri opredeljevanju ključnih razvojnih pomanjkljivosti regij, presoji posameznih razvojnih instrumentov, s posredovanjem izkušenj drugim pilotnim območjem pa se je sprožil tudi mednarodni prenos znanja. Prav ta jim je omogočil tudi celovitejši vpogled v razvojno problematiko, z vnaprej pripravljenim naborom instrumentov za spodbujanje skladnega regionalnega razvoja pa tudi inovativnejše rešitve za ugotovljene probleme.

6 Slovenska perspektiva

Projekt DIAMONT je bil aplikativno naravnani: osredotočal se je na praktično udejanjanje Alpske konvencije in združeval izkušnje vseh držav alpskega prostora. Rezultati so prinesli uporabna znanja tudi za slovenski alpski prostor, ki je bil kot celota vključen v analizo kulturnih razlik in njihovega vpliva na regionalni razvoj.

6.1 Kulturne razlike kot dejavnik regionalnega razvoja

Analiza kulturnih razlik je pokazala, da ima Slovenija v primerjavi z drugimi alpskimi državami najbolj centralizirano regionalno politiko, pri čemer ji je še najbližje Francija. Po mnenju slovenskih strokovnjakov kulturne razlike na državni ravni nimajo vidnejše vloge pri izvajanju regionalne politike in doseganju učinkovitega regionalnega razvoja. Jezik kot najpomembnejša značilnost je povezovalni dejavnik slovenskega alpskega sveta in tudi zamejskih območij, poseljenih s Slovenci. Kulturnim dejavnikom se pripisuje večji pomen na lokalni ravni, čemur v delfi analizi nismo posvečali pozornosti, se je pa to jasno pokazalo na primeru Idrije, katere uspeh lahko v veliki meri pripišemo prav lokalno pogojeni odprtosti, inovativnosti in bogatemu tehničnemu znanju. Zaradi približevanja Slovenije Evropski uniji državna politika v preteklih letih ni bila osredotočena na podeželska in alpska območja, zato so bila ta v večji meri odvisna od lastnih, praviloma zelo omejenih virov. Posledično sta odločilna dejavnika podpiranja regionalnega razvoja postala sodelovanje med javnim in zasebnim sektorjem ter iskanje sinergij med njima.

V delu analize, ki se nanaša na posamezne kulturne dejavnike, se je izkazalo, da so strokovnjaki v večini držav jeziku pripisali majhen pomen, ki se bo v prihodnje še vnaprej manjšal ali celo popolnoma izgubil. Izjema je Slovenija, kjer se temu dejavniku pripisuje velik pomen, ki se bo ohranil tudi v prihodnje. To mnenje je treba razumeti s pridržkom, saj zanj ni utemeljene razlage. Po vsej verjetnosti so slovenski strokovnjaki imeli v mislih pomen jezika v sistemu kulturnih vrednosti, ne pa vloge jezika v regionalnem razvoju samem. Verjetno se je podobno zgodilo tudi pri poizvedovanju o pomenu manjšin. Tudi temu kulturnemu dejavniku so slovenski strokovnjaki, enako kot tudi švicarski, pripisali velik pomen. Za razliko od švicarskih strokovnjakov

pa so mu slovenski napovedali velik pomen tudi v prihodnje. Podobno je z naslednjim kulturnem dejavnikom – prvobitnih kulturah in tradicionalnih vrednotah. Ponovno pa ni nakazano, ali bo ta kulturni dejavnik regionalni razvoj spodbujal ali zaviral. Tudi pomenu projektov in omrežij so slovenski strokovnjaki pripisali velik pomen, vendar s to razliko, da njihov odgovor tokrat ni odstopal od odgovorov ekspertov iz ostalih držav, razen od avstrijskih in nemških oziroma bavarskih.

Na področju gospodarstva Slovenija ne izstopa, je pa vsebinsko najbližje pogledom švicarskih sogovornikov. Natančnejši pogled na sliko 3 razkrije, da so slovenski strokovnjaki največji pomen pripisali inovacijam na področju gospodarstva in krejitvi regionalnega gospodarstva, precejšnjega pa tudi razvoju širšega, ne zgolj alpskega območja, in sodelovanju z zunajalpskimi partnerji. Očitno je, da slovenski strokovnjaki bolj stavijo na razvoj znotraj Alp kot na vpliv razvojnih dejavnikov, ki izvirajo od zunaj. Če povzamemo ugotovitve iz tega dela vprašalnika lahko zaključimo, da mnenja vprašanih strokovnjakov ne izražajo niti kulturnih, niti drugih razlik.

Za razliko od odgovorov v prejšnjem sklopu slovenski strokovnjaki pri vprašanih o okoljskih in družbenih vrednotah niso odgovarjali »mainstreamovsko« (Urbanc, Boesch in Jelen 2007). Tudi na splošno lahko rečemo, da odgovori niso bili tako enotni. Posebej izstopajo slovenski odgovori o okoljski trajnostnosti, ki jih lahko pripisemo splošni značilnosti Slovencev, da so okoljevarstveno ozaveščeni zlasti na deklarativni ravni (Smrekar 2006). Prav tako so velik pomen pripisali manjšinskim pravicam, kar pa je treba razumeti s pridržkom. Tu so verjetno razširili svoj pogled zunaj slovenskega dela Alp, na celoten alpski lok ali pa vsaj na slovensko etnično ozemlje. Edino področje v tem sklopu, kjer slovenski odgovori niso v skupini, ki kaže na največjo pomembnost, je pomen dobre izobrazbe. To seveda ne pomeni, da slovenski strokovnjaki izobrazbi ne pripisujejo dovolj velikega pomena. Imajo jo sicer za pomembno, vendar je strokovnjakom iz drugih alpskih dežel še pomembnejša.

Pri preučevanju kulturnih razlik na makrosistemski ravni lahko zaključimo, da izgubljajo pomen kot gonilna sila regionalnega razvoja. Kljub temu ne moremo mimo dognanj številnih avtorjev, ki odločilno razvojno vlogo pripisujejo regionalnim posebnostim. Za enostavno ponazoritev pomena krajevnih kulturnih posebnosti si lahko zastavimo vprašanje, zakaj avstrijska podeželska naselja dajejo vtis harmoničnih, tradicionalnih in na trenutne skoraj pravljinih vasi, slovenska pa na hitro sestavljenega kolaža, katerega posamezni deli so se v njem znašli povsem po naključju.

6.2 Ocene slovenskih strokovnjakov o razvojnih izzivih in problemih Alp

Tudi analiza odgovorov izključno slovenskih strokovnjakov je na prvo mesto postavila marginalizacijo podeželja s poudarkom na nezanesljivosti javnih sredstev za podporo razvoju podeželja in pomanjkanju lokalnih zaposlitvenih možnosti. V prihodnje se bo pomen marginalizacije podeželja in z njo povezanih pojavov še povečal.

Bistveno večji pomen kot na vsealpski ravni pa so na slovenski pripisali podnebnim spremembam, pri čemer so slovenski strokovnjaki največjo vlogo pripisali povečanju pritiska zimskega turizma na zaščiten območja. V prihodnje bodo razvojni problemi, povezani s podnebnimi spremembami, izgubljali pomen, vendar bodo, zlasti na področju strožjih predpisov za gradnjo na območjih, ogroženih zaradi naravnih nesreč oziroma povečane nevarnosti naravnih nesreč, še vedno presegali pomen ostalih razvojnih problemov. Na tretje mesto po pomenu slovenski strokovnjaki uvrščajo razvojno problematiko gorskih gozdov, pri čemer poudarjajo pomen velikega deleža gozdov brez vsakršnega gospodarjenja. V prihodnje se bo pomen teh gozdov povečal, še zlasti na račun rabe lesa kot okolju prijaznega vira. Na naslednje mesto se je uvrstila problematika urbanizacije. Trenutno sta najbolj pereči hitra pozidava občutljivih območij (pobočja dolin, poplavna območja ...) in priprava ustreznih načrtovalskih dokumentov, ki bi vključevali tudi obrobja mest. Po pričakovanjih bosta najbolj pereča z urbanizacijo povezana pojava razvoj novih storitvenih dejavnosti večinoma na obrobju mest in težave pri preprečevanju pozidave rodovitnih zemljišč na mestnih območjih. Na peto mesto po pomenu se je uvrstilo vprašanje naravne in kulturne dediščine s poudarkom na razvoju okolju prijaznega kmetijstva (sonaravnega kmetovanja) in ohranjanju odprtega prostora v dolinah in na gosto poseljenih območjih. V prihodnosti bo problematika naravne in kulturne dediščine pridobivala pomen; poleg ohranjanja nepozidanih zemljišč se bodo v ospredju pojavili ukrepi za nadzorovanje rabe prostora in izvajanje programov trajnostnega gospodarjenja z vodo. Na šestem mestu je problematika turizma. Trenutno sta njegovi najbolj pereči razvojni vprašanji inovativne rešitve za zadovoljevanje hitro spreminjajočih se turističnih zahtev ter krepitev lokalnih kulture in tradicije zaradi povečane ozaveščenosti glede njunega pomena na turističnih območjih. V prihodnje bo pomen turizma naraščal, s čimer je še posebej povezana čezmerna poraba vode v turističnih središčih. Slovenski strokovnjaki pričakujejo tudi povečan pomen okolju prijaznega turizma kot dodatnega vira dohodka. Na predzadnje mesto se je uvrstila problematika inovativnih in konkurenčnih gospodarskih dejavnosti. Trenutno so najpomembnejše investicije z območij zunaj Alp. V prihodnje je pričakovati osredotočanje visoko inovativnih dejavnosti na privlačnih območjih. Še najmanjši pomen so slovenski strokovnjaki pripisali prometu. Na tem občutljivem področju je trenutno še najbolj pereč problem povečano onesnaževanje ob tranzitnih prometnicah v ozkih dolinah. V prihodnje naj bi se pomen prometa relativno še zmanjšal, še vnaprej pa bo prisoten problem onesnaženosti vzdolž glavnih prometnih poti.

6.3 Participativni proces na izbranem območju trga delovne sile

Ne glede na kulturne, gospodarske, družbene, politične in okoljske razlike so razvojni problemi v celotnih Alpah precej podobni, zato je pri reševanju slovenskih

razvojnih dilem smiselno poznati in upoštevati izkušnje drugih alpskih držav. Prenos dobrih praks pa ne more biti avtomatičen, ampak mora temeljiti na preudarni prilagoditvi posebnostim določenega območja. Še posebej nujno je vključevanje lokalnega prebivalstva. Za Slovenijo so izkušnje na tem področju več kot dobrodošle, saj se je pristop od spodaj navzgor začel uveljavljati šele po osamosvojitvi države, medtem ko imajo druge alpske države že dolgoletno tovrstno tradicijo. Kot je bilo omenjeno že v prejšnjem poglavju, je bil v okviru projekta DIAMONT participativni proces v Sloveniji izpeljan v Idriji, kjer smo teoretske rezultate analize konteksta, izbranih kazalnikov in SWOT analize soočili ter preverili z lokalnimi deležniki.

Izbor območja

Analiza kazalnikov in opredelitev območij trga delovne sile, opisana v tretjem poglavju, je v slovenskem alpskem prostoru izluščila tri ustrezna območja: Kranj, Slovenj Gradec in Idrijo. Ker je Kranj močno navezan na Ljubljano, smo za testno območje izbrali Idrijo, ki sicer ni značilna alpska občina, ima pa nekatere izrazito alpske značilnosti, denimo slabo dostopnost ter pomanjkanje prostora za poselitve in industrijo. Poleg tega je mesto prepoznavno po rudarstvu, 300-letni tradiciji čipkarstva, danes pa zlasti po zelo uspešni elektrotehnični industriji. Ključna okoliščina pri izbiri med Idrijo in Slovenj Gradcem je bil torej uspešen gospodarski razvoj.

Preglednica 17: Temeljne značilnosti občine Idrija kot testnega območja in razlogi za njen izbor.

površina	293,7 km ²
število prebivalcev leta 2002	11.990
gostota poselitve leta 2002	41 prebivalcev/km ² (slovensko povprečje 98,5 prebivalcev/km ²)
nadmorska višina občinskega središča	369 m
razlogi za izbor	<ul style="list-style-type: none">• rudarska tradicija,• zgodovinski pomen območja,• pozitivni saldo dnevnih vozačev,• uspešna preobrazba industrije po letu 1991,• eno najuspešnejših središč elektrotehnične industrije v svetovnem merilu,• omejen vpliv Ljubljane,• omejena dostopnost,• pomanjkanje prostora,• občutljiva monostrukturna gospodarska struktura

Za gospodarski razvoj Idrije je bilo odločilno odkritje živosrebrne rude. Dolgo časa je bil tu največji rudnik živega srebra v Evropi, Idrija pa je bila nekaj časa za Ljubljano drugo največje mesto na Kranjskem. Po drugi svetovni vojni je rudnik nazadoval in

leta 1990 so ga dokončno zaprli. K sreči so bila zadnja desetletja Idrije zaznamovana z mehkim preходом v enega najuspešnejših središč elektrotehnične industrije v Sloveniji, znanem po podjetjih z vrhunsko tehnologijo svetovnega formata (medmrežje 4).

Gospodarski razvoj se je zrcalil tudi v demografskih spremembah. Od konca prve svetovne vojne je število prebivalcev stalno naraščalo, po letu 1990 pa se je gibanje umirilo oziroma stabiliziralo. Gostota poselitve v občini Idrija je neenakomerna. Razlike med občinskim središčem in hribovitim zaledjem so izrazite, saj v dveh največjih naseljih v občini, to je v Idriji in Spodnji Idriji, živita kar dve tretjini vseh občanov.

Rezultati analize konteksta in SWOT analize

Analiza konteksta je bila izvedena na podlagi izbranih kazalnikov za spremljanje trajnostnega regionalnega razvoja v Alpah (glej tretje poglavje) in je pokrila tri vsebinska področja: proizvodno okolje, človeške vire in osnovno infrastrukturo. Uporabili smo tudi nekatere dodatne kazalnike, ki so razmere na pilotnem območju še bolj podrobno osvetlili. V nadaljevanju so prikazani kazalniki za vsak tematski sklop posebej ter rezultati odgovarjajočega dela analize prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti (SWOT).

Preglednica 18: Izbrani kazalniki analize konteksta za področje proizvodnega okolja.

izbran kazalnik	občina Idrija	slovenski del Alp	Alpe
število podjetij na 1000 prebivalcev leta 2002	54,0	45,7	65,5
število zaposlenih na podjetje leta 2002	8,5	8,0	5,7
število novonastalih podjetij na 100 podjetij leta 2002	4,2	7,0	6,9
število turističnih ležišč na prebivalca leta 2002	0,0065	0,02	0,09

V povzetku SWOT analize za vsa tri področja lahko povzamemo glavne poudarke, ki se nanašajo na razvojna vprašanja Idrije.

Poglavitna prednost Idrije je dediščina izkoriščanja živega srebra. Mesto je bilo zaradi tega mednarodno vpeto in gospodarsko povezano z evropskim ter svetovnim trgov. V času tranzicije in zapiranja rudnika so se bila podjetja sposobna hitro preoblikovati in prilagoditi novim tržnim razmeram. Idrija je zgodaj postala središče tehnološkega znanja in proizvodnje z visoko dodano vrednostjo, kar se kaže v razmeroma visokih plačah zaposlenih, prilagodljivosti delovne sile, dobrih možnostih za zaposlitev nekvalificirane in polkvalificirane delovne sile, velikemu deležu zaposlenih žensk, nizki stopnji registrirane brezposelnosti in rasti števila delovnih mest. Zahvaljujoč uspešnemu gospodarstvu je Idrija pomembno zaposlitveno središče za lokalno prebivalstvo in ljudi iz okoliških občin. Močna usmerjenost, sprva v rudarsko, nato pa v elektrotehnično industrijo, je povzročila zmanjšanje vloge kmetijstva, za katerega naravne razmere na območju občine niso ugodne.

Preglednica 19: Rezultati SWOT analize za področje proizvodnega okolja.

prednosti	slabosti
<ul style="list-style-type: none">• visoke plače,• ugodna gospodarska struktura,• privlačna zaposlitvena središča,• kmetijstvo ni preveč intenzivno,• sorazmerno velike kmetije,• prebivalstvo ni eksistenčno odvisno od kmetijstva,• dobro ohranjeno naravno okolje,• izvozno naravnano gospodarstvo,• visoka produktivnost,• podjetja s trdno finančno podlago,• intenzivno raziskovanje,• zgodovinska tradicija,• odprtost za nove ideje zaradi tradicionalne gospodarske usmerjenosti na svetovni trg,• čut za solidarnost kot posledica rudarske preteklosti,• močno izražena identiteta,• prilagodljivost delovne sile,• notranje (latentno) znanje,• institucionalna zgoščenost	<ul style="list-style-type: none">• šibka investicijska dejavnost,• za kmetovanje neprimerno površje,• velika podjetja – šibko podjetništvo – močna odvisnost od poslovne uspešnosti velikih podjetij,• nižji dohodek na podjetje in manjša donosnost naložb,• skromne turistične zmogljivosti,• slaba turistična prepoznavnost,• odmaknjenost,• slaba dostopnost,• pomanjkanje prostora za rast podjetij,• šibek infrastrukturni sistem,• izoliranost
priložnosti	nevarnosti
<ul style="list-style-type: none">• velik potencial za izobraževalni turizem,• velik potencial za gozdenje podjetij,• bližina razvojnih osi,• načrti za izboljšanje cestnega omrežja,• izboljšana dostopnost,• inovativnost	<ul style="list-style-type: none">• prostorska omejitev za rast podjetij,• omejeno zaledje vozačev oziroma delovne sile,• selitev podjetij iz regije zaradi prostorske omejenosti,• pretirana specializacija v en sam gospodarski sektor,• selitev delovno intenzivne industrije v države s cenejšo delovno silo,• pomanjkanje delovne sile
prioritete oziroma predlagane rešitve	
<ul style="list-style-type: none">• izboljšanje dostopnosti območja, še posebej iz smeri razvojnega koridorja JZ–SV,• krepitev na znanju temelječih dejavnosti,• krepitev turistične dejavnosti in turističnih zmogljivosti,• zagotavljanje ustreznih poslovnih con za raznovrstna podjetja,• pospeševanje podjetništva,• pospeševanje inovativnosti,• izboljševanje sodelovanja med podjetji	

*Preglednica 20: Izbrani kazalniki analize konteksta za področje človeških virov (*opredelitev srednješolske, višješolske in visokošolske izobrazbe se med posameznimi alpskimi državami nekoliko razlikuje).*

izbran kazalnik	občina Idrija	slovenski del Alp	Alpe
rast števila prebivalcev med letoma 1991 in 2002 (%)	0,37	2,21	5,75
razmerje med številom prebivalcev, starih do 15 let, in številom prebivalcev, starih od 15 do 64 let leta 2002	0,23	0,22	0,24
razmerje med številom prebivalcev, starih 65 let in več, in številom prebivalcev, starih od 15 do 64 let leta 2002	0,24	0,21	0,25
delež tujcev od vseh prebivalcev leta 2002	0,02	0,02	0,07
delež zaposlenih oseb od vseh prebivalcev, starih od 15 do 64 let leta 2002	0,64	0,60	0,67
razmerje med številom podjetij in številom prebivalcev leta 2002	0,68	0,57	0,58
delež zaposlenih žensk, starih od 25 do 45 let, od vseh žensk v tej starostni skupini leta 2002	0,89	0,83	0,74
delež zaposlenih oseb, starih 55 let in več, od vseh zaposlenih oseb leta 2002 (%)	0,07	0,07	0,14
delež delovnih mest v javnem sektorju od vseh delovnih mest leta 2002	0,05	0,05	0,06
delež samozaposlenih oseb od vseh zaposlenih oseb leta 2002	0,09	0,10	0,15
sprememba deleža zaposlenih oseb od vseh prebivalcev, starih od 15 do 64 let, med letoma 1991 in 2002	-2,23	ni podatka	0,67
delež prebivalcev s srednješolsko izobrazbo* od vseh prebivalcev, starejših od 15 let, leta 2002	0,23	0,27	ni podatka
delež prebivalcev z višješolsko in visokošolsko izobrazbo* od vseh prebivalcev, starejših od 15 let, leta 2002	0,03	0,06	ni podatka

Preglednica 21: Rezultati SWOT analize za področje človeških virov.

prednosti	slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • število prebivalcev je zaradi ugodne gospodarske strukture stabilno, • pozitivne neto migracije, • delež starega prebivalstva je manjši od slovenskega povprečja, • število družtev presega slovensko povprečje, močan občutek pripadnosti, društveno življenje je aktivno, • močna lokalna identiteta, • intenzivni vsakodnevnih osebnih stiki, • dobre možnosti zaposlovanja, • dobre možnosti zaposlovanja za nekvalificirano in polkvalificirano delovno silo, • dobre možnosti za zaposlovanje žensk (stopnja zaposlenosti žensk presega slovensko povprečje in povprečje alpskega dela EU), 	<ul style="list-style-type: none"> • naravni upad števila prebivalcev, • staranje prebivalstva, • delež samskih gospodinjstev presega slovensko povprečje, • stopnja zaposlenosti starejših je nižja od slovenskega povprečja in povprečja alpskega dela EU (povezano z instrumentom zgodnjega upokojevanja v prejšnjem desetletju, ki se je izvajal kot pomoč podjetjem pri prestrukturiranju), • zaposlovanje v storitvenih dejavnostih je v primerjavi s slovenskim povprečjem in povprečjem alpskega dela EU majhno, kar je posledica usmerjenosti v industrijo, • nizka stopnja samozaposlovanja,

prednosti	slabosti
<ul style="list-style-type: none">• izredno nizka stopnja registrirane brezposelnosti,• velika koncentracija kovinske, lesne in elektrotehnične industrije,• perspektivna, dobro plačana delovna mesta,• rast števila delovnih mest,• notranje znanje,• specializacija delovne sile	<ul style="list-style-type: none">• razmere na področju zaposlovanja žensk se v zadnjem desetletju slabšajo,• podpovprečna stopnja izobraženosti prebivalstva,• število ljudi z višjo in visokošolsko izobrazbo je manjše kot drugod v Sloveniji,• delež ljudi s srednješolsko izobrazbo je manjši od slovenskega povprečja,• slabo razvit storitveni sektor,• slabe možnosti za zaposlovanje visoko izobraženih ljudi s področja družboslovja,• monostrukturna strokovna usposobljenost
priložnosti	nevarnosti
<ul style="list-style-type: none">• sodelovanje z LUR pri usmerjanju in ustreznem izobraževanju delovne sile,• možnosti za promocijo samozaposlovanja,• visoko izobraženi ljudje lahko prispevajo k občinskemu razvoju,• prenosljivost delovne sile,• veliko število študentov	<ul style="list-style-type: none">• nevarnost bega možganov zaradi pomanjkanja delovnih mest za visoko izobražene ljudi,• nevarnost, da se zaradi bega možganov območje v prihodnje ne bo sposobno razvijati,• odvisnost od zaposlovanja v enem samem gospodarskem sektorju
prioritete oziroma predlagane rešitve	
<ul style="list-style-type: none">• ustvarjanje delovnih mest z vidika dodane vrednosti,• dvig stopnje izobrazbe,• izboljšanje možnosti zaposlovanja starejših ljudi,• krepitev znanja za spodbujanje podjetnosti in razvoja,• usposabljanje ljudi za delo na različnih področjih,• izboljšanje izobraževalnih možnosti za potrebe visoko tehnološke industrije,• krepitev pretoka delovne sile med podjetji	

Tradicionalna navezanost na tuji trg je še vedno opazna, saj je tudi sodobna industrija izvozno naravnana. Konkurenčnost ji omogočajo visoka produktivnost, trdni finančni temelji ter inovativnost, ki so rezultat razvojne naravnosti ter močne povezanosti med gospodarstvom in raziskovalnimi institucijami. Svojski zgodovinski razvoj je pripomogel k oblikovanju posebnega ustvarjalnega okolja, za katerega so značilni odprtost, močne medsebojne povezave, komunikacija in solidarnost, močan občutek pripadnosti, izrazita lokalna identiteta, javno delovanje, notranje znanje in pristni osebni stiki. Gospodarska usmerjenost v eno vejo je prispevala k oblikovanju podpornega okolja in institucionalne zgoščenosti.

Uspešni gospodarski rezultati vplivajo tudi na uspešen družbeni razvoj, saj prebivalstvo kljub neugodnim naravnim razmeram ostaja v regiji. Idrija ni bila nikoli območje odseljevanja, zato se lahko pohvali z uravnoteženo starostno strukturo.

Območje občine je obetavna turistična destinacija, saj ima številne naravne in kulturne znamenitosti. Zaradi velikega deleža gozda ima tudi velik potencial za izkoriščanje biomase kot obnovljivega vira energije. Poseben razvojni potencial občine je tudi bližina razvojne osi Ljubljana–Maribor. Zgoščenost prebivalstva na razmeroma majhnemu delu ozemlja omogoča cenejšo in učinkovitejšo infrastrukturno opremljenost, ugodno pa vpliva tudi na pričakovane stroške njenega nadaljnjega razvoja.

Preglednica 22: Izbrani kazalniki analize konteksta za področje osnovne infrastrukture.

izbran kazalnik	občina Idrija	slovenski del Alp	Alpe
delež naravnih oziroma odprtih zemljišč leta 2002 (%)	0,3	10,1	34,1
delež gozdnih zemljišč leta 2002 (%)	82,1	63,5	45,5
delež umetno ustvarjenih zemljišč leta 2002 (%)	0,8	2,2	2,6

Preglednica 23: Rezultati SWOT analize za področje osnovne infrastrukture.

prednosti	slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • velik naravni potencial, • pomembne naravne znamenitosti, • biodiverziteteta, • zgoščenost naselbinskega sistema na omejenem območju, • ne preveč razvejeno cestno omrežje, • dobra strateška lega, • velik potencial za izkoriščanje obnovljivih energijskih virov (biomasa) 	<ul style="list-style-type: none"> • slaba infrastruktura, • slaba dostopnost, • slabo cestno omrežje, • nizka potovalna hitrost, • linearna smer prometa, • star stanovanjski fond, • slabe življenjske razmere, • onesnaženje z živim srebrom, • omejene možnosti za gradnjo zaradi pomanjkanja prostora, • omejene možnosti za vzpostavitev boljših prometnih povezav, • visoki stroški gradnje cest, • neugodne naravne razmere za prometne povezave (ozke doline, velika reliefna energija)
priložnosti	nevarnosti
<ul style="list-style-type: none"> • bližina razvojnega koridorja, • prosta zemljišča za gospodarske dejavnosti na vzhodu občine, blizu glavne prometne osi 	<ul style="list-style-type: none"> • depopulacija, • propadanje robnega cestnega omrežja, • propadanje robnega naselbinskega sistema, • nevarnost naravnih nesreč

prioritete oziroma predlagane rešitve

- izboljšanje cestnega omrežja,
 - obnova degradiranega dela mesta Idrije,
 - izboljšanje bivalnih razmer,
 - izboljšanje kakovosti vode reke Idrije,
 - upoštevanje trajnostnih vidikov prostorskega razvoja
-

Uspešen gospodarski razvoj pa spremljajo tudi negativne posledice oziroma slabosti. Med njimi velja izpostaviti močno odvisnost od obstoječih velikih podjetij, nizko stopnja samozaposlovanja, monostrukturnost gospodarstva in pomanjkanje podjetniškega duha. Storitvene dejavnosti, še zlasti turizem, so skromno zastopane, kar otežuje zaposlovanje ljudi z visoko- in višješolsko izobrazbo netehničnih smeri. Delež prebivalcev s srednješolsko ter z višješolsko in visokošolsko izobrazbo je podpovprečen. Turistična ponudba in zmogljivosti so skromne, zato ni čudno, da je občina Idrija kot turistična destinacija slabo prepoznavna.

Šibka investicijska aktivnost v vodilnih podjetjih je lahko znak dolgoročnega zmanjševanja gospodarske rasti, h kateremu prispevajo tudi slaba prometna povezanost in infrastrukturna opremljenost, odročnost, izolacija in skromna potovalna hitrost. Izboljšanje dostopnosti in kakovosti infrastrukture je zaradi prostorske omejenosti in neugodnih naravnih razmer težko uresničiti, a bi bilo to nujno, če želi regija obdržati pozitivno gospodarsko rast.

Priložnosti prihodnjega razvoja Idrije temeljijo na dejstvu, da kljub vsemu ni tako oddaljena, da ne bi mogla biti vključena v bližnje razvojne tokove. Institucije v Idriji bi se morale povezovati z raziskovalnimi središči v Ljubljani in izkoristiti precejšnje število domačih študentov. Mesto Idrija potrebuje povečano aktivnost na področju samozaposlovanja, pretoka delovne sile in znanja ter medsebojnega grozdenja podjetij.

Največjo nevarnost predstavlja morebitno nazadovanje gospodarske uspešnosti vodilnih podjetij, kar bi lahko povzročila močno depopulacijo območja. Velik problem je tudi pomanjkanje prostora in delovne sile za širitev podjetij, kar grozi, da bi lahko preemстила svojo proizvodnjo.

Delavnici v Idriji

Na slovenskem testnem območju sta bili izvedeni dve delavnici, na kateri so bili povabljeni župan ter predstavniki občine za gospodarske, okoljske in socialne zadeve, gospodarskih združenj, turistične organizacije, območne razvojne agencije, podjetij, nevladnih organizacij, krajevnih skupnosti, političnih strank in šol. Na prvi delavnici smo z uporabo metode »pogovorna kavarna« (*world cafe conversation method*) na udeležence naslovili pet sklopov vprašanj o gospodarskem razvoju, prometu in infrastrukturi, kakovosti življenja, problematiki rabe prostora in regionalnega

povezovanja. Zanimali so nas predvsem trenutno stanje na določenem področju, ukrepi za izboljšanje in vloga države pri tem.

Preglednica 24: Obravnavane teme na prvi DIAMONT-ovi delavnici in povzetek odgovorov.

tematika	problemi	predlagane rešitve
gospodarski razvoj	<ul style="list-style-type: none"> prostorska omejenost, pomanjkanje delovne sile, neizkoriščenost turističnega potenciala 	<ul style="list-style-type: none"> odpravljanje administrativnih ovir za podjetnike in gradnjo
promet in infrastruktura	<ul style="list-style-type: none"> neustrezne regionalne in lokalne cestne povezave, neurejen mestni promet, šibka telekomunikacijska infrastruktura, šibka energetska infrastruktura, neustrezna komunalna opremljenost 	<ul style="list-style-type: none"> več finančnih sredstev iz zasebno-javnih partnerstev, ustanovitev mestne občine, izgradnja potrebne infrastrukture s pomočjo sredstev EU skladov in neposrednega državnega financiranja
raba prostora	<ul style="list-style-type: none"> pomanjkanje primernih zemljišč za individualno in gospodarsko gradnjo, nekakovostna obstoječa gradnja 	<ul style="list-style-type: none"> iskanje novih primernih zemljišč zunaj središča (na obrobju občine), prekategorizacija manj kakovostnih kmetijskih zemljišč v zazidljiva, povečanje proizvodnje biomase in omejevanje stihijskega zaraščanja, spodbujanje turizma na podeželju za ohranjanje poselitve (usmerjeno na mlade družine)
kakovost bivanja	<ul style="list-style-type: none"> pomanjkljiva fizična in socialna infrastruktura 	<ul style="list-style-type: none"> izgradnja manjkajoče fizične infrastrukture (vrtci, igrišča, dom za ostarele) in poživitev socialne infrastrukture (kultura, šport, prireditve), pomoč mladim in mladim družinam
regionalno povezovanje	<ul style="list-style-type: none"> neugodna geografska lega, robni položaj, navazanost na različne regije (administrativni, volilni, statistični vidik) 	<ul style="list-style-type: none"> izboljšanje prometne infrastrukture, ki bi Idrijo približala središčem državnega pomena, decentralizacija na državni ravni, skupno sodelovanje na razpisih evropskih strukturnih skladov

Na prvi delavnici smo udeležence povprašali tudi o prednostih in pomanjkljivostih Idrije z razvojnega vidika. Med pozitivnimi dejavniki so bili izpostavljeni razvito in močno gospodarstvo, turistični potencial, zaposlenost in inovativnost, med slabostmi pa monostruktarno gospodarstvo, pomanjkanje malih podjetnikov in pomanjkanje

kadrov. Zanimali so nas tudi razvojne možnosti in konflikti. Kar se tiče razvojne vizije je po mnenju udeležencev treba obdržati zdajšnji trend gospodarskega razvoja in krepiti dodatne dejavnosti, s čimer naj bi presegle monostrukturnost. Turizem in lesna industrija se ponujata kar sama od sebe. V prihodnje bi lahko zlasti zaradi šibke regionalne pripadnosti prihajalo do trenj ob delitvi na pokrajine. Nevarnost predstavljata tudi centralizacija in neskladen razvoj občine. In vloga države? Težave bi lahko rešili z večjo povezanostjo občine z državo, večjimi finančnimi sredstvi s strani države in novo zakonodajo (Razpotnik, Nared in Urbanc 2008).

V okviru druge delavnice so udeleženci razpravljali o strategijah, pomembnih za prihodnji razvoj in preprečevanje morebitne družbenoekonomske krize v primeru gospodarske recesije. Obe strategiji sta tesno povezani z monostrukturnim gospodarstvom, slabo dostopnostjo, šibkim medregionalnim povezovanjem in gospodarjenjem s prostorom – torej s pogloblitimi razvojnimi problemi, s katerimi se testno območje sooča. Udeleženci so že na prvi delavnici izpostavili potrebo po oblikovanju strategije turizma in njenem uresničevanju, na drugi delavnici pa smo oblikovali izhodišča in okvir oblikovanja strategije. Idrija ima velik turistični potencial, ki temelji na rudarski tehnični dediščini, naravnih znamenitostih in dolgoletni tradiciji čipkarstva. Omenjeno bi lahko dopolnili s ponudbo športnih aktivnosti in kulinarično ponudbo. Udeleženci so se ogrevali za visoko kakovostno turistično ponudbo s produkti z dodano vrednostjo, ki bi pritegnila zahtevne večdnevne goste. Za to bi Idrija potrebovala dobro premišljeno in organizirano oglaševalsko kampanjo v obliki pol- ali celodnevnikih tematskih ekskurzij. Sprva bi bilo treba močno povečati ponudbo prenočitvenih zmogljivosti, ki je trenutno še zelo skromna. Udeleženci so posebej poudarili nujnost sodelovanja s sosednjimi občinami in skupen marketinški nastop, še pred tem pa bi bilo treba uskladiti interese ključnih deležnikov v občini.

Dolgoročna razvojna strategija naj bi odgovorila na vprašanja, kakšna naj bi bila družbena, gospodarska in okoljska podoba Idrije čez 20 let in kaj je treba storiti za njeno uresničitev? Vključevala naj bi naslednje poudarke: okoljevarstveni vidik, ohranjanje javnih površin v mestu, izkoriščanje obnovljivih virov energije, spodbujanje samozaposlovanja, oblikovanje družinskih in srednje velikih podjetij, izboljšanje izobraževalnih možnosti, stanovanjska politika, ohranjanje in vzdrževanje javnih zgradb, izboljšanje infrastrukture ter oblikovanje raziskovalnega središča s poudarkom na živem srebru in alternativni psihiatriji (Razpotnik, Nared in Urbanc 2008).

V nadaljevanju druge delavnice smo z udeleženci preverili še ustreznost izbranih instrumentov in primerov dobrih praks iz drugih alpskih držav, ki pa bi lahko prispevali k razreševanju obstoječih in potencialnih domačih razvojnih problemov. Instrumente so delno predlagali udeleženci prve delavnice, delno pa projektni partnerji na podlagi rezultatov prve delavnice. Izbrani so bili naslednji primeri:

- instrumenti za izboljšanje šibkega medregionalnega in medobčinskega sodelovanja (Regionalni fond komercialnih območij/industrijskih okolišev, Nemčija; Medobčinski

- poslovni parki, Nemčija; Javni zavod za medobčinsko sodelovanje, Francija; Deželna pogodba, Francija);
- instrumenti za razrešitev problematike pomanjkanja prostora za industrijo in naselitev (Ukrepi urbanega razvoja, Nemčija; Kataster degradiranih zemljišč in prostih poslovnih zemljišč, Nemčija; Fond za pridobivanje zazidljivih zemljišč, Avstrija);
 - instrumenti za uskladitev različnih razvojnih vizij med lokalno upravo in zasebnim sektorjem (Novi gorski načrt, Italija);
 - instrumenti za usmerjanje urbanizacije na slabših kmetijskih zemljiščih in obrečnih območjih (Presoja organskega razvoja bivalnih območij, Nemčija).

Podobno kot na ravni celotnega projekta smo tudi pri teh razvojnih dilemah prišli do sklepa, da je nujno potrebno sodelovanje z drugimi alpskimi območji, saj lahko prispeva k prenosu dobrih praks in iskanju skupnih razvojnih rešitev. Uporaba tujih instrumentov mora biti seveda dobro premišljena, saj je uspeh posameznega instrumenta močno odvisen od lokalne oziroma regionalne strukture (gospodarske, družbene, prostorske) (Nared 2007), omejitve pa se pojavljajo tudi zaradi različnih sistemov razvojnega načrtovanja.

7 Sklep

Programi teritorialnega sodelovanja na območju Alp skušajo slediti ciljem Lizbonske in Göteborgske strategije, kar v praksi pomeni podpiranje gospodarske rasti ter zagotavljanje novih delovnih mest in trajnostnega prostorskega razvoja. Te cilje je še podrobneje opredelila Alpska konvencija, katere namen je skladen razvoj alpskih občin in regij ter njihovo medsebojno sodelovanje, kar naj bi omogočilo usklajeno reševanje skupnih problemov. Obe strategiji in protokole Alpske konvencije je treba upoštevati še zlasti pri spodbujanju skladnega regionalnega razvoja, kar je bil tudi eden od temeljnih poudarkov projekta DIAMONT.

Alpski prostor je namreč izjemno ranljiv, zaradi značilne razčlenjenosti površja in gorskega podnebja pa ima tudi številne razvojne probleme. Na drugi strani sta ravno ti okoliščini tista privlačna sila, ki privablja turiste. Tako so za celotne Alpe značilni primerljivi problemi in izzivi, ki jih lahko posamezna območja lažje obvladujejo z usklajenimi akcijami, medsebojnim sodelovanjem in s prenosom dobrih praks.

S projektom DIAMONT smo skušali vzpodbuditi izmenjavo znanj, prav tako smo z ustreznimi kazalniki ter nanje vezanimi podatki želeli natančneje opredeliti razsežnost regionalnorazvojnih vprašanj. Tako smo v projektu opredelili stanje in glavne razvojne težnje, zbrali primerne instrumente za reševanje razvojnih težav, s participativnim procesom pa smo možne rešitve predstavili deležnikom na izbranih testnih območjih. Na delavnicah pridobljene informacije so omogočile dodelavo izbranih instrumentov, s čimer smo te optimizirali in jih še bolj prilagodili potrebam alpskih občin.

V Sloveniji smo pozornost usmerili v občino Idrija, ki je ustrezala opredeljenim merilom za območje trga delovne sile, obenem pa je kljub precejšnjim prostorskim omejitvam odličan primer strukturne preobrazbe in gospodarske uspešnosti območja. Izvedeni delavnici sta postregli z zanimivimi rezultati, ki odražajo posebno lokalno identiteto Idrijčanov, vezano na stoletja dolgo vpetost Idrije v globalne razvojne tokove ter zavedanje o potrebnem nadgrajevanju obstoječega znanja, saj se Idrija lahko le z implementacijo znanja odziva na čedalje zahtevnejše razmere na mednarodnih trgih.

Čeprav je Idrija gospodarsko ena najbolj razvitih slovenskih občin, njen uspeh vse preveč temelji na zelo specializirani proizvodni dejavnosti, kar lahko pomeni veliko nevarnost, če bi prevladujočo panogo zajela kriza. Tega se občani zavedajo, zato želijo popestriti gospodarsko strukturo občine. Kot možne dodatne usmeritve se kažejo turizem, lesna industrija ter raziskovalno-razvojna dejavnost, vezana na dolgoletno tradicijo rudarstva in izkušnje na področju psihiatrije. Glede na znanje, odprtost in inovativnost prebivalcev verjetno tudi uspeh na teh področjih ne bo izostal.

8 Seznam virov in literature

- Adler, M., Ziglio, E. 1996: Gazing into the oracle: The Delphi Method and its application to social policy and public health. London.
- Alfarè, L., Ruoss, E. 2007: Networking: a key element for sustainable development. Interreg IIIC – RFO INNOREF. Medmrežje: http://ec.europa.eu/regional_policy/conferences/od2006/doc/articles/networking_in_innoref.pdf (4. 12. 2007).
- Alpenatlas – Atlas des Alpes – Atlante delle Alpi – Atlas Alp – Mapping the Alps: society, economy, environment. Heidelberg, 2008.
- Armstrong, H., Taylor, J. 2000: Regional Economics and Policy. Oxford.
- Arnkil, R., Spanga, T. 2003: Evaluation, dialogue and learning in multi-stakeholder settings. Challenges for evaluation in an enlarged Europe. Budapest.
- Bätzing, W. 1998: Balance zwischen Autarkie und Globalisierung: Regionale Wirtschaftsverflechtungen im Alpenraum. Politische Ökologie 55. München.
- Bätzing, W. 2003: Die Alpen: Geschichte und Zukunft einer europäischen Kulturlandschaft. München.
- Boesch, M. 2006a: Analysing the Influence of Cultural Differences on Regional Development in the Alps. Work package 5 final report, Analysing the Influence of Cultural Differences on Regional Development in the Alps. St. Gallen.
- Boesch, M. 2006b: Vpliv kulturnih razlik. Medmrežje: http://www.uibk.ac.at/diamont/downloads/workpackages/folder_wp5_slovene.pdf (1. 3. 2006).
- Boesch, M. 2007a: Is »Culture« Still Relevant to Regional Policy? Mountain Research and Development 27-1. Tokyo, Berne.

- Boesch, M. 2007b: Analysing the Influence of Cultural Differences on Regional Development in the Alps. Arbeitshefte/Quaderni 47-1. Bolzano/Bozen.
- Bourgeois, J., Pugmire, L., Stevenson, K., Swanson, N., Swanson, B. 2008: The Delphi Method: A qualitative means to a better future. Medmrežje: http://www.freequality.org/sites/www_freequality_org/Documents/knowledge/Delphimethod.pdf (2. 6. 2008).
- Briquel, V. 2006: Ključni problemi razvoja v Alpah. Medmrežje: http://www.uibk.ac.at/diamont/downloads/workpackages/folder_wp6_slovene.pdf (2. 5. 2008).
- Briquel, V. 2007: Analysis of Experts' Assessments of Alpine Development. Arbeitshefte/Quaderni 48-2. Bolzano/Bozen.
- CIPRA – Commission Internationale pour la Protection des Alpes 2006: Netzwerk Unternehmen Alpen: Forderung nachhaltigkeitsorientierter Wirtschaftsbetriebe. Medmrežje: <http://www.cipra.org/de/alpmedia/news/1990> (12. 2. 2009).
- Coplák, J. 2002: The Empowerment of Regions by New Knowledge – intensive Planning and Development Tools. Regional Policies in Europe: The Knowledge Age. Graz.
- Cosgrove, D. E. 2000: Cultural geography. The Dictionary of Human Geography. Oxford.
- Cramer von Laue, O. 1997: Regionalentwicklung in Biosphärenreservat Rhön im Spannungsfeld zwischen Bevölkerung und Experten. Frankfurter Geographische Hefte 62. Frankfurt am Main.
- Czinkota, M., Ronkainen, I. 1997: International business and trade in the next decade: Report from a Delphi study. Journal of International Business Studies 28-4. Newark.
- Delbeq, A., Van de Ven, A., Gustafson, D. H. 1975: Group techniques for program planning: A guide to nominal group and Delphi processes. Newark.
- EEA – European Environment Agency 2003: Europe's environment: The third assessment. Medmrežje: http://reports.eea.eurpoa.eu/environmental_assessment_report_2003_10 (12. 2. 2009).
- Evropske prostorsko razvojne perspektive: V smeri uravnoveženega in trajnostnega razvoja ozemlja Evropske unije. Slovenska verzija. Ljubljana, 2000.
- EuropeAid Guidelines for evaluation 2006. Medmrežje: http://ec.europa.eu/europeaid/evaluation/intro_pages/methods.htm (9. 1. 2007).
- Fromhold-Eisebith, M. 1999: Das »Kreative Milieu« – nur theoretisches Konzept oder Instrument der Regionalentwicklung? Raumordnung und Raumforschung 57, 2–3. Köln, Berlin, Bonn, München.
- Garofoli, G., Musyck, B. 2001: Innovation policies for SMEs in Europe: Towards an interactive model? Regional studies 35-9. Cambridge.
- Geißendörfer, M., Rahn, T., Stoiber, M. 2003: Handbuch »Erfolgreiches Regionalmanagement«. Forschungsgruppe Agrar- und Regionalentwicklung Triesdorf und

- Forschungsgesellschaft für Raumanalysen, Regionalpolitik und Verwaltungspraxis GmbH. Bayreuth/Triesdorf.
- Gerhardter, G., Gruber, M. 2001: Regionalförderung als Lernprozess: Evaluierung der Förderungen des Bundeskanzleramtes für eigenständige Regionalentwicklung. Schriften zur Regionalpolitik und Raumordnung 32. Wien.
- Gulič, A. 1993: Regionalizacija Slovenije. Regionalni razvoj in regionalizacija Slovenije: analiza stanja in predlogi za spremembe. Elaborat, 3. faza. Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Inštitut za ekonomska raziskovanja. Ljubljana.
- Haubner, J. 2003: Mobilität in der Freizeit: Ein Hintergrundbericht. Medmrežje: http://www.cipra.org/pdfs/120_de (12. 2. 2009).
- Hubbard, P., Kitchin, R., Bartley, B., Fuller, D. 2002: Thinking geographically: space, theory, and contemporary human geography. London, New York.
- Jelen, I. 2006: La valle dei tre confini: una comunita ai margini di storia e geografia, tra Carnia, Carniola e Carinzia. Montereale Valcellina, Pordenone.
- Jones, M. 2003: The concept of cultural landscape: discourse and narratives. Landscape interfaces. Dordrecht, Boston, London.
- Knieling, J. 1994: Intermediäre Organisationen und kooperative Regionalentwicklung: Am Beispiel des FORUMs für den ländlichen Raume. Initiative zur Förderung der regionalen Entwicklung in Nordhessen. Raumordnung und Raumforschung 52-2. Köln, Berlin, Bonn, München.
- Liberda, E. 1996: Regionalentwicklung in Grenzregionen: Eine Euregio als Regionalentwicklungsstrategie? Münchener Geographische Hefte 74. München.
- Lurcott, R. H. 2005: Regional visioning public participation: best practices. Medmrežje: http://www.sustainablepittsburgh.org/pdf/Regional_Visioning_Jan_05.pdf (4. 12. 2007).
- Maier, J. 1988: Regionales Bewußtsein und regionales Image als Teilfaktor der Regionalpolitik. Kulturelle Vielfalt, regionale und örtliche Identität; eine sozio-kulturelle Dimension in der Raumplanung? Wien.
- Maier, J. 1999: Kreative Milieus und Netzwerke. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung 186. Bayreuth.
- Marzelli, S., Lintzmeyer, F., Schwarz, C. 2008: Managing Alpine Land Resources – Approaches and Instruments. Arbeitshefte/Quaderni 51. Bolzano/Bozen.
- Medmrežje 1: <http://www.uibk.ac.at/diamont/> (7. 3. 2009).
- Medmrežje 2: http://www.uibk.ac.at/diamont/downloads/newsletter/diamont-news_slovene_may2006.pdf (12. 2. 2009).
- Medmrežje 3: www.diamont-database.eu (8. 3. 2009).
- Medmrežje 4: http://www.uibk.ac.at/diamont/downloads/newsletter/newsletter_slo_august2007.pdf (3. 3. 2009).
- Meyer, J. A. 1999: Regionalmarketing: Grundlagen, Konzepte, Anwendung. München.

- Nared, J. 2007: Prostorski vplivi slovenske regionalne politike. Geografija Slovenije 16. Ljubljana.
- Nared, J., Kavaš, D. 2009: Spremljanje in vrednotenje regionalne politike v Sloveniji. Georitem 10. Ljubljana.
- Perlik, M. 2001: Alpenstädte: Zwischen Metropolisierung und neuer Eigenständigkeit. Geographica Bernensia 83. Bern.
- Potočnik, J., Senjur, M., Štiblar, F. 1995: Približevanje Evropi – rast, konkurenčnost in integriranje. Strategija gospodarskega razvoja Slovenije. Zavod Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. Ljubljana.
- Protokol »Urejanje prostora in trajnostni razvoj« 1991. Medmrežje: http://www.cipra.org/sl/alpenkonvention/protokolle-pdf-sl/protokoll_raumplanung_s.pdf (12.2.2009).
- Rauch, T., Bartels, M., Engel, A. 2001: Regional rural development: A regional response to rural poverty. Wiesbaden. Medmrežje: <http://www2.gtz.de/dokumente/bib/02-5046.pdf> (6.12.2007).
- Ravbar, M. 2002: Sodobne težnje v razvoju prebivalstva in delovnih mest – pot k sonaravnemu in decentraliziranemu usmerjanju poselitve v Sloveniji? IB revija 36-1. Ljubljana.
- Ravbar, M. 1999: Posavje. Geographica Slovenica 31. Ljubljana.
- Razpotnik, N., Nared, J., Urbanc, M. 2008: Pogovor v kavarni: soočenje teorije in prakse. Geografski vestnik 80. Ljubljana.
- Rösch, A. 2000: Kreative Milieus als Faktoren der Regionalentwicklung. Raumordnung und Raumforschung 58, 2–3. Köln, Berlin, Bonn, München.
- Schaft, F. 2001: Die Welsh Development Agency als Vorbild für das deutsche Regionalmanagement. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung 201. Bayreuth.
- Schmid, U. 2001: Die »Pays« in Frankreich als neue räumliche Einheit zur Regionalentwicklung. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung 199. Bayreuth.
- Schobben, R. 2000: »New Governance« in the European Union: A Cross-Disciplinary Comparison. Regional & Federal Studies 10-2. London.
- Schönthaler, K., von Andrian-Werburg, S. 2008: Indicators on regional development in the Alps. Arbeitshefte/Quaderni 49. Bolzano/Bozen.
- Seton-Watson, H. 1980: Nacije i države: ispitivanje porijekla nacija i politike nacionalizma. Zagreb.
- Skulmoski, G., Hartman, F. 2002: The Delphi method: Researching what does not exist (yet). Proceedings of the International Research Network on Organization by Projects, IRNOP V Conference. Renesse.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana, 1994.
- Smrekar, A. 2006: Zavest ljudi o pitni vodi. Geografija Slovenije 12. Ljubljana.
- Svenson, B., Östhol, A. 2001: From Government to Governance: Regional Partnership in Sweden. Regional & Federal Studies 11-2. London.

- Tappeiner, U., Gramm, D., Pecher, C., Tasser, E., Lintzmeyer, F., Marzzeli, S., Tappeiner, G. 2008: Typology of the Alps based on social, economic and environmental aspects. Arbeitshefte/Quaderni 50. Bolzano/Bozen.
- Urbanc, M., Fridl, J. 2007: Ozaveščanje o prostoru kot pomemben dejavnik izobraževanja za trajnostni razvoj; primer projekta R. A. V. E. Space. Veliki razvojni projekti in skladni regionalni razvoj 1. Ljubljana.
- Urbanc, M. 2006: 1. srečanje raziskovalcev Interreg projekta DIAMONT. Geografski vestnik 77-1. Ljubljana.
- Urbanc, M., Boesch, M., Jelen, I. 2007: Kultura in regionalna politika: kultura kot dejavnik regionalnega razvoja Alp. Geografski vestnik 79-1. Ljubljana.
- Urbanc, M., Perko, D., Petek, F. 2008: Prihodnost Alp in delfi metoda. Geografski vestnik 80-2. Ljubljana.
- Witzel, A. 1995: Nachhaltige Regionalentwicklung durch Tourismus – Urlaub auf Öko-Bauern – und Winzerhöfen in Rheinland-Pfalz. Ansätze für eine nachhaltige Regionalentwicklung mit Tourismus. Berlin.
- Zucca, M. 2006: Le Alpi. La gente. Report 36. Trento.
- Zumaglini, M., Nared, J., Alfarè, L., Razpotnik, N., Urbanc, M. 2008: Participation process in regional development: DIAMONT's perspective. Arbeitshefte/Quaderni 52. Bolzano/Bozen.

9 Seznam slik

- Slika 1: Vpliv kulturnih dejavnikov na regionalni razvoj – temeljna strukturna postavitev in povezave: Regionalni razvoj je niz regionalnih struktur in dejanj (zasebnih in javnih) ter njihovih sprememb skozi čas. Kot celota je pojem kultura nejasen in kompleksen, vendar predstavlja splošno podlago za te procese. Puščice in njihova debelina kažejo na dejstvo, da za glavno gonilno silo regionalnega razvoja veljajo gospodarske dejavnosti (vlaganja, proizvodnja in potrošnja) (Boesch 2006a; Boesch 2006b). 15
- Slika 2: Pomen kulturnih dejavnikov za regionalno politiko in razvoj. Kode držav označujejo mnenje ekspertov, puščice kažejo težnje (Boesch 2006a). 17
- Slika 3: Pomen gospodarskih praks za regionalno politiko in razvoj. Kode držav označujejo mnenje ekspertov, puščice kažejo težnje (Boesch 2006a). 18
- Slika 4: Pomen okoljskih in družbenih praks za regionalno politiko in razvoj. Kode držav označujejo mnenje ekspertov, puščice kažejo težnje (Boesch 2006a). 18

Slika 5: Zaporedje analitičnih postopkov pri delfi analizi (Briquel 2006, 3).	23
Slika 6: Razsežnosti procesov trajnostnega regionalnega razvoja (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).	38
Slika 7: Tipi razvojnih območij v Alpah.	49
Slika 8: Območja trga delovne sile.	50
Slika 9: Razvojna dinamika območij trga delovne sile.	51
Slika 10: Tipi instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 67).	56
Slika 11: Ocena relevantnosti instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 88).	62
Slika 12: Ocena sprejemljivosti instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 88). Ocena temelji na sprejemljivosti instrumenta za posamezno skupino deležnikov: občinsko upravo in politike, lokalno gospodarstvo in lobije, okoljske nevladne organizacije, prebivalce, regionalno upravo oziroma regionalne javne službe.	62
Slika 13: Ocena kakovosti izvedbe instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 89).	63
Slika 14: Ocena izvedljivosti instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 89). Ocena je narejena na podlagi predvidenega števila predpogojev za izvedbo instrumenta, pri čemer smo upoštevali naslednje predpogoje: finančna sredstva, delovno silo, zakonodajo, znanje, politično voljo in sodelovanje oziroma podporo.	63
Slika 15: Ocena učinkovitosti instrumentov (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008, 90). Ocena temelji na pričakovanih učinkih instrumentov: izogibanju negativnim posledicam, vplivom na vrsto in obseg učinkov, enostavnosti upravljanja instrumenta v nasprotju z močnimi vplivi lokalnih okoliščin, dolgotrajnosti učinkov.	64

10 Seznam preglednic

Preglednica 1: Strateški pristopi k regionalni politiki v alpskih deželah.	20
Preglednica 2: Sodelujoči strokovnjaki (Briquel 2007, 26).	22
Preglednica 3: Ocena pomembnosti pojavov glede na marginalizacijo robnih podeželskih območij (Briquel 2007).	25
Preglednica 4: Ocena pomembnosti pojavov v okviru vzdrževanja alpskih gozdov (Briquel 2007).	26
Preglednica 5: Ocena pomembnosti pojavov v okviru procesov urbanizacije (Briquel 2007).	29
Preglednica 6: Ocena pomembnosti pojavov v okviru preobrazbe turizma (Briquel 2007).	31

Preglednica 7: Ocena pomembnosti pojavov v okviru prometne problematike (Briquel 2007).	32
Preglednica 8: Ocena pomembnosti pojavov v okviru inovativnih in konkurenčnih gospodarskih dejavnosti (Briquel 2007).	33
Preglednica 9: Ocena pomembnosti pojavov v okviru vzdrževanja ter razvijanja naravne in kulturne dediščine (Briquel 2007).	35
Preglednica 10: Ocena pomembnosti pojavov v okviru učinkov podnebnih sprememb (Briquel 2007).	36
Preglednica 11: Kazalniki, ki opredeljujejo lokalna središča in razmejujejo urbano območje (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).	40
Preglednica 12: Kazalniki, ki opredeljujejo značilnosti urbanih območij lokalnih središč in vključitev posameznih občin v urbano območje (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).	41
Preglednica 13: Kazalniki, ki vrednotijo značilnosti urbanih območij lokalnih središč in vključitev posameznih občin v urbano območje (Schönthaler in von Andrian-Werburg 2008).	42–43
Preglednica 14: Seznam izbranih kazalnikov.	44–45
Preglednica 15: Seznam zbranih instrumentov regionalnega razvoja (Marzelli, Lintzmeyer in Schwarz 2008).	58–60
Preglednica 16: Značilnosti izbranih testnih območij.	71
Preglednica 17: Temeljne značilnosti občine Idrija kot testnega območja in razlogi za njen izbor.	77
Preglednica 18: Izbrani kazalniki analize konteksta za področje proizvodnega okolja.	78
Preglednica 19: Rezultati SWOT analize za področje proizvodnega okolja.	79
Preglednica 20: Izbrani kazalniki analize konteksta za področje človeških virov (*opredelitev srednješolske, višješolske in visokošolske izobrazbe se med posameznimi alpskimi državami nekoliko razlikuje).	80
Preglednica 21: Rezultati SWOT analize za področje človeških virov.	80–81
Preglednica 22: Izbrani kazalniki analize konteksta za področje osnovne infrastrukture.	82
Preglednica 23: Rezultati SWOT analize za področje osnovne infrastrukture.	82–83
Preglednica 24: Obravnavane teme na prvi DIAMONT-ovi delavnici in povzetek odgovorov.	84

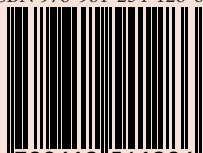
Seznam knjig iz zbirke Georitem

- 1 Aleš Smrekar: Divja odlagališča odpadkov na območju Ljubljane
- 2 Drago Kladnik: Pogledi na podomačevanje tujih zemljepisnih imen
- 3 Drago Perko: Morfometrija površja Slovenije
- 4 Aleš Smrekar, Drago Kladnik: Zasebni vodnjaki in vrtine na območju Ljubljane
- 5 David Bole, Franci Petek, Marjan Ravbar, Peter Repolusk, Maja Topole:
Spremembe pozidanih zemljišč v slovenskih podeželskih naseljih
- 6 Marjan Ravbar, David Bole: Geografski vidiki ustvarjalnosti
- 7 Aleš Smrekar, Drago Kladnik: Gnojišča na Ljubljanskem polju
- 8 Matija Zorn, Blaž Komac: Zemeljski plazovi v Sloveniji
- 9 Marjan Ravbar: Razvojni dejavniki v Sloveniji – ustvarjalnost in naložbe
- 10 Janez Nared, Damjan Kavaš: Spremljanje in vrednotenje regionalne
politike v Sloveniji
- 11 Matej Gabrovec, David Bole: Dnevna mobilnost v Sloveniji
- 12 Nika Razpotnik, Mimi Urbanc, Janez Nared: Prostorska
in razvojna vprašanja Alp

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

ISBN 978-961-254-128-6

9 789612 541286

18,00 €